79
30

ion barbu

versuri şi proză

EDIŢIE ÎNGRIJITĂ, PREFAŢĂ
ŞI TABEL CRONOLOGIC DE
DINU PILLAT

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR"
BIBLIOTECA
BUCUREŞTI

52212

1970

EDITURA MINERVA
BUCUREŞTI

PREFAȚĂ

Întors în București, la sfîrșitul războiului, în vara lui 1918, deși are în lada de plutonier desconcentrat manuscrisul a două lucrări matematice, care urmează să solicite interesul profesorului G. Țițeica, tînărul Dan Barbilian, încă student la Facultatea de științe, este preocupat mai mult de a se afirma ca poet. Își încearcă mai întîi norocul la *Literatorul*, unde Alexandru Macedonski nu întîrzie a-i publica prima poezie, *Ființa* (28 septembrie 1918). După aproape un an, îl vedem că se duce cu tot ceea ce scrisese la E. Lovinescu, căruia i se recomandă sub numele Popescu. Scena se găsește consemnată de criticul de la *Sburătorul* în *Memoriile* sale. „Ușa biroului meu s-a deschis, pentru a face loc unui tînăr subțiratic, tip oriental, smolit, cu ochii vegetali de plante acvatice, cu pasul precipitat și decis. Se numea «Popescu», era poet și-mi întinse un caiet cu aparențe sumare, pe a cărui primă pagină se citea *Copacul*. Abia începui să descifrez cîteva versuri, cînd, nervos, luîndu-și scaunul de la locul său, tînărul și-l împlîntă cu energie lîngă fotoliul meu... Vorbea cu glas profund, cavernos, cu gesticulații și izbucniri, fără să pot distinge amestecul de sinceritate, de poză, de retorică studiată sau de simplă im-

provizație."[1] Sub pseudonimul Ion Barbu, tînărul Dan Barbilian își face debutul literar în paginile *Sburătorului*, prezentat călduros de E. Lovinescu. Aici, ca și apoi în *Umanitatea*, *Cuvîntul liber* și *România Nouă*, îi apar, între 1919 și 1921, un număr de poezii, pe care mai tîrziu nu are să le considere demne de a figura în cuprinsul unicului său volum.

Ion Barbu face primul pas în poezie cu un vers solemn, lapidar cu majestate, de o duritate virilă. Cu toată forma închisă a strofelor, supunîndu-se adesea pînă și măsurilor restrictive impuse de structura sonetului, frazarea lirică are o amplitudine retorică izbitoare, care nu poate să fie însă acuzată că este factice, datorită faptului că sentențiozitatea expresivă a verbului susține totdeauna reprezentările poetului cu o pregnanță rară. Sfîrșind prin a judeca lucrurile în perspectiva evoluției ulterioare a concepției sale poetice, Ion Barbu ajunge să își blameze versurile debutului, găsind că „prin partea negativă" ar fi îndreptățită „aruncarea lor la cariera părăsită a Parnasului", de care crede că se leagă prin „imaginea placată, distribuția naiv simetrică a materialelor, insolubilitatea în aer"[2].

Ceea ce caracterizează lirismul de tinerețe al poetului, pînă la plecarea în Germania pentru doctorat, este aderența sa vibrantă la energetismul teluric. Hiperbolic, în accente exaltate de toată grandoarea, Ion Barbu începe prin a cînta materia în ebuliție, tensiunea dinamică din univers. Eul poetului, adică subiectul, se întîmplă nu o dată să se identifice cu obiectul versurilor, așa că în această etapă a liricii sale putem să vorbim despre o tendință de exprimare în simboluri. Lava caută în clocotul ei înfrățirea cu „sferele senine" :

---

[1] E. Lovinescu : *Ion Barbu*, în *Memorii*, vol. II, Craiova, 1931, p. 118.

[2] F. Aderca : *De vorbă cu Ion Barbu*, în *Viața literară*, din 15 octombrie 1927.

De-atunci, spre-o altă lume fluida-ți formă tinde...
Cu slava-ntrevăzută un dor fără de saţiu
Ar vrea să te-mpreune... şi ca s-o poţi cuprinde,
Tentacule lichide îţi adînceşti în spaţiu.

Copacul, la rîndul său, stă cu toate puterile încordate, gata să absoarbă cerul :

Hipnotizat de-adînca şi limpedea lumină
A bolţilor destinse deasupra lui, ar vrea
Să sfarâme zenitul, şi-nnebunit să bea
Prin mii de crengi crispate, licoarea opalină.

Văzuţi ca „spasmul încremenit" al unui elan de „semeţire" a firii, drept urmare a împietririi lor pe veci în regimul de gheaţă al altitudinii, munţii îşi încredinţează „dorul nebiruit" de mişcare „şuvoiului apei neîncăpătoare" :

— Şerpuitoare formă veşnic vie —
Prin necuprinsa zărilor cîmpie
Se-ndreaptă către mări odihnitoare...

Banchizele oferă spectacolul unui act genetic de proporţii fabuloase :

Din aspra contopire a gerului polar
Cu verzi şi stătătoare pustietăţi lichide,
Sinteze transparente, de străluciri avide
Zbucnesc din somnorosul noian originar.

Cînd renunţă la modul comunicării impersonale, ca în versurile antologice din *Panteism*, Ion Barbu îşi manifestă frenezia eului liric cu o impetuozitate maximă. Îl vedem ajungînd la un cult aproape orgiac al teluricului, pentru el matca atotcuprinzătoare a „Vitalei Histerii". Proslăvirea marilor forţe germinative din adînc atinge apogeul, o dată cu hotărîrea proclamată de poet, pradă parcă unei stări de delir al instinctelor, de a se reintegra vieţii elementare :

Vom merge spre fierbintea, frenetica viață,
Spre sinul ei puternic, cioplit în dur bazalt,
Uitat să fie visul și zborul lui inalt,
Uitată plăsmuirea cu aripe de ceață!

Vom coborî spre calda, impudica Cybelă,
Pe care flori de fildeș ori umed putregai
Își înfrățesc de-a valma teluricul lor trai,
Și-i vom cuprinde coapsa fecundă de femelă.

Smulgîndu-ne din cercul puterilor latente,
Vieții universale, adînci, ne vom reda;
Iar nervii noștri, hidră cu mii de guri, vor bea
Interioara-i mare de flăcări violente.

Și peste tot, în trupuri, în roci fierbinți — orgie
De ritmuri vii, de lavă, de freamăt infinit,
Cutremurînd vertebre de silex ori granit,
Va hohoti, imensă, Vitala Histerie...

Nu din întîmplare, Ion Barbu înțelege să închine o odă unui viril gînditor vitalist ca Nietzsche, acel „războinic dur" al spiritului care — „adîncind cu groază abisul numenal", — are resortul energetic de a înfrunta mai departe viața, cu strigătul „încă!", deși percepe cum aceasta „se-ntoarce somnoroasă, în ciclul ei steril". În versuri ca acelea din *Cucerire*, poetul se face apoi autorul unui marș pentru aleșii sortiți avîntării „în largul destinelor supreme", marș în care se găsește ceva din marțialitatea orgolioasă a conștiinței supraomului nietzscheean:

De-a lungul nepăsării acestei reci naturi,
Spre nevăzutul unde arpegii de fanfare
Desfac în foi sonore o limpede chemare
Vom merge în armură de fier, încinși și duri.

Atunci, cînd Ion Barbu își îndreaptă atenția lirică asupra Greciei antice, nu merge la spectaculosul decorativ,

um o fac clasicii parnasianismului. După propria sa mărturisire, el este cu totul străin de concepția „academică", pe care o aveau despre Grecia un Leconte de Lisle sau un José Maria de Heredia, concepție derivată din aceea „emisă de singuratecul și ciudatul Louis Ménard, profesor de greacă". Poetul nostru descoperă Grecia antică prin Nietzsche și aderă la imaginea dionisiacă a acestuia despre ea: „Elanul cutreierînd dinamic ființa și ridicînd extatic un cer platonician" [1]. Cu o euforie dusă la paroxism, care pune elocvent în valoare tonusul vital al lui Ion Barbu din epoca debuturilor sale poetice, are să fie cîntat cultul sălbatic al lui Dionisos, zeul beției și al fecundității, apoteozîndu-se dezlănțuirile orgiace:

Dar, ascultați cum crește ascuns sub orizon
Tumultul surd de glasuri mereu mai tunătoare,
Se clatină în tremur al înălțimii tron;
Și iat-o înspumată, sălbatica splendoare.
Oh! nesfîrșită hoardă și hohotul sonor!
Un viu puhoi coboară colinele Heladei,
Un clocot peste care strident, străbătător,
Vibrează-nfricoșata chemare a Menadei.

„El, El aprinsa torță al cărei scrum sînteți,
În vinul desfătării, alergă să vă scalde,
În vinul viu și tare al nouii sale vieți...
Mulțimi prinse-n viltoarea efluviilor calde
O, voi înfiorate noroade, la pămînt!
Zdrobiți centura ființei, topiți-vă cu glia;
Și peste lutul umed și trupul vostru frînt,
Enorm și furtunatec să freamăte Orgia!"

În viziunea patetică a Greciei antice, pe care o aduce poezia de început a lui Ion Barbu, nu intră numai reprezentări implicînd exaltarea dionisiacă. Îl mai găsim

[1] F. Aderca: *De vorbă cu Ion Barbu*, în *Viața literară*, din 15 octombrie 1927.

pe poet ipostaziat cu o înfiorare gravă ca pelerin la ce remonialul magic al misterelor de la Eleusis, ținînd să s inițieze în „povestea fără nume" a Nunții Subterane *(Pentru Marile Eleusinii)*, după cum altcîndva îl întîlnir substituit lui Pytagora, urmărind să surprindă esenț universului în „Număr", dincolo de „multipla aparenț și vecinica schimbare" *(Pytagora)*. Puține cîte sînt, re miniscențele mitologice nu duc în cazul lui Ion Barbu l o poezie de muzeu, nu constituie o recuzită mai mult sa mai puțin convențională, ca în inspirația majorității li ricilor moderni fascinați de mirajul antichității. În ciud tuturor premiselor, un sonet ca *Ultimul centaur* bunăoară care se numără printre ultimele bucăți de tinerețe pu blicate înaintea plecării în Germania, ajunge să nu aib nimic de tablou parnasian, fiind de un impresionism si bilinic în prețiozitatea insolită a imaginilor, care trebuie spus că anunță în germene condensarea acelui stil, c care autorul urmează mai tîrziu să sfîrșească prin a s exprima într-o experiență poetică limită :

În ziua lui din urmă zori, din loc în loc,
Năuc... Dar mai spre seară desfășură deodată
Pe asfințitul verde, cu lespedea mîncată,
Regescul vas de gînduri crescut în dobitoc.

Tăriile topiră nepotrivitul bloc...
Tîrziu, spre geruri albe, o carne înnorată
Porni, în melc de abur, pe cînd, dezgrădinată,
Se lămurea din noapte o inimă de foc.

Statornic gîde, Umbra, miner masiv și dîre,
Căzu peste jeratec cu grelele satire,
Și luminosul bulgăr îl despică, felii.

Pămîntul ațipește. Răzleț, nici un centaur,
Dar de nestinsul ropot al clarei herghelii
În zăcăminte sună filoanele-i de aur.

Indicații, cu privire la ideația literară a poetului la epoca de atunci, ne oferă articolul său *Rînduri despre poezia engleză*, unde „poezia insulară", abstrasă „în contemplația cosmică sau reveria transcendentă", este caracterizată ca „resfrîngînd din variația timpului uman doar acea limfatică permanență, botezată pe nedrept spiritualitate", în opoziție cu „poezia noastră, a continentalilor", despre care ni se spune că este de înțeles „ca o mare senzualitate". Pentru moment, în ciuda a ceea ce are să gîndească mai tîrziu în materie de poezie, Ion Barbu tinde a opta pentru „echivalentul vorbit al unui Rubens cu toată eroica proslăvire a singurei corectitudini acordată nouă în această vale: dărnicia luminoasă a simțurilor" [1].

*

Din a doua jumătate a lui 1921 pînă în prima jumătate a lui 1925, Ion Barbu publică mai întîi în *Viața românească* și apoi la *Contimporanul* lui Ion Vinea cîteva poeme mai extinse, de factură narativă, cu care îl vedem că își schimbă maniera, pînă a căpăta o nouă identitate poetică.

Începutul neașteptatei evoluții se găsește în *După melci*, editat și în volum, în absența poetului din țară, de Crăciun în 1921, sub forma prost înțeleasă a unei cărți pentru copii, cu niște ilustrații convenționale ale neinspiratului pictor M. Teișanu. Sublimînd o amintire din copilărie, de pe cînd autorul hoinărea prin pădurile din preajma Stîlpenilor cu progeniturile fierarului țigan de acolo, poemul este conceput în spiritul unei familiarități elementare. Toată mica întîmplare, care îl confruntă pe copil cu fenomenalitatea misterioasă a naturii, apare admirabil potențată liric, într-o viziune animistă a lucrurilor, ținînd

[1] Ion Barbu: *Rînduri despre poezia engleză*, în *România nouă*, din 19 iunie 1921.

de latura magică a reprezentărilor legate de vîrstă. Amăgit de atmosfera de primăvară a unei zile de Păresimi, copilul se duce la pădure, unde dă de un melc, pe care o descîntă să iasă din cochilie la lumina soarelui. Surprins însă de o viforniță dezlănțuită din senin, trebuie să se întoarcă acasă, petrecînd apoi noaptea îngrozit de urgia de afară, mereu cu gîndul la soarta melcului dezghiocat prea curînd. A doua zi, pe o vreme din nou frumoasă, fuge în pădure să vadă ce s-a întîmplat cu melcul. Îl găsește înghețat și descîntecul copilului se preface acum într-un bocet, de o mare candoare, care vine să adîncească farmecul poemului într-un sens inedit:

— Melc, melc, ce-ai făcut,
Din somn cum te-ai desfăcut ?
Ai crezut în vorba mea
Prefăcută... Ea glumea !
Ai crezut că plouă soare,
C-a dat iarba pe răzoare,
Că alunul e un cîntec...
Astea-s vorbe și descîntec !
Trebuia să dormi ca ieri,
Surd la cînt și îmbieri,
Să tragi alt oblon de var
Între trup și ce-i afar'...
Vezi ?

Ieșișî la un descîntec :
Iarna ți-a mușcat din pîntec...
Ai pornit spre lunci și crîng,
Dar pornișî cu cornul stîng,
Melc nătîng,
Melc nătîng !

Ion Barbu, care nu s-a rezumat niciodată să fie un simplu poet descriptiv, nu se dezminte nici cu *După melci*, deși aici îl surprindem că se pierde mai mult de-

cît oriunde în amănunte exterioare. Un substrat simbolic, de dramă a cunoașterii, se lasă în orice caz presupus din versurile de descîntare și apoi de bocire a melcului.

Alături de *După melci*, cu care se aseamănă întrucîtva, prin ingenuitatea modului de a stiliza anecdoticul parcă în joacă, pornind tot de la un impresionism naturist, trebuie menționat poemul *In memoriam*. Evocarea „răpusului cîine Fox" este făcută de autor cu un umor înduioșat, în atmosfera unei dimineți de primăvară, a cărei prospețime își găsește transpunerea în niște versuri de o sugestivitate pură, care scapă analizei, prin inefabilul unei eufonii căutate cu un rafinament suprem :

Pomi golași și zori de roșuri !
(E aprilie, nu mai)
Forfotă de fulgi pe coșuri,
În cuib fraged : Cir-li-lai.
— Fox al meu, îți place, hai ?

Cir-li-lai, cir-li-lai,
Precum stropi de apă rece
În copaie cînd te lai ;
Vir-o-con-go-co-lig,
Oase-nchise afară-n frig
Lir-liu-gean, lir-liu-gean,
Ca trei pietre date dura
Pe dulci lespezi de mărgean.

Din poemele fabulative cu elemente de figurație din natură, capodopera rămîne însă *Riga Crypto și lapona Enigel*, balada închipuită de Ion Barbu ca zisă de un menestrel, „la spartul nunții, în cămară". Asistăm de astă dată la o dramă lirică, a cărei desfășurare are loc în lumea vegetală a climatului boreal, implicînd erosul în forma unei conjuncturi extraordinar plasticizate. Povestea nefericitului Crypto, „regele-ciupearcă", este cîntată cu o gingășie plină de gravitate. Pradă dragostei pentru

mica laponă Enigel, oprită într-un popas de noapte în poiana sa de mușchi, în drumul cu renii spre pășunile de mai la sud, Crypto o îmbie să rămînă acolo, „în somn fraged și răcoare", departe de soarele de care el se simte despărțit prin „visuri sute, de măcel". Semnificativele versuri ale răspunsului, cu care Enigel îi respinge rugămintea, pentru că aspiră cu întreaga ei natură la solaritate, ne dau o imagine a nordului, hibernînd cu cultul soarelui în suflet, de o putere expresivă adînc memorabilă :

— Rigă Crypto, rigă Crypto,
Ca o lamă de blestem
Vorba-n inimă-ai înfipt-o !
Eu de umbră mult mă tem.

Că dacă-n iarnă sînt făcută,
Și ursul alb mi-e vărul drept,
Din umbra deasă, desfăcută,
Mă-nchin la soarele-nțelept.

La lămpi de gheață, supt zăpezi,
Tot polul meu un vis visează.
Greu taler scump cu margini verzi,
De aur, visu-i cercetează.

Mă-nchin la soarele-nțelept,
Că sufletu-i fîntînă-n piept,
Și roata albă mi-e stăpînă.
Ce zace-n sufletul-fîntînă.

La soare, roata se mărește ;
La umbră, numai carnea crește
Și somn e carnea, se dezumflă,
Dar vînt și umbră iar o umflă...

Zorile vin să pună un capăt tragic dialogului liric, prin aceea că soarele, surprinzînd pe „nebunul rigă Crypto"

ieşit din umbra pădurii de dragul laponei, îl face să plesnească sub botezul focului, într-o mustire de otravă. În poem, găsim simbolizată drama fatidică a incompatibilităţii de esenţă între protagoniştii dragostei, se reia într-un fel tema din *Luceafărul* lui Eminescu, cu o inversare a rolurilor.

Cu *Domnişoara Hus*, lirismul lui Ion Barbu, din perioada structurării sale pe o schemă epică, trece la altceva, revelînd o faţă insolită. Într-o succesiune de momente halucinante, ni se evocă pregnant strania figură de nebună a unei curtezane ajunse în declinul vîrstei la decrepitudine şi mizerie, după ce cîndva sub fanarioţi sucise multe capete, „dantînd acană, cu muscalii şi cu turcii". În abordarea cazului dramatic din *Domnişoara Hus*, autorul nu rămîne la suprafaţa pitorescului anecdotic, ci merge mult mai departe, bătînd în fantastic, ceea ce face ca poemul său să capete ceva ameţitor. Deznădejdea bietei nebune, care apare refractată în grotesc, la limita cu tragicul, este pusă de poet într-o relaţie de mare efect cu factorul cosmic. Înainte de scena capitală din final, atît de bogată în implicaţii misterioase, scenă în care eroina poemului descîntă stelele cu mosorul, practicînd un întreg ritual magic de natură folclorică, pentru aducerea ibovnicului ei pe băţ de pe tărîmul celălalt, ni se deschide o perspectivă fulgurantă asupra infinitului sideral, de o grandoare în imagini care ne dă poate pentru prima oară măsura geniului poetic al lui Ion Barbu :

Hăt la cel
Vînăt cer
Împăcat la sori de ger,
Unde visul lumii ninge,
Unde sparge şi se stinge,
Sub tîrzii vegheri de smalţ,
Orice salt îndrăznit :

Falsă minge
Ori sec fulger
De hanger
Repezit :

Prin Tîrziu și Înalt
În plictisul și căscatul lung al ripelor de smalt
Hai în zbor de șoarec sur,
La ăl ciur
Des și rar,
Clătinat în riul nopții
De Țiganul Aurar,
Ciuruitul prapur sur
Ce-n azur străvechi întinge
Îngălatul de azur :
Rupta lumilor meninge !

Intervertind puțin cronologia, am lăsat la urmă poemele așa-zisului ciclu balcanic, pentru a încheia prezentarea lui Ion Barbu în ipostaza de poet narativ, cu contribuția considerată pe drept cuvînt ca cea mai interesantă sub raportul originalității. Într-un spirit funambulesc extrem de personal, autorul configurează în *Isarlik* și *Nastratin Hogea la Isarlik* un univers mitic, cu elemente de orient turcesc, sub tutela lui Anton Pann. Lirismul vizionar al poetului face ca lucrurile, cu tot specificul culorii locale a amănuntelor, să apară într-o perspectivă atemporală, să existe totodată numai în funcție de semnificația morală incifrată în ele. Uimitoare, în toată această poezie de ficțiune balcanică, este transcenderea lirică a materialului anecdotic, ca și însăși organicitatea procesului de sublimare a pitorescului. Complăcîndu-se cu un umor sublim, care îl face să atingă o stare de jubilare extatică, în „slava stătătoare" a pestriților Isarlik, himerica cetate levantină „beată într-un singur vin, hazul Hogei Nastratin", Ion Barbu cîntă în poemul

Isarlik, cu o nostalgie plină de savoare, acest loc de elecțiune a spiritului său :

La vreo Dunăre turcească,
Pe șes veșted, cu tutun,
La mijloc de Rău și Bun
Pin' la cer fringîndu-și treapta,
Trebuie să înflorească :
Alba,
Dreapta
Isarlik !

Ruptă din coastă de soare !
Cu glas galeș de unsoare,
Ce te-ajunge-așa de lin,
Cînd un sfînt de muezin
Filfîie, înalt, o rugă
Pe fuișor, la ziua-n fugă...

— Isarlik, inima mea,
Dată-n alb, ca o raia
Într-o zi cu var și ciumă,
Cuib de piatră și legumă,
Raiul meu, rămîi așa !

Fii un tîrg temut, hilar
Și balcan-peninsular...

Poemul *Nastratin Hogea la Isarlik*, capodopera ciclului balcanic, are ceva enigmatic în viziune, ținînd parcă de domeniul oniricului. În tonalitatea gravă a unui vers larg desfășurat, se încheagă lent o atmosferă halucinantă. Reprezentarea lui Nastratin Hogea ca ascet, într-o ipostază de mortificare, rupîndu-și cu dinții hrana din trup, pe puntea unui caic putred, adus fantomatic de apele fluviului în preajma cetății Isarlik, reprezentare de un tragic caricatural, care contrastează violent cu imaginea tradi-

ţională a năstruşnicului înţelept popularizat de legendele islamice, este tulburătoare în cel mai înalt grad, atît prin inventivitatea plastică a realizării în sine cît şi prin simbolica ocultă :

Cînd vasul fără nume trecu prin dreptul nostru,
Un fund de vad îi prinse şi pîntecul, şi rostru.
Cutreierată, apa jur împrejur undi...
Şi glăsui un paşe într-astfel :

— Efendi,
Corăbier şi oaspe în porturile mele,
Primeşte-aceste daruri şi-aceste temenele :
La nava ta se cade pe brînci ca să mă-nchin,
Că bănuiam caicul lui Hogea Nastratin.
Un zvon ne turburase. Ziceau : „e închis supt ape
Răsfăţul ce nici marea turcească nu-l încape
Şi uşuratul Hoge, mereu soitariu,
Încheie-acum Bosforul cel limpede-n sicriu,
Cu mîlul giulgi". Eu, unul, n-am vrut să cred. Şi iată,
Luceşti în bucuria cetăţii înviată !

Dar ne mîhneşti c-o faţă prea tristă ; hai, curînd !
Nu sta pe punte, coabe cu pîntecul flămînd !
Noi ţi-am adus năutul dorit, şi sumedenii
De roşcove uscate, şi tăvi de mirodenii.
— Coboară, iscusite bărbat, şi ia din plin.

Dulceagul glas al paşii muri prin seară lin.
Cum nici un stîlp ori sfoară nu tremura pe punte,
În gîndurile toate, soseau ninsori mărunte
Şi unsuroase linişti se tescuiau sub cer.

Şi desluşit, ca plînsul unui tăiş de fier
În împletiri de sîrmă intrat, să le deşire,
O frîngere de ghemuri, prin creştete, prin şire,
Prin toată roata gloatei ciulite, răscoli.

Pic lîngă pic, smalț negru, pe barba lui slei
Un sînge scurt, ca două mustăți adăugite,

Vii, vecinici, *din gingia prăselelor cumplite,*
Albiră dinții-n pulpă intrați ca un inel.

Sfînt trup și hrană sieși, Hagi rupea din el.

Nedeosebindu-se prea mult ca spirit de acel al bucăților, care apar la culegerea în volum grupate în ciclul *Isarlîk*, poemele ludice ale lui Ion Barbu, *Cîntec de rușine* și *Răsturnica*, abandonate de autor în paginile *Contimporanului*, nu sînt de trecut cu vederea. În ele, cu o nedezmințită virtuozitate expresivă, poetul își lasă pentru ultima oară lirismul pradă vervei narative, acum și cu un pigment de licențiozitate, justificîndu-se că o face numai „pentru plăcerea prietenilor". În atît de balcanicul *Cîntec de rușine*, cu „țiganul turcit", care jelește la drumul mare pe bătrîna „pezevenghe" nărăvită în rele, căreia gidele i-a retezat capul „la Zornur, pe Ikdar Enghe", ca și apoi în *Răsturnica*, prohodul închipuit pentru înmormîntarea unei prostituate de bordel, îl vedem pe autor că dă grotescului niște virtualități halucinante, făcînd astfel ca aceste piese de divertisment să capete o greutate neașteptată.

În opera de baladist fantasc, mai ales de la *Domnișoara Hus* la *Răsturnica*, fondul temperamental al lui Ion Barbu, cu tot ceea ce este tulbure și inextricabil ciudat în el, se denunță ca nicăieri în altă parte. Aici, autenticitatea poetului atinge limita singularității sale. Autorul nu mai poate să fie definit de astă dată în funcție de vreun punct de reper bine cunoscut, ca în anii debutului pseudoparnasian, cînd lăsa impresia unui Leconte de Lisle trecut prin Nietzsche, nici cum are să se întîmple la sfîrșit, cînd ajunge să figureze ca poet ermetic, în aceeași constelație a „lirismului absolut", alături de Mal-

larmé. Conștient de ineditul viziunii, cu care țese din tiparele tradiționale, Ion Barbu înțelege să constate într-un rînd că ceea ce „salvează" poezia sa, din epoca unor bucăți ca *Domnișoara Hus*, *Nastratin Hogea la Isarlîk*, *Cîntec de rușine*, de „literatura de pitoresc și de pastișul folkloric", sînt „sondajele" întreprinse „în structura nevăzută a existenței" [1].

*

Înainte de a găsi în forma unui stil ermetic modul propriu de comunicare a „frumosului necontingent", Ion Barbu se ridică mai întîi la treapta inițiatică a unei poezii de cunoaștere. Cu o subtilitate, care corespunde spiritului unui „elenism de decadență", îl vedem tinzînd la abstractizare și simbol, în niște poeme de o mare îndrăzneală conceptuală, ca *Oul dogmatic*, *Ritmuri pentru nunțile necesare*, *Falduri* și *Uvedenrode*, toate publicate pentru prima oară între 1925 și 1926 și grupate apoi la culegerea în volum în ciclul *Uvedenrode*. În procesul de încifrare a lirismului la Ion Barbu, surprindem acum momentul de tranziție, în care elementele descriptive și narative, cu toată alchimia de care au parte cu prilejul decantării într-o expresie ezoterică, fac ca poezia să nu fie încă aridă înțelegerii, cu excepția cazului reprezentat de o bucată ca *Uvedenrode*.

În *Oul dogmatic*, autorul meditează în metafore revelatoare asupra semnificației simbolice a oului cu plod. Poemul, în aparență didactic, atinge o adîncime de nebănuit, fiind totodată de o suavitate rară. Pentru poet, oul cu plod, „palat de nuntă și cavou", vine să facă sensibil misterul stării de increat. Într-o formulare lirică magistral condensată plastic, ne este semnalată la un moment dat, în cuprinsul poemului, virtualitatea fatidică a

[1] F. Aderca : *De vorbă cu Ion Barbu*, în *Viața literară*, din 15 octombrie 1927.

morții, existînd inclusă în însuși principiul vieții, din bănuțul oului, de unde urmează a se desprinde ființa.

Și mai ales te înfioară
De acel galben icusar,
Ceasornic fără minutar,
Ce singur scrie cînd să moară
Și ou, și lume. Te-nfioară
De ceasul galben, necesar...

A morții frunte-acolo-i toată.

În gălbenuș,
Să roadă spornicul albuș,
Durata-nscrie-n noi o roată.
Întocma — dogma.

Pentru absolutul viziunii idealiste a lui Ion Barbu, trebuie reținut ca ceva deosebit de semnificativ opțiunea finală pentru momentul care precede geneza vieții, pentru puritatea condiției de inocență a increatului.

E Oul celui sterp la fel,
Dar nu-l sorbi. Curmi nuntă-n el.
Și nici la cloșcă să nu-l pui!
Îl lasă-n pacea întîie-a lui.

Că vinovat e tot făcutul
Și sfînt — doar nunta, începutul.

Urmărind inițierea succesivă în cele trei „cercuri de mister", care își au un corespondent simbolic în planul astral, *Ritmuri pentru nunțile necesare* înscenează o pantomimă a cunoașterii pe scară cosmică, într-un stil plin de excentrități. Revelațiile legate de primul cerc, „Roata Venerii, inimii", constituie cunoașterea erotică, apărînd în reprezentarea poetului, redusă la absurd, ca ceva nedemn să absoarbă spiritul. Tonul comunicării lirice începe prin

a fi alegru, caracterizîndu-se totodată printr-o tendință caricaturală :

Înspre tronul moalei Vineri
Brusc, ca toți amanții tineri,
Am vibrat
Înflăcărat :

Vaporoasă
Rituală
O frumoasă
Masă
Scoală !
În brățara ta fă-mi loc
Ca să joc, ca să joc,
Dantul buf
Cu reverențe
Ori mecanice cadențe.

Nici în al doilea cerc, „Roata capului, Mercur", care este acel al cunoașterii intelectuale, spiritul nu ajunge a găsi plenitudinea. Tonul poetului are acum ceva elevat, în sentențiozitatea sa gravă :

O, Mercur,
Frate pur
Conceput din viu mister
Și Fecioara Lucifer,
Înclinat pe ape caste
În sfruntări iconoclaste,
Cap clădit
Din val oprit
Sus, pe Veacul impietrit,

O, select
Intelect
Nunta n-am sărbătorit...

Abordarea celui de-al treilea cerc, „Roata Soarelui, marelui", implică în concepția poetului cunoașterea extatică a divinității ca sursă a luminii. Tonul exaltat, corespunzînd de astă dată jubilării spiritului, duce în final la configurarea unei imagini de o amploare mirifică :

În cămara Soarelui
Marelui
Nun și stea,

Abur verde să ne dea,

Din căldări de mări lactee,
La surpări de curcubee,
— În Firida ce scintee
eteree.

De o densitate expresivă cu totul remarcabilă sînt versurile stranii din *Falduri*, în care îl găsim pe poet substituit lui William Wilson, eroul din povestirea fantastică a lui Edgar Poe, bazată pe tema dublului. În momentul de dramă metafizică al versiunii închipuite de Ion Barbu, convenția romantică a temei apare substanțial depășită, într-un sens care dă poemului o complexitate simbolică nouă. Cînd, la poetul nostru, William Wilson, exasperat de identitatea pe care i-o reflectă oglinda, își străpunge imaginea cu pumnalul, într-o scenă de o fulguranță metaforică extraordinară, gestul său nu corespunde faptului că avem a face cu o conștiință morală în conflict cu ea însăși, ca în cazul de dedublare conceput de Edgar Poe, ci pare să fie experiența intelectuală a unui mod inedit de sinucidere, plecînd de la ideea că prin suprimarea imaginii, care ne certifică obiectiv aparența existenței, ajungem să ne izbăvim de ea.

Student stufos, bostonian,
Cețoase Wilson William,

Îți jur, ar face-o bună mină
Spini șase-n pielea ta marină !

(De șase ori, în ape grele
Sting fier aprins, pînă-n prăsele ;
Fulger cedat, just unghi normal,
Cad reflectat, croiesc cristal.)

Piei chip ! Rămîi, cortină spartă,
Pătrată Spanie pe-o hartă,
Răpus, în mîini, pumnalul tras,
În fund ursuz, de zahăr ars.

Distrugerea imaginii din oglindă întîmplîndu-se să nu afecteze cu nimic realitatea ființei sinucigașului, urmează o consternare spirituală, care ne este sugerată cu un laconism semnificativ :

Se toarce vorba, închegată,
Cutia-ncet se-ncuie-n piept
În scrisul apei caut drept.

Făcut să nedumerească prin arbitrar, pînă a lăsa impresia unei complaceri în gratuitatea absurdului pur, *Uvedenrode* trebuie considerată, după însăși părerea autorului, ca o manifestare „extremală" în cuprinsul operei sale poetice. Dincolo de aparențele derutante ale jocului eufonic, în care se polarizează enigmatic lirismul lui Ion Barbu, un înțeles se lasă totuși bănuit. Poemul se constituie din disonanțele unor variațiuni pe tema erotismului. În arabescul de reprezentări, punctul de plecare îl constituie „ripa Uvedenrode", loc închipuit de poet ca un fel de Olimp al Erosului, unde trăiesc gasteropodele, din a căror clasă face parte melcul, considerat ca un simbol sexual în concepția psihanalitică a lui Freud :

La ripa Uvedenrode
Cu multe gasteropode !

Suprasexuale
Supramuzicale ;

Gasteropozi !
Mult limpezi rapsozi,
Moduri de ode
Ceruri eşarfă
Antene în harfă :

Uvedenrode
Peste mode şi timp
Olimp !

În viziunea poetului, elanul erotic întruchipat în gastepode cunoaşte mai întîi tendinţa unei aspiraţii la ideatate, prin facultatea „supramuzicalităţii", ducînd la acel solut de puritate rece al „ceasului în cristalin, lîngă cioara Geraldine", pentru ca apoi, pînă la urmă, să iumfe tendinţa lubrică, ţinînd de „suprasexualitate", care duce cu actul acuplării fizice căderea în contingent.

Încorporată poftă,
Uite o fată :
Lunecă o dată,
Lunecă de două
Ori, pînă la nouă,

Pînă o-nfăşori
În fiori uşori,
Pînă-o torci în zale
Gasteropodale ;

Pînă cînd, în lente
Antene atente
O cobori :

Pendular de-ncet,
Inutil pachet.

Sub timp,
Sub mode
În Uvedenrode.

Pînă la cerebralizarea deplină a lirismului său în exp rienţa finală a ciclului *Joc secund*, Ion Barbu ajunge ceea ce el numeşte „modul intelectual al Lirei“ [1], în forn reprezentată de nişte poeme ca *Oul dogmatic*, *Ritmi pentru nunţile necesare*, *Falduri* şi *Uvedenrode*, în ca ermetică pentru moment este substanţa semnificaţiil oculte revelate simbolic.

*

În 1926 şi 1927, mai întîi în *Contimporanul* şi apoi *Sburătorul*, Ion Barbu publică o serie de poezii emir mente abstracte, concepute într-un stil eliptic, pe spaţ concentrat a două pînă la cel mult trei strofe, care au constituie la culgerea în volum ciclul *Joc secund*. Cu viziune spiritualizată cu totul, pe care o găsim incifr riguros într-o expresie de algebră a poeziei, îl surprind acum căutînd să atingă starea pură a unui „lirism a solut“, într-o tentativă similară cu aceea întreprinsă a cîndva de Mallarmé. O asemenea evoluţie, care a pu să pară multora anormală şi chiar contradictorie la a torul unor poeme ca *Panteism*, *După melci*, *Nastratin H gea la Isarlik* sau *Oul dogmatic*, se justifică totuşi de-aju de bine, dacă înţelegem să nu pierdem din vedere poetul este dublat de un matematician, al cărui mod d gîndi în spiritul disciplinei sale sfîrşeşte prin a fi trans rat în planul reprezentărilor lirice. Se ştie că în matem tică gîndirea nu operează cu date din realitatea cont gentă, care ni se oferă prin experienţă, ci cu esenţe idea într-un univers conceput abstract. Ion Barbu, care măr riseşte singur la un moment dat că poezia a ajuns să

[1] F. Aderca : *De vorbă cu Ion Barbu*, în *Viaţa litera* din 15 octombrie 1927.

ętru el „o prelungire a geometriei“ [1], face niște preci-
i deosebit de interesante în legătură cu sensul ultimei
e orientări poetice, atunci cînd respinge epitetul de
ezie „șaradistă“, cu care F. Aderca îi califică versurile
ciclul *Joc secund*. „O poezie cu obiect (știi că șarada
unul) mi-ar înșela ambițiunea. O poezie cu obiect
eează necesar o Fizică sau o Retorică (același lucru),
me închegate față de viața spiritului. Eu voi continua
fiecare bucată să propun existențe substanțial indefi-
e : ocoliri tematoare în jurul cîtorva cupole — restrîn-
e perfecțiuni poliedrale.“ [2]

În articolul scris împotriva artei poetice valorificate de
lumul *Cuvinte potrivite*, a cărui publicare în 1927 aduce
taurarea regalității literare a lui Tudor Arghezi, tocmai
d în propria sa operă, cu ciclul versurilor ermetice, se
împlă să aibă loc o schimbare la față în sensul unei
materializări mallarméene, Ion Barbu găsește prilejul să
definească poziția antinomică, de poet inițiat în cultul
umosului necontingent“. „Punctul ideal de unde ridicăm
eastă hartă a poeziei argheziene se așază sub conste-
ia și în rarifierea lirismului absolut, depărtat cu mai
lte poduri de raze de zodia celeilalte poezii : genul hi-
id, roman analitic în versuri, unde sub pretext de con-
ență, sinceritate, disociație, naivitate, poți ridica orice
oză la măsura de aur a lirei. Versul căruia ne închinăm
dovedește a fi o dificilă libertate : lumea purificată pînă
nu mai oglindi decît figura spiritului nostru.“ În rîn-
rile violent critice din *Poetica domnului Arghezi*, avem
face cu rechizitoriul deschis de un fanatic al concep-
lui mallarméean de poezie împotriva unui poet de tip
golian. Se pleacă de la constatarea forțată că poezia
vintelor potrivite nu este decît o „așezare mozaicală

[1] I. Valerian : *De vorbă cu dl. Ion Barbu*, în *Viața li-
ară*, din 5 februarie 1927.
[2] F. Aderca : *De vorbă cu Ion Barbu*, în *Viața literară*,
1 15 octombrie 1927.

după o foarte primitivă preocupare de culoare, nicioda
ridicată la vibrarea și incandescența modului interio
Ion Barbu crede că în cazul lui Arghezi ne-am afla
prezența banală a unui poet fără mesagiu, respins de Ide
ca altădată de macerările vieții ascetice". *Cuvintele p*
trivite ajung să fie calificate ca o „poezie tristă de însă
tristețea materiei", în cuprinsul căreia „amănuntul es
căutat, opulent și gros", iar „distribuția principalelor m
tive se face conform unei estetice... de covoare olteneș
Se merge pînă a se nega lui Arghezi chiar și origina
tatea „lexicului prestigios". „Transpuneți aceleași rap
turi verbale pe un plan indiferent. Veți vedea poezii a
gheziene reduse la un tip de artă inferioară, sau la un t
cunoscut de poezie : Alecsandri, Bolintineanu, Eminesc
După părerea lui Ion Barbu, „ambiția autorului *Cuvi*
telor potrivite de a ne da din strofa sonoră chipul ind
ferent al lucrurilor, și nu aceste lucruri în absolutul l
nu-și dă, în cele din urmă, dificultăți altele decît își pr
scrie modista, creatoare de flori de sîrmă". Autorul *J*
cului secund refuză să adere la „confuziunea" etichetă
lui Arghezi ca „poet modernist", dacă prin modernism
înțelege „ancheta niciodată descurajată a condițiunilor fr
mosului necontingent". În ultimă instanță, ne este dat
asistăm la punerea sub acuzare, pe un ton imprecativ,
poeziei argheziene, pe motivul că aceasta ar fi „nesocot
și defăimat nobila gratuitate a spiritului", ar fi „poneg
valorile ideale, preconizînd nu știu ce sentimentalism, n
știu ce vag senzualism turanic"[1]. După atacul întrepri
împotriva cazului poetic reprezentat de Tudor Arghezi, u
mează nu prea tîrziu un altul, aproape tot atît de senz
țional în mișcarea sa invectivă, îndreptat de astădată i
tr-un sens mai general, fără pomenirea nici unui nume
autor, împotriva tuturor formelor de manifestare, ca

[1] Ion Barbu : *Poetica Domnului Arghezi*, în *Ideea E*
ropeană, din 1 noiembrie 1927.

face din poezia română a primelor trei decenii ale sec-
lului nostru o „poezie leneșă", adică o poezie lipsită de
ice tensiune spirituală. Din punctul de vedere al lui
n Barbu, „poezie leneșă" este deopotrivă „poezia vivace",
care „tînărul practicant continuă în silabe, rezumat la
sistem de mișcări născînde, dansul negru al seratei la
re s-a tremurat (dacă e constructivist) ori bețivana sîrbă
care a chiuit (dacă e rural sau folcloric)" ; „jalnica,
rșetoarea cantilenă a nomazilor ultimi simboliști" ; „poe-
sinceră, inepta insistență de a scrie versuri cum vor-
ști" ; „poezia francis-jammistă, așa de naiv instalată în
thez-uri evidente" ; „poezia în cădere silogistică, deșe-
toare ca un tobogan" ; „poezia veristă, docilă, aplicată ca
oii lui Flaubert pe copia lor din enciclopedie" ; „poezia
gionalistă, Oswald tîrgoveț, gudurînd la soare o scro-
loză moștenită și un destin cabotin..." În fața unor ase-
enea ipostaze de lirism, reacțiunea aprinsă a poetului
irșește prin a se stinge într-o resemnare strepezită de
nie. „De la cîntecul lumesc, care înmuia inimile buni-
or pe vremea lui Ion Ghica, la o poezie de experiență
transfigurare, nu se poate sări într-un veac. Să ne în-
ndăm, fără regrete, în acest tabiet al romanței și al
egiei. Pace poeziei leneșe!" [1] La epoca unor luări de
itudine ca acelea împotriva poeziei lui Tudor Arghezi
u a „poeziei leneșe", Ion Barbu se întîmplă să mai ia
rte la ședințele de cenaclu ale *Sburătorului*, unde stătea
asculte ceea ce citea unul sau altul, pufnind mimic și
sticular, într-un necontenit protest. Cu prilejul publi-
rii volumului consacrat de E. Lovinescu evoluției poeziei
ice, din *Istoria literaturii române contemporane*, îl ve-
m că își manifestă enervarea în forma spectaculoasă a
ui articol, care ne face să fim încă o dată uimiți de
rva sa de polemist. Dintre ideile lui E. Lovinescu (con-
oute „sub ce sbor augural de curci?" se întreabă Ion

[1] Ion Barbu : *Poezia leneșă* în *Viața literară*, din 10
artie 1928.

Barbu), aceea a „sincronismului" (prin care criticul *S*
rătorului este denunțat că „legiferează imitația"), con
tuie obiectivul principal al atacului. „Nu sincronic și
extensiune — ține să argumenteze la un moment
poetul — ci pe linia de adîncire a misterului individ
vom descoperi fondul nostru de identitate generală :
loarea ultimă și rembrandtiană, ireductibilul
mal de lumină. Experiența pe care se va
temeia un clasicism fără laicitate, o muzică
pasiune." Ion Barbu crede că „imnul spiritual e s
fără colaborare, dar coeficient, de poeți din țări și dec
diferite", eroarea ideii de „sincronism" la E. Lovine
(care ar avea „urechi de critic neinițiate") prover
— după el — din interpretarea „acestei omogenități
congruente într-o coincidență materială". La capătul
zentării evident caricaturale, care se face ideației criti
lui E. Lovinescu în materie de poezie, prezentare că
nu poate să i se conteste însă petulanța de spirit, dăm
o concluzie plină de sarcasm. „Geografia literaturii n
tre începe să apară un peisagiu de marasm, imposibil
locuit. Deoparte conglomeratul primitiv al poeziei ar
ziene ; de alta, vacuitatea, platitudinea vîntului lovine
an care-l îmbăiază. Aceasta ne face o Spanie seacă
trebuie multă credință și nebunie de hidalgo s-o explo
fără să te mortifici sau înăbuși. Dar singura Spanie
care dl. E. Lovinescu poate să amintească nu e deloc
trata patrie a lui Gongora, ci o Spanie mult mai indi
și mai omenească : Spania lui Don José, plutonierul
comanda d-lui locot.-colonel Brăiescu." [1] (Trebuie spu
Ion Barbu are să revină peste cîțiva ani asupra judecă
emise în legătură cu E. Lovinescu, făcînd pocăit un el
ditirambic al acestuia. „Omul mai mult decît inteli
conservator și coordonator, el, singura noastră rațiun

[1] Ion Barbu : *Evoluția poeziei lirice după E. Lovine*
în *Ideea Europeană* din 1 decembrie 1927.

rie, omul admirabil prin care s-a provocat și convocat
mare parte literatura cea nouă... Neghiobi sau copi-
și, am încercat fiecare custurile împotrivă-i. Am reușit
să legăm numele nostru pieritor, în litere cu timpul
trizate, de eternitatea lui."[1] După părerea lui Ion
bu, poezia confraților din epocă, pe care o găsește
isă în general într-un spirit diletant, școlar și maimu-
sc", ajunge totuși să fie salvată de la „inanitatea to-
" prin Blaga și Philippide, cu care „călcarăm cu hotă-
și lepădarăm dubla trivialitate a unor rurali fără
ter și a unui modernism ce reușise să-și asimileze, din
ă sforțarea occidentală, doar formele galante ale tra-
lui viu și ale cupletului", cu care „redevenirăm con-
poranii lui Eminescu"[2]. Lui Lucian Blaga, menționăm
on Barbu îi consacră un articol *(Legenda și somnul în
zia lui Blaga)*, la publicarea volumului *Lauda somnu-*
iar lui Al. A. Philippide, unul nu mai puțin subtil în
ervații, dar parcă și mai adeziv *(Salut în Novalis)*, cu
ejul apariției volumului *Stînci fulgerate*. Dincolo de
erințele la particularitatea cazurilor, pe care le prezintă
tru el un Blaga sau un Philippide în poezia noastră,
uie reținută în subsidiar și atitudinea refractară adop
i față de manifestarea unor tendințe de asimilare a
lorului. Nu este admisă nici o formă de compromis :
„folclor pur" sau „poezie violent individuală", pe con-
erentul că numai la polii acestor extreme „se plasează
ențiunea și accentul veridic"[3]. Precizîndu-și poziția
sonală în mult dezbătuta problemă a tradiționalismu-

„*Sburătorul*" *văzut de Ion Barbu*, în *Vremea*, din 3
ilie 1932.

Ion Barbu : *Salut în Novalis*, în Vremea, din 27 mar-
1930.

Ibidem.

lui şi modernismului, Ion Barbu ne face să înţelegem poezia nu poate să fie concepută în funcţie de o tradi limitată local şi nici de inovaţiile legate de un mom revoluţionar de ultimă oră în literatură. „Lirica nouă are de combătut tradiţionalismul ca atare, ci numai tra ţionalismul timid. A înnoda cu Asachi, Alecsandri, I lintineanu şi Conachi înseamnă a pacta cu accidentalul particularul. Formele revelate ale poeziei stau mai depa în suvenirea unei umanităţi clare : a Greciei, chenar genuu şi rar, ocolind o mare“ [1]. În perspectiva unui a menea punct de vedere, poetul se crede îndreptăţit atrage atenţia că „ceea ce ar putea trece drept mod nism“, în opera sa, „nu este decît o înnodare cu cel mai depărtat trecut al poeziei : oda pindarică“ [2].

Principiul, pe care se structurează arta poetică a Ion Barbu, în ultima etapă de manifestare a evoluţiei s apare enunţat aproape programatic, în versurile din cata *Joc secund*, într-un stil care ajunge să fie caracteris întregului ciclu, greu de descifrat prin natura excesiv s tetică a formulării, prin subiectivismul cu totul arbitrar analogiilor create, prin discontinuitatea imaginilor, p opţiunea pentru cuvîntul rar sau de specialitate mater tică şi uneori chiar prin tendinţa de a se da cuvintelor context un alt sens decît acel pe care îl au în uzul comu

Din ceas, dedus adîncul acestei calme creste,
Intrată prin oglindă în mîntuit azur,
Tăind pe înecarea cirezilor agreste,
În grupurile apei, un joc secund, mai pur.

Nadir latent ! Poetul ridică însumarea
De harfe resfirate ce-n zbor invers le pierzi

[1] Ion Barbu : *Evoluţia poeziei lirice după E. Lovines* în *Ideea Europeană*, din 1 decembrie 1927.
[2] F. Aderca : *De vorbă cu Ion Barbu*, în *Viaţa litera* din 15 octombrie 1927.

Și cîntec istovește : ascuns, cum numai marea
Meduzele cînd plimbă sub clopotele verzi.

Ce vrea să spună autorul ? Înțelesul lucrurilor („adîncul acestei calme crește"), pe care poetul îl abstrage din contingent („din ceas, dedus"), ajunge prin reflectarea în spirit („intrată prin oglindă în mîntuit azur") la o reprezentare purificată, asemenea imaginii fluide a unor cireși răsfrînte în apă („tăind pe înecarea cireziior agreste, în grupurile apei, un joc secund, mai pur"). Față de realitatea lumii fenomenale, care ni se lasă să subînțelegem că s-ar întinde pînă la înălțimea zenitului, poezia ar constitui punctul de adîncime al nadirului, închipuit ca un joc de virtualitate al tuturor oglindirilor („nadir latent"). Poetul este un rapsod, care dă ecou muzicii risipite în univers („poetul ridică însumarea de harfe resfirate ce-n zbor invers le pierzi"). Cîntecul său, chiar și sfîrșit, păstrează mai departe închis în el misterul a ceva secret, ca marea ascunzîndu-și meduzele privirilor de la suprafață („și cîntec istovește : ascuns, cum numai marea meduzele cînd plimbă sub clopotele verzi"). Pentru Ion Barbu, a cărui concepție despre artă ține pînă la un punct de idealismul platonician, actul poetic implică sublimarea realității în idee, reprezintă un „joc" care transferă totul în planul „secund" al absolutului spiritual.

Cîteva bucăți din ciclul *Joc secund* revelă în poet un vizionar mistic, a cărui comunicare ermetică nu provine doar din artificii de limbaj. Printre acestea, *Timbru* dă sentimentul capodoperei, formulînd magnific ipoteza imnului ideal, în măsură a traduce ceea ce tăcerea reculeasă a pietrei, a pămîntului și a apei închide spre slava creatorului lor.

Ar trebui un cîntec încăpător, precum
Foșnirea mătăsoasă a mărilor cu sare ;
Ori lauda grădinii de îngeri, cînd răsare
Din coasta bărbătească al Evei trunchi de fum.

XXXIII

În *Grup*, se pleacă în prima strofă de la premisa captivității spiritului în planul existenței terestre :

E temniță în ars, nedemn pămînt
De ziuă, șirul razelor înșală ;
Dar capetele noastre, dacă sînt,
Ovaluri stau, de var, ca o greșeală.

Ceea ce urmează a ni se sugera în a doua strofă, prin întrebarea atît de încîlcit pusă divinității, a cărei prezență apare configurată în ochiul triunghiular al cunoașterii absolute, este aspirația la înțelegerea metafizică a misterului universal, care ar permite spiritului uman să prelungească în infinit raza privirii transcendente, făcînd astfel ca aceasta să nu se mai frîngă către lumea creată :

Atîtea căile de fire stingi !
Găsi-vor gest închis, să le rezume,
Să nege, dreaptă, linia ce frîngi :
Ochi în virgin triunghi tăiat spre lume ?

În *Mod*, viziunea poetului atinge apogeul realizării în eteric, cu închipuirea unei ieșiri din materialitate. Asistăm la levitația spiritului către edenul ceresc, cu perspective deschise tot mai amețitor din unghiul de contemplare al înălțimii cîștigate treptat. În aproximarea naturii abstracte a absolutului, în care se integrează eul volatilizat, însuși verbul liric ajunge parcă să aibă ceva imponderabil :

Te smulgi cu zugrăviții, scris în zid,
La gama turlelor acelor locuri,
Întreci orașul pietrei, limpezit
De roua harului arzînd pe blocuri,

O, ceasuri verticale, frunți tîrzii !
Cer simplu, timpul. Dimensiunea, două ;
Iar sufletul impur, în calorii,
Și ochiul, unghi și lumea aceasta — nouă.

— Înaltă-n vînt te frîngi, să mă aștern
O, iarba mea din toate mai frumoasă,
Noroasă pata-aceasta de infern !
Dar ceasul — sus ; trec valea răcoroasă.

În *Statură*, poezie închinată unei copile, ni se face sensibil, cu o îndrăzneală de sugestie unică în felul ei, misterul virtualității unor ani neatinși încă de procesul de creștere al vîrstei, mister la a cărui percepere tind norii, munții și iezerii, ca martori ținînd de o alcătuire dincolo de timp :

Să nu prelingă, să nu pice
Viu spiritul, robit în ea,
La azimi albe să-l ridice :
Sfiit pruncia ei trecea.

Sori zilnici, grei, ardeau sub dunga,
Ușor sunau în răsărit :
Și nori ce nu știau s-ajungă
Și munții, cîți va fi-ntîlnit,

Suiau cu iezerii, să cate
La anii falnici, douăzeci.
Vedeau din ceasul ce nu bate
— Din timp tăiat cu săbii reci.

Pe lîngă *Joc secund*, *Timbru*, *Grup*, *Mod*, *Statură* și încă alte cîteva bucăți, al căror ermetism este în bună parte și de substanță, se mai găsesc însă unele, în care ermetismul rămîne strict formal. În cazul acestora, nu avem decît niște descrieri, care au trecut printr-un proces de alambicare cerebrală, ca urmare a tendinței poetului de a face cît mai obscură sugestia prin aluzii. În *Dioptrie*, bunăoară, ni se oferă tabloul unui cărturar străduindu-se să descifreze cu o privire mioapă un tom voluminos, într-un interior de bibliotecă abia luminat de reflexele focului din sobă, pînă la ivirea zilei, care aduce

trezirea la realitatea înconjurătoare, cu femeia venită pentru curățenie.

Înalt în orga prismei cîntăresc
Un saturat de semn, poros infoliu.
Ca fruntea vinului cotoarele roșesc,
Dar soarele pe muchii curs — de doliu.

Aproape. Ochii împietresc cruciș,
Din fila vibrătoare ca o tobă,
Coroana literei, mărăcinișș,
Jos în lumina tunsă, grea, de sobă.

Odaia, îndoire-n slabul vis !
— Deretecată trece, de-o măturșe —
Gunoiul tras în conuri, lagăr scris,
Adeverire zilei — prin cenușe.

În *Izbăvită ardere*, pentru a lua un alt exemplu, este evocată feeria amurgului, avem a face cu un subiect de pastel :

Curcanii au mutat pe soare șirul
De gîturi cu, nestinși, cartofii roșii.
La cerul lăcrămat și sfînt ca mirul
Rotunzi se fac și joacă pîntecoșii !

Șuvița stelei noi întinge-n ape,
Un stăpînit pămînt ascultă ani,
Pămîntul s-a lipit de steaua-aproape,
Nuntesc, la curtea galbenă, curcani.

Chiar și în *Lemn sfînt*, unde imaginea unei vechi icoane bizantine duce pe acel care o contemplă la o revelație mistică, poetul nu iese propriu-zis din descriptiv :

În văile Ierusalimului, la unul,
Păios de raze, pămîntiu la piele :

Un spic de-argint, în stînga lui, Crăciunul,
Rusalii ard în dreapta-i cu inele.

Pe acest lemn ce-aș vrea să curăț, nu e
Unghi ocolit de praf, icoană veche!
Văd praful — rouă, rănile — tămîie?
— Sfînt alterat, neutru, nepereche.

Trebuie recunoscut că ceea ce face Ion Barbu, ca taumaturg al verbului, în versurile sale ermetice, reprezintă ceva fără precedent în poezia noastră modernă. Rămînem totuși în fața unei experiențe limită, care poartă în ea germenii caducității, prin sterilizarea lirismului. Neînțelegîndu-se acest lucru, s-a întîmplat ca în epocă o serie de tineri debutanți să creadă că formula poetică a ciclului *Joc secund* poate să fie reluată. S-a ajuns astfel la un manierism al obscurității. Între 1930 și 1940, influența lui Ion Barbu este precumpănitoare, resimțindu-se în volumele de debut ale unor poeți ca Barbu Brezianu (*Nod ars*, 1930), Dan Botta (*Eulalii*, 1931) Simion Stolnicu (*Punct vernal*, 1933 și *Pod eleat*, 1935), Eugen Jebeleanu (*Inimi sub săbii*, 1934), Emil Gulian (*Duh de basm*, 1934), Cicerone Teodorescu (*Cleștar*, 1936).

*

Deși Ion Barbu ține să precizeze într-un rînd că se stimează „mai mult ca practicant al matematicilor și prea puțin ca poet și numai atît cît poezia amintește de geometrie“ [1], deși declară altcîndva că anul 1930, cînd își publică volumul *Joc secund*, constituie data „lichidării“ cu trecutul său literar [2], deși sfîrșește prin a mărturisi într-o scrisoare că a parvenit la „cunoașterea mîntuitoare, nu

[1] I. Valerian : *De vorbă cu dl. Ion Barbu*, în *Viața literară*, din 5 februarie 1927.

[2] Dan Barbilian : *Notă asupra lucrărilor științifice*, București, 1940, p. VII.

pe calea poeziei, dar pe calea rampantă a științei", pentru care se simte „în adevăr făcut", cu mențiunea că „numai matematicile" îl „fericesc"[1], trebuie spus că el nu ajunge niciodată să se dezintereseze cu totul de literatură, cum a fost cazul cu Rimbaud. Totuși, dacă în a doua jumătate a vieții, are să mai scrie versuri cînd și cînd, nu o mai face de astădată decît strict ocazional (*Dedicație*, *Protocol al unui club Matei Caragiale*, *Bălcescu trăind* etc.). În 1931, îl vedem că publică pe neașteptate, în fruntea *Eulaliilor*, volumul poeziilor de debut al lui Dan Botta, niște pagini de divagații absconse, aproape de nedescifrat, în care apar sublimate elemente din universul de reprezentări onirice al lui Edgar Poe (*Vegheа lui Roderick Usher*). La unsprezece ani după editarea *Jocului secund*, Ion Barbu face pentru ultima oară, în mod public, o profesiune de credință poetică, într-un *Cuvînt către poeți*, conceput ca răspuns la o solicitare de a colabora la primul număr al unei reviste de tineri scriitori. Ni se pare deosebit de interesant că fostul teoretician al „lirismului absolut" găsește de cuviință să își înceapă considerațiile despre poezie, cu punerea în alternativă a cunoașterii extatice aduse de actul poetic cu aceea revelată prin harul religios, împărtășindu-ne în subsidiar, cu acest prilej, convingerea sa că primatul, în ierarhia spirituală a cetății, aparține de drept preotului iar nu poetului. „Poezia e încă valoarea relativă. E vălul de aparențe și încîntare, filfiitor deasupra lucrurilor, cum se definea din vechi. Să alegi între grațios și Grație, între încîntare și Mîntuire, iată canonul întrebării. Suflet mai degrabă religios decît artistic, am vrut în versurile mele să dau echivalentul unor stări absolute ale intelectului și viziunii : starea de geometrie și, deasupra ei, extasa. Melodioasele plîngeri ale poeților nu le-am prea înțeles. Și azi cred că locul întîi în Cetate e al Preotului, celelalte, urmînd, ale Învățatului și Luptătorului. Dar, fără

[1] *Text inedit de Ion Barbu* (Fragment dintr-o scrisoare către Nina Cassian, din iulie 1947), în *Gazeta literară*, din 31 august 1967.

îndoială, al patrulea loc îndată după acestea se cuvine Poetului." Revista, în care își publică rîndurile numindu-se *Pan* și părînd a subînțelege prin titlul ales intenția unei orientări spre o poezie a naturii, Ion Barbu se simte dator a formula la un moment dat o rezervă, cu implicații dintre cele mai edificatoare pentru fundamentul mistic al concepției sale poetice. „Dacă, la vîrsta mea, aș mai putea cînta, m-aș alătura vouă bucuros, dar și cu un oarecare scepticism. Aș considera exercițiul poetic (și poetic naturist) mai mult ca o minunată himeră... Dar, m-aș pregăti pe această cale, de alt cîntec mai vrednic, închinat lucrurilor care nu se zăresc, nici nălucesc... Un cîntec care să întîrzie asupra soartei, asupra morții și învierii. Există o treaptă de experiență poetică, de la care versul se dovedește a fi rigoare și fervoare, nu interjecție dezvoltată ori celebrare mai mult sau mai puțin armonioasă..." [1] În 1947, pasiunea pentru poezie îl împinge pe aparent exclusivul matematician să țină într-un salon literar din București două conferințe, despre niște poeți scumpi lui de tînăr (Rimbaud și Moréas), cu puncte de vedere singulare, de cel mai mare interes. Rimbaud, bunăoară, pe care Claudel l-a prezentat ca „un vagabond beat de rouă, în stare de mistică osmoză cu invizibilul", apare în interpretarea lui Ion Barbu ca „un metodician al delirului", în cazul căruia nu poate să fie vorba de o anticipare a suprarealismului cît de un „infrarealism". Poetului i se atribuie un spirit vizionar „scientist". În ordinea manifestărilor, care denunță la Ion Barbu persistența unor preocupări literare pînă la capătul vieții, trebuie în sfîrșit semnalată traducerea începută din Shakespeare, cu *Richard al III-lea*. Prețul, pus de el pe această traducere, rezultă bine și din ceea ce pomenește în treacăt, cu privire la ea, într-o scrisoare adresată lui Miron Radu Paraschivescu: „Închide singurele versuri geniale ce am comis vreodată (osîrdia

[1] Ion Barbu: *Cuvînt către poeți*, în *Pan*, din 1—15 martie 1941.

fiind a mea, iar geniul, al marelui Will)"[1]. Poetul se revelă însă fără voie pînă și atunci cînd se întîmplă să vorbească despre mari personalități matematice, ca în cazul atît de sugestivei conferințe ținute cu prilejul comemorării a o sută de ani de la moartea lui Gauss, în 1955. „Un erou, fie el al acțiunii sau al meditației, nu ni-l putem reprezenta fără a-i prescrie un anume cadru. Astfel, pe Alexandru îl evocăm la confinele lumii antice, căzînd sub săgeata partă. Hamlet, pe terasa de la Elseneur, întrebînd apele Sundului. Cum să ni-l zugrăvim pe Gauss? La masa lui de lucru, doborînd cu o energie fără exemplu dificultățile teoretice sau numerice? Nopțile, lipit de luneta în care se încadrează, rînd pe rînd, micile planete: Ceres sau Palas, descoperite de el prin calcul și zărite de astronomii săi? Tablourile sînt veridice dar nu vorbesc închipuirii, nu tind către mit. Pe Gauss al anilor intensi se cuvine să-l vedem străbătînd în mantaua lui de ploaie, pustiul Lüneburgului, găzduit pe la morile de vînt, trăind viața păstorilor din partea locului, dormind vara somnul lor de plumb, prin ierburi și visînd de curbura pămîntului. Acest tablou al vigorii bărbăției sale răscumpără pe celălalt al oboselii, al improductivității și bătrînețiii, cînd după amiezile era nelipsit de la muzeul literar din Goettingen, citind cu aplicație gazetele, toate gazetele."[2]

*

Privit în întregul operei sale, Ion Barbu apare ca un poet de mărimea întîi, cu o contribuție capitală în procesul de evoluție a liricii noastre dintre cele două războaie mondiale, întru nimic mai prejos ca valoare de Tudor Arghezi sau Lucian Blaga. Opus tipului de poet hugolian, mai puțin prolific decît oricare din confrații contem-

[1] *Fragment dintr-o scrisoare inedită de Ion Barbu*, în *Ramuri*, din 15 august 1965.

[2] D. Barbilian: *Carl Friederich Gauss*, în *Gazeta matematică și fizică*, din mai 1955.

porani cu el, nerisipit în suprafață ci concentrat, strict cu fervoare, esențializat în mod radical, de o exigență dusă la extrem cu sine însuși în luciditatea cu care concepe actul de magie al poeziei, îl vedem ajungînd să realizeze la noi ceea ce Mallarmé spune la un moment dat referitor la Edgar Poe, în sonetul gravat pentru mormîntul acestuia : „Donner un sens plus pur aux mots de la tribu".

DINU PILLAT

TABEL CRONOLOGIC

1895 La 19 martie, în Cîmpulungul Muscelului, se naşte Ion Barbu, pe numele identităţii civile Dan Barbilian. Are ca tată pe Constantin Barbilian, magistrat de carieră. Mama, cu pronumele Smaranda, este născută Şoiculescu, fiind o fiică de procuror.

1902 Începe şcoala primară la Cîmpulung (Muscel), o continuă apoi la Dămieneşti (Roman) şi o duce la capăt la Stîlpeni (Muscel).

1906 Intră la liceu în Piteşti, sfîrşind apoi ultimele trei clase ale cursului inferior în Cîmpulungul Muscelului. Lipsa de continuitate a studiilor, în cuprinsul unei aceleiaşi şcoli, este legată — după cum singur o declară mai tîrziu — de „soarta de judecător nomad, fără cuscriri ilustre", a tatălui.

1910 Cursul superior al liceului începe să fie urmat de Ion Barbu la Bucureşti, unde are să stea în gazdă, adus la capătul fiecărei vacanţe de vară de la Giurgiu, de tatăl său, ajuns să deţină acolo funcţia de prim-preşedinte la

tribunal. În clasele a V-a și a VI-a, îl găsim la liceul „Lazăr", iar în clasele a VII-a și a VIII-a la liceul „Mihai Viteazu". Elevul, care în cursul inferior făcuse față onorabil la toate materiile, începe acum să se desmintă din plin. Bun nu rămîne pînă la urmă decît la matematică, pentru care denotă cu precocitate aptitudini rare. În Ion Banciu, profesorul său de matematici, a avut norocul de a găsi omul care să-l înțeleagă și să-l îndrume cum trebuie la momentul potrivit. Mărturisindu-și recunoștința, cu prilejul morții sale, are să precizeze la un moment dat: „A fost maistrul, omul care m-a format, de la care am învățat esențialul. Ceilalți profesori de matematice, inclusiv cei de la Universitate, nu m-au învățat, m-au informat. Banciu însă mi-a trecut simțul lui de rigoare, mi-a sădit afectul matematic, emoția în fața frumuseții unei teoreme și patima cercetării, fără de care nu poți fi matematician."

1912 Reușește primul pe țară ca participant la un concurs al *Gazetei matematice*.
La Giurgiu, în vacanța de vară, cunoaște pe Tudor Vianu, cu care are să se împrietenească pe viață.

1913 Prietenul Simion Bayer, cu care stă în gazdă la București, îl „incendiază la flacăra versurilor". De atunci, din clasa opta, datează și primele sale exerciții poetice. „Am început să scriu în vederea unui singur cititor — are să relateze mai tîrziu unui anchetator literar — Tudor Vianu, însă un Tudor Vianu adolescent și mai aparent genial, elev în clasa șaptea li-

ceală și tînăr maestru. Ne vedeam pe atunci destul de des ; urmăream exercițiile lui literare cu un amestec de admirație și deșartă invidie. El compunea și traducea. Am căutat să-l imit. Am început cu un foarte ambițios model, cu *Le mort joyeux* din *Les fleurs du mal*. Versul baudelairian m-a demontat ; m-am îmbarcat însă în același timp pentru o carieră literară de cincisprezece ani."

1914 Își dă bacalaureatul, cu o comisie de examinare avînd ca președinte pe profesorul G. Țițeica.
Din toamnă, începe să urmeze ca student cursurile secției de matematici de la Facultatea de științe din București.

1916 O dată cu izbucnirea războiului, trebuie să își întrerupă studiile, plecînd în Moldova cu toți tinerii de o vîrstă cu el. Intră în școala de geniu și își face apoi stagiul de plutonier la un regiment de pontonieri cantonat pe Prut.

1918 Desconcentrat spre sfîrșitul verii, se întoarce la București. Vocația literară începe acum să prevaleze la studentul în matematici.
La 18 septembrie, Alexandru Macedonski îi publică în *Literatorul* prima poezie : *Ființa*.

1919 Se duce cu toate versurile scrise pînă atunci la E. Lovinescu, căruia i se recomandă sub numele „Popescu". Cîștigat de la prima lectură, criticul îi face o prezentare călduroasă în *Sburătorul* din 8 decembrie, într-un articol intitulat *Un poet nou*. În revista lui E. Lovi-

nescu, Dan Barbilian își deschide cariera poetică sub pseudonimul Ion Barbu.

1921 Își ia în primăvară licența în matematici. La sfîrșitul verii, ca urmare a unei recomandări făcute de profesorul G. Țițeica, este trimis cu o bursă în Germania, în vederea pregătirii unei teze de doctorat în micul oraș universitar Goettingen, sub îndrumarea profesorului Landau. La numai două luni de la plecarea din țară, se pomenește cu bursa suspendată de minister. Nu se întoarce totuși, izbutind să rămînă mai departe, cu subsidii primite de acasă. Poetul își are justificările sale pentru ceea ce urmează să se întîmple cu el în Germania : „Fără nici o obligație față de cei ce mă trimiseseră acolo, impermeabil la teoria numerelor așa cum o concepea Landau (o întrecere de formule de evaluare asimtotică), în fața unui David Hilbert în plin scăpătat, mă las cu totul în voia demoniei literare, călătorind prin frumoasa Niedesrachsenland, dar, mai ales, asimilînd misterioasa atmosferă, saturată de meditațiile lui Gauss și Riemann, a acelui orășel pentru totdeauna matematic, în care filiația cugetării nu are nevoie de o vehiculare tangibilă, ci se transferă imaterial". Privind mai tîrziu lucrurile retrospectiv, Ion Barbu are să se judece cu severitate, din punctul de vedere al matematicianului trădat. „Am greșit desigur față de legea mea internă. Adevăratu-mi rost era cercetarea exactă. Credeam însă pe atunci în Poesie și aduceam în adîncirea ei o veracitate carteziană și o ardoare de navigator."

De Crăciun, i se publică în țară, într-o plachetă, poemul *După melci*.

1923 Cunoaște la Tübingen, în casa unei prietene, pe Gerda Hossenfelder, fiica unui medic de vază din Cotbuz, pe atunci studentă în anul întîi la chimie, în Berlin.

1924 Se întoarce în țară, fără să își fi luat doctoratul pentru care plecase la Goettingen.

1925 La 14 iunie, se căsătorește, la Giurgiu, cu Gerda Hossenfelder, venită ceva mai înainte după el, la chemarea lui.
Începe să își cîștige existența ca profesor suplinitor de matematică la liceul din Giurgiu.

1926 Primește un post de asistent la catedra de geometrie analitică a profesorului G. Țițeica, la Facultatea de științe din București.

1927 Toamna, se mută la București, unde sfîrșește totodată prin a suplini ore de matematică, mai întîi la liceul „Spiru Haret" și ceva mai tîrziu la „Cantemir".
Radicalismul estetic, la care ajunge cu opțiunea pentru un lirism purificat printr-o spiritualizare absolută, străin deopotrivă de orice elemente confesive, anecdotice și discursive, îl face să reacționeze cu o mare violență critică în plan teoretic, cu cîteva diatribe, față de tot ceea ce i se pare că vine în epocă să contrazică într-un fel sau altul conceptul său ultim de poezie, diatribe dintre care cea mai semnificativă rămîne *Poetica*

domnului Arghezi, publicată în *Ideea europeană* din 1 noiembrie.

1929 Își ia doctoratul în matematici, cu o teză privind *Reprezentarea canonică a adunării funcțiunilor ipereliptice*.
Renunță la orele de la liceu, mulțumindu-se să rămînă cu postul de asistent la facultate.

1930 Își publică volumul de versuri *Joc secund*, care este comentat ca un eveniment literar de Al. A. Philippide, Șerban Cioculescu, Al. Rosetti, Perpessicius, G. Călinescu, Pompiliu Constantinescu.

1932 În urma unui concurs, pe bază de lucrări, ajunge la facultate conferențiar la catedra de matematici elementare și geometrie descriptivă.
Începe să iasă de sub tutela profesorului G. Țițeica și să capete „o conștiință mai clară a limitelor proprii", datorîndu-și „regăsirea" de sine, după cum singur ține s-o spună într-un rînd, „cufundării în opera lui Gauss, Riemann și Klein", ca și unui „contact mai strîns cu lumea matematică germană".

1934 Ia parte la un congres internațional de matematică la Praga, unde se împrietenește cu Wilhelm Blaschke, și apoi la altul la Pyrmont în Germania.

1935 Apare mica monografie a lui Tudor Vianu : *Ion Barbu*.

1936 Este invitat să țină prelegeri la universitățile din Hamburg și Goettingen.
Ia parte la un congres internațional de matematică la Oslo.

1938 Ține prelegeri la universitățile din Münster-Westfalia și Viena.
Ia parte la un congres internațional de matematică la Baden-Baden. Cu acest prilej, profită să se deplaseze și în alte orașe din Germania și să viziteze Olanda.

1942 Este numit profesor la catedra de algebră de la facultate, urmînd să nu se mai ocupe cu precădere, ca pînă atunci, de fundarea axiomatică sau grupal-teoretică a geometriei, ci să se dedice în exclusivitate problemelor de algebră, pentru ca abia în ultimii ani de viață, din 1958 încolo, să se reîntoarcă la geometrie și să studieze spațiile, care sfîrșesc prin a ajunge să fie desemnate în matematicile contemporane ca „spații Barbilian".

1956 I se publică în *Viața românească* ultima poezie : *Bălcescu trăind.*

1961 La 11 august, moare la spitalul „Vasile Roaită" din București, bolnav de cancer la ficat.

D. P.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față constituie cea mai amplă reeditare de pînă acum a operei literare a lui Ion Barbu.

În ceea ce privește poezia am reprodus numai versurile publicate de autor în timpul vieții. Poemul *După melci*, apărut într-o plachetă în 1921, este dat în versiunea lui ultimă, din ediția prefațată de Camil Baltazar, la Editura Tineretului în 1967, ediție avînd și o reproducere în facsimil a textului republicat în 1947, în unicul număr al revistei *Agora*, cu rectificările aduse de autor. În cazul bucăților din volumul *Joc secund*, am respectat riguros textul primei ediții din 1930, de la Cultura Națională. Într-o *Addendă*, se găsesc strînse la urmă poeziile lui Ion Barbu, care au apărut în periodice pînă la moartea sa, dar care nu au fost considerate de el demne a figura în volum. Reproducîndu-le, am ținut seama de modificările consemnate de autor, în decursul timpului, pe dactilogramele lor. Precizăm că am avut acces la ele, prin bunăvoința doamnei Gerda Barbilian, soția poetului, în a cărei posesie se află toate.

În ceea ce privește proza, ne-am bazat pe ediția publicată sub îngrijirea subsemnatului, la Editura pentru literatură, în 1968 (Ion Barbu: *Pagini de proză*), preluînd și grupările, pe care ne-am permis a le face cu textele reunite pentru prima oară în volum, cu acel prilej

(Confesiuni, Atitudini față de poezie, Proze diverse, Cu privire la spiritul matematic). În *Atitudini față de poezie,* am inclus acum și două articole ale lui Ion Barbu, care s-au întîmplat să ne scape inițial din vedere *(Rînduri despre poezia engleză* și *Geometrie incendiată).* Am înțeles totodată să corectăm micile omisiuni și erori de transcriere detectabile în prima ediție.

DINU PILLAT

(Confesiuni, Atitudini față de poezie, Proze diverse, Cu privire la spiritul matematic). În *Atitudini față de poezie,* am inclus acum și două articole ale lui Ion Barbu, care s-au întîmplat să ne scape inițial din vedere *(Rînduri despre poezia engleză* și *Geometrie incendiată).* Am înțeles totodată să corectăm micile omisiuni și erori de transcriere detectabile în prima ediție.

DINU PILLAT

VERSURI

După melci

1921

DUPĂ MELCI

Unchiului meu, Sache Șoiculescu,
al cărui glas îl împrumut aici.

Dintr-atîția frați mai mari :
Unii morți
Alții plugari ;
Dintr-atîția frați mai mici :
Prunci de treabă,
Scunzi, peltici,
Numai eu, răsad mai rău,
Dintr-atîția, prin ce har ?
Mă brodisem șui, hoinar.

Eram mult mai prost pe-atunci...

Cînd Păresimi da prin lunci,
Cu pietrișul de albine,
Ne părea la toți mai bine :
Țînci ursuzi,
Desculți și uzi,
Fetișcane
Cozi plăvane
Înfășate-n lungi zăvelci,
O porneau în turmă bleagă
Să culeagă
Ierburi noi, crăițe, melci...

Era umed în bordei
Și tuleam și eu cu ei.

I

Tot așa o dată, iar,
La un sfînt prin Făurar
Ori la sfinții Mucenici,
Tîrla noastră de pitici
Odihnea pe creastă, sus,
Eu voinic prea tare nu-s :
Rupt din fugă,
Subt o glugă
De aluni, pe buturugă,
Odihnii
Și eu curînd...

Vezi, atunci mi-a dat prin gînd
Că tot stînd și alegînd
Jos, în vraful de foi ude
Prin lăstari și vrejuri crude,
S-ar putea să dau de el :
Melcul prost, încetinel...
În ungher adînc, un gînd
Îmi șoptea că melcul blînd
Din mormînt de foi, pe-aproape,
Cheamă Omul să-l dezgroape...

Și pornii la scotocit
(Cu noroc, căci l-am găsit).
Era, tot, o mogîldeață,
Ochi de bou, dar cu albeață :
Între el și ce-i afar'
Strejuia un zid de var.
— Ce să fac cu el așa ?
Să-l arunc nu îmi venea...
Vream să văd cum se dezghioacă
Pui molatec, din ghioacă ;
Vream să văd cum iar învie
Somnoros, din colivie...

Și de-a lungul, pe pămînt,
M-așezai cu-acest descînt :
„Melc, melc,
Cotobelc,
Ghem vărgat
Și ferecat ;
Lasă noaptea din găoace,
Melc nătîng, și fă-te-ncoace.
Nu e bine să te-ascunzi
Subt părețîi grei și scunzi ;
Printre vreascuri cerne soare,
Colți de iarbă pe răzoare
Au zvîcnit iar muguri noi,
Pun pe ramură altoi.
Melc, melc,
Cotobelc.
Iarna leapădă cojoace,
Și tu singur în găoace !

Hai, ieşi,
Din cornoasele cămeşi !
Scoate patru firişoare
Străvezii, tremurătoare,
Scoate umede şi mici
Patru fire de arnici ;
Şi agaţă la feştile
Ciufulite de zambile
Sau la fir de mărgărint
Înzăuatul tău argint...

Peste gardurile vii
Dinspre vii,
Ori de vrei şi mai la vale,
În tarlale,
Tipăreşte brîu de zale..."

După ce l-am descîntat,
L-am pus jos
Şi-am aşteptat...

Înserase mai de-a bine ;
Grengi uscate, peste mine,
Bîzîind la vîntul strîmb,
Îmi ziceau răstit din drîmb...

Năzdrăvana de pădure
Jumulită de secure,
Scurt, furiş,
Înghiţea din luminiş.

Din lemnoase văgăuni,
Căpcăuni
Îi vedeam pieziș
Cum cască
Buze searbăde de iască ;

Și întorși
Ochi buboși
Înnoptau subt frunți pestrițe
De păroase,
De bărboase
Joimarițe.

Și cum stam sub vînt și frig
Strîns cîrlig,
Iscodind cu ochii treji
Mai de sus de brînă drumul,
Unde seara țese fumul
Multor mreji :
Pe subt vreascuri văzui bine
Repezită înspre mine
O gușată cu găteji.

Chiondorîș
Căta la cale ;
De pe șale,
Cînd la deal și cînd la vale,
Curgeau betele tîrîș.

Iar din plosca ei de gușe
De mătușe
Un tăios, un aspru : hîrrși...

Plîns prelung, cum scoate fiara,
Plîns dogit,
Cînd un șarpe-i mușcă ghiara,

Muget aspru și lărgit
De vuia din funduri seara...
Mi-a fost frică, și-am fugit!

II

Toată noaptea viscoli...
Încă bine n-ajunsesem,
Că porni, duium, să vie
O viforniță tîrzie
De Păresimi.
Vîntura, stîrnind gîlceavă,
Albă pleavă;
Și cădeau și mărunței
Bobi de mei...
(Ningea bine, cu temei.)

În bordei,
Foc vîrtos mînca năprasnic
Retevei.

Pe colibă singur paznic
M-au lăsat c-un vraf de pene...
Rar, le culegeam alene:

Moşul Iene
Răzbătea de prin poiene
Să-mi dea genele prin gene.
Şi trudit
Lîngă vatră prigorit
Privegheam prelung tăciunii...
Umbre dese
Ca păunii
Îmi roteau pe hornul şui
Leasa ochilor verzui.

Şi-mi ziceam în gînd : „Dar el,
Melcul, prost, încetinel ?
Tremură-n ghioacă, vargă,
Nu cumva un vînt să-l spargă ;
Roagă vîntul să nu-l fure
Şi să nu mai biciuiască
Bărbi de muşchi, obraji de iască,
Prin pădure.
Roagă vîntul să se-ndure."

De la jarul străveziu,
Mai tîrziu,
Somnoros venii la geam.
Era-nalt, nu ajungeam,
Dar prin sticla petecită
Dar prin ghiaţa încîlcită
Fulgera sul lung, de har,
Prăpădenia de afar' ;
Podul lumii se surpase
Iar pe case,

Pînă sus, peste colnic,
Albicioase,
Ori foioase,
Cădeau cepi de arbagic.

Viu îmi adusei aminte
Ce-auzisem înainte,
De o noapte între toate
Urgisită,
Cînd, pe coate,
Guri spurcate
Suflă vînt
Să dărîme
Din pămînt...
Cînd, pe sloi, rupînd din pită,
Baba Dochia-nvălită
Cu opt sărici
Stă covrig.
Stă de-nghite
Și sughite
Și se vaicără
De frig.
— Hei, e noaptea-aceea poate!

Înapoi
La fulgii moi,
Cumpenind a somn, pe coate,
Cu tot gîndul sus, la el,
Șoptii :
„Melc încetinel,
Cum n-ai vrut să ieși mai iute!
Nici viforniță, nici mute
Prin păduri nu te-ar fi prins...
Iar acum, cînd focu-i stins,

Hornul nins,
Am fi doi s-alegem pene,
Și alene
Să chemăm pe moșul Iene
Din poiene
Să ne-nchidă :
Mie, gene ;
Ție,
Cornul drept,
Cel stîng,
Binișor,
Pe cînd se frîng
Lemne-n crîng,
Melc nătîng,
Melc nătîng !“

III

Dintre pene și cotoare
Gata nins,
Cum mijea un pic de soare
Pe intins,
Războind cu lunecușul,
Din țăpoi săltînd urcușul,
Înălțat la dîmbii prinși,
Îl zării lîngă culcușu-i
De frunziș.

Era, tot, o scorojită
Limbă vînătă, sucită,
O nuia, ca un hengher,
Îl ținea în zgărzi de ger !
Zale reci,

Aspre benți ce se-ntretaie,
Sus, de vreascurile seci
Îl prindeau :
O frunză moartă, cu păstaie.

Și pe trupul lui zgîrcit
M-am plecat,
Și l-am bocit :
— „Melc, melc, ce-ai făcut,
Din somn cum te-ai desfăcut ?
Ai crezut în vorba mea
Prefăcută... Ea glumea !
Ai crezut că plouă soare,
C-a dat iarbă pe răzoare,
Că alunul e un cîntec...
Astea-s vorbe și descîntec !
Trebuia să dormi ca ieri
Surd la cînt și îmbieri,
Să tragi alt oblon de var
Între trup și ce-i afar'...
Vezi ?
Ieșișî la un descîntec :
Iarna ți-a mușcat din pîntec...
Ai pornit spre lunci și crîng,
Dar pornișî cu cornul stîng,
Melc nătîng,
Melc nătîng !“

Iar cînd vrui să-l mai alint,
Întinsei o mînă-amară
De plîns mult...
și dîrdîind,

Două coarne de argint
Răsucit se fărîmară.

Că e ciunt, nu m-am uitat...

Ci, în punga lui de bale,
Cu-nsutite griji, pe cale
L-am purtat
Legănat :
Pungă mică de mătasă...
Iar acasă
L-am pus bine
Sus, în pod,
(Tot lîngă mine)
Ca să-i cînt din cînd în cînd
Fie tare,
Fie-n gînd :
„Melc, melc,
Cotobelc,
Plouă soare
Prin finaţuri şi răzoare,
Lujerii te-aşteaptă-n crîng,
Dar n-ai corn
Nici drept,
Nici stîng :
Sînt în sîn la moşul Iene
Din poiene ;
Cornul drept,
Cornul stîng...

Iarna coarnele se frîng
Melc nătîng,
Melc nătîng !"

Joc secund

...ne fût-ce que pour vous en donner l'idée.[1]

Stéphane Mallarmé (Villiers)

1930

[1] ...n-ar fi decît pentru a vă da ideea (fr.).

LICEUL GHEORGHE LAZĂR BIBLIOTECA BUCUREȘTI

Din ceas, dedus adîncul
- Joc secund -

Din ceas, dedus adîncul acestei calme creste,
Intrată prin oglindă în mîntuit azur,
Căind pe înecarea cirezilor agreste,
În grupurile apei, un joc secund, mai pur.

Nadir latent ! Poetul ridică însumarea
De harfe resfirate ce-n zbor invers le pierzi
Și cîntec istovește : ascuns, cum numai marea
Meduzele cînd plimbă sub clopotele verzi.

TIMBRU

Cimpoiul veșted luncii, sau fluierul în drum
Durerea divizată o sună-ncet, mai tare...
Dar piatra-n rugăciune, a humei despuiare
Și unda logodită sub cer, vor spune — cum ?

Ar trebui un cîntec încăpător, precum
Foșnirea mătăsoasă a mărilor cu sare ;
Ori lauda grădinii de îngeri, cînd răsare
Din coasta bărbătească al Evei trunchi de fu

GRUP

E temniţa în ars, nedemn pămînt,
De ziuă, fînul razelor înşală ;
Dar capetele noastre, dacă sînt,
Ovaluri stau, de var, ca o greşală.

Atîtea căile de fire stîngi !
Găsi-vor gest închis, să le rezume,
Să nege, dreaptă, linia ce frîngi :
Ochi în virgin triunghi tăiat spre lume ?

ÎNECATUL

Fulger străin, desparte această piatră-adîncă ;
Văi agere, tăiaţi-mi o zi ca un ochean !
Atlanticei sunt robul vibrat spre un mărgean,
Încununat cu alge, clădit în praf de stîncă,

Un trunchi cu prăpădite crăci vechi, ce stau să pice,
Din care alte ramuri, armate-n şerpi lemnoşi,
Bat apele, din baia albastră să despice
Limbi verzi, şuierătoare, prin dinţii veninoşi.

ORBITE

Colo, dimineața mea,
Viu altar îți miruia :

Ca Islande caste, norii
În, dorită, harta orii,

Ageri, șerpii ce purtai,
Șerpii roșii, scurși din rai,

Și, culeș, albastrul benții
De pe jerbele Juvenții.

*

Lăncile de iarbă mici
Le păzea cățeaua Bitsh,

Inimi mari dormeau pe țară.
Munți, cu sîngele afară...

Cunoscut acelor zori
În fintîni,
în șerpi,
în nori.

STATURĂ

Să nu prelingă, să nu pice
Viu spiritul, robit în ea,
La azimi albe să-l ridice :
Sfiit pruncia ei trecea.

Sori zilnici, grei, ardeau sub dungă,
Ușor sunau în răsărit ;
Și nori ce nu știau s-ajungă
Și munții, cîți va fi-ntîlnit,

Suiau cu iezerii, să cate
La anii falnici, douăzeci.
Vedeau din ceasul ce nu bate
— Din timp tăiat cu săbii reci.

INCREAT

Cu Treptele supui văditei gale
Sfînt jocul în speranță, de pe sund,
Treci pietrele apunerii egale
Supt văile respinse, ce nu sunt.

Ți-e inima la vîrste viitoare
Ca șearpele pe muzici înnodat,
Rotit de două ori la mărul-soare,
În minutare-aprins — și încrestat.

IZBĂVITĂ ARDERE

Curcanii au mutat pe soare șirul
De gîturi cu, nestinși, cartofii roșii.
La cerul lăcrămat și sfînt ca mirul
Rotunzi se fac și joacă pîntecoșii !

Șuvița stelei noi întinge-n ape,
Un stăpînit pămînt ascultă ani,
Pămîntul s-a lipit de steaua-aproape.
Nuntesc, la curtea galbenă, curcani.

POARTĂ

Suflete-n pătratul zilei se conjugă.
Paşii lor sunt muzici, imnurile—rugă.
Patru scoici, cu fumuri de iarbă de mare,
Vindecă de noapte steaua-n tremurare.

Pe slujite vinuri frimitură-i astru.
Munţii-n Spirit, lucruri într-un Pod albastru.
Raiuri divulgate ! Îngerii trimeşi
Fulgeră Sodomei fructul de măceş.

LEMN SFÎNT

În văile Ierusalimului, la unul,
Păios de raze, pământiu la piele :
Un spic de-argint, în stînga lui, Crăciunul.
Rusalii ard în dreapta-i cu inele.

Pe acest lemn ce-aș vrea să curăț, nu e
Unghi ocolit de praf, icoană veche !
Văd praful — rouă, rănile — tămîie ?
— Sfînt alterat, neutru, nepereche.

LEGENDĂ

Străluminaţi ca nişte unghii,
Sub scuturi, îngeri au lăsat
Cherubul văii să-l înjunghii,
— Sădiţi în aer ridicat.

Şi limfa pajiştelor pale
Se pleacă soarelui ferit
Al cerţei sere animale :
Îngînă sîngelui ivit.

Scris, rîul trece-n mai albastru
Şi varurile zilei scad,
E rana Taurului astru.
Vădita ţară, Galaad.

AURA

Mire, văzut ca femeea,
Cu părul săpat în volute,
De Mercur cumpănit, nu de Geea,
Căi lungi înapoi revolute ;

La conul acesta de seară,
Cînd sufletul meu a căzut
Şi cald, aplecatul tău scut
Îl supse, ca pata de ceară,

Crescut, între mîini ca de apă,
Ce lucru al tainei cercai ?
Sub verdele lumilor plai
Arai o lumină mioapă.

MOD

Te smulgi cu zugrăviţii, scris în zid
La gama turlelor acelor locuri,
Întreci oraşul pietrei, limpezit
De roua harului arzînd pe blocuri,

O ceasuri verticale, frunţi tîrzii !
Cer simplu, timpul. Dimensiunea, două ;
Iar sufletul impur, în calorii,
Şi ochiul, unghi şi lumea aceasta — nouă.

— Înaltă-n vînt te frîngi, să mă aştern
O, iarba mea din toate mai frumoasă.
Noroasă pata-aceasta de infern !
Dar ceasul — sus ; trec valea răcoroasă.

SECOL

Răsărit al crestelor de păsări,
Steme nicăiri în fîlfîit,
Bîntuie, cînd soarelui voit
Arcuite pajurile căţări.

Seceri dintre secete-au sclipit!
Chemi zidul ars, cu ierburile cimbruri,
Anulare unor albe timpuri,
Sub arginţii muntelui orbit.

MARGINI DE SEARĂ

Pendulul apei calme, generale,
Sub sticlă sta, în Țările-de-Jos.
Luceferii marini, amari în vale ;
Sălciu muia și racul fosforos.

Un gînd adus, de raze și curbură
(Fii aurul irecuzabil greu !)
Extremele cămărilor de bură
Mirat le începea, în Dumnezeu.

STEAUA IMNULUI

„Asemenea seri se întorc, zice-se, de demult."

M. I. Caragiale (Crații de Curtea-Veche, pag. 36)

Rîu încuiat în cerul omogen,
Arhaic Unt, din lăudată seară,
Scurs florilor, slujind în Betleem,
Cînd gărzile surpate înviară.

Să port — sub raze deget șters înting —
Un liniștit, un rar și tînăr mugur
Prin ger mutat, prin tufele de zinc,
La stîncile culcate : să le bucur.

SUFLET PETRECUT

Scăzută zării blîndă e ţara minerală.
— Inel şi munte, iarbă de abur înzeuat.
A ofilirii, numai această foarte pală
Făclie, pe ghicirea Albastrului ouat.

Minţiri, lumini ! Scăpată, doar sfînta, ca o mai
— Ars doliul ei ; cu fruntea călcată de potcap ;
Scăldînd la dublul soare, apos, de la Drăgaică,
Rotundul, scund în palmă, duh simplu-n chip
na

DIOPTRIE

Înalt în orga prismei cîntăresc
Un saturat de semn, poros infoliu.
Ca fruntea vinului cotoarele roșesc,
Dar soarele pe muchii curs — de doliu.

Aproape. Ochii împietresc cruciș
Din fila vibrătoare ca o tobă,
Coroana literei, mărăciniș,
Jos în lumină tunsă, grea, de sobă.

Odaie, îndoire-n slabul vis!
— Deretecată trece, de-o măturșe —
Gunoiul tras în conuri, lagăr scris,
Adeverire zilei — prin cenușe.

DESEN PENTRU CORT

O, veacul legiuise militar
În litere ca turnul ţuguiate !
Urzite căi, neverosimil var,
Prin dimineaţa ierbii înmuiate.

Spălări împărtăşite ! Înnoiţi
Arginturile mari botezătoare
Şi inima călărilor — spuziţi
De dreaptă ziua-aceasta suitoare.

— Ei vor sălta, la drum cu Novalis,
Prin şvabii verzi, ţipate în castele,
Să prade tremuratul plai de vis,
Prielnic potrivirilor de stele !

EDICT

Această pontifică lună
Cuvînt adormiților e,
Din roua caratelor sună
Geros, amintit : ce-ru-le.

O sobă, cealaltă mumie.
Domnește pe calul de șah,
La Moscova verde de-o mie
De turle, ars idol opac.

Dogoarea, podoaba : răsfețe
Un secol cefal și apter.
— Știu drumul Slăbitelor Fețe,
Știu plînsul apos din eter.

UVEDENRODE

For its tones by turns were glad
Sweatly, solemn, wildly sad.

Longfellow (The slave singing at midnight) [1]

[1] Pentru că tonurile erau, pe rînd, vesele, / Solemne, îngrozitor de triste, Longfellow *(Sclavul cîntînd la miezul nopții)* (engl.).

PĂUNUL

Se ploconea răsăritean și moale,
Mălai din mîna ta să ciugulească.
Albastru pîlpîia și cald, în poale,
Ca pînzele alcoolului, în ceașcă.

Pe butură, nebunul tău cu scufă
Ochi inegali grozav de triști rotea,
Și mîna ți-a sucit, cum storci o rufă,
Și-a rupt și gîtul păsării, care bătea.

PARALEL ROMANTIC

Numisem nunții noastre-un burg,
Slăvit cu ape — abia de curg —
Ca un dulău trîntit pe-o labă,
Vechi burg de-amurg, în țara șvabă.

Scări, unghiuri, porți ! În prag de ușe,
O troli domoli, o troli cu gușe,
La ce vărsări, ca de venin,
Vis crud striviți și gînd cretin !

Stîngi cuburi șubrede, intrate,
De case roșii, zaharate ;
Verzi investiri, prin cîte-un gang,
Sub ceasuri largi — balang, balang !

RIGA CRYPTO ȘI LAPONA ENIGEL

BALADĂ

Menestrel trist, mai aburit
Ca vinul vechi ciocnit la nuntă,
De cuscrul mare dăruit
Cu pungi, planglici, beteli cu funtă,

Mult îndărătnic menestrel,
Un cîntec larg tot mai încearcă,
Zi-mi de lapona Enigel
Și Crypto, regele-ciupearcă !

— Nuntaș fruntaș !
Ospățul tău limba mi-a fript-o,
Dar, cîntecul, tot zice-l-aș,
Cu Enigel și riga Crypto.

— Zi-l menestrel !
Cu foc l-ai zis acum o vară ;
Azi zi-mi-l stins, încetinel,
La spartul nunții, în cămară.

*

Des cercetat de pădureți
În pat de rîu și-n humă unsă,
Împărăția peste bureți
Crai Crypto, inimă ascunsă,

La vecinic tron, de rouă parcă !
Dar printre ei bîrfeau bureții
De-o vrăjitoare mînătarcă,
De la fîntîna tinereții.

Și răi ghioci și toporași
Din gropi ieșeau să-l ocărască,
Sterp îl făceau și nărăvaș,
Că nu voia să înflorească.

În țări de gheață urgisită,
Pe acelaș timp trăia cu el,
Laponă mică, liniștită,
Cu piei, pre nume Enigel.

De la iernat, la pășunat,
În noul an, să-și ducă renii,
Prin aer ud, tot mai la sud,
Ea poposi pe mușchiul crud
La Crypto, mirele poienii.

Pe trei covoare de răcoare
Lin adormi, torcînd verdeață ;
Cînd lîngă sîn, un rigă spîn,
Cu eunucul lui bătrîn,
Veni s-o-mbie, cu dulceață :

— Enigel, Enigel,
Ți-am adus dulceață, iacă.
Uite fragi, ție dragi,
Ia-i și toarnă-i în puiacă.

— Rigă spîn, de la sîn,
Mulțumesc Dumitale.
Eu mă duc să culeg
Fragii fragezi, mai la vale.

— Enigel, Enigel,
Scade noaptea, ies lumine,
Dacă pleci să culegi,
Începi, rogu-te, cu mine.

— Te-aș culege, rigă blînd..
Zorile încep să joace
Și ești umed și plăpînd :
Teamă mi-e, te frîngi curînd,
Lasă. Așteaptă de te coace..

— Să mă coc, Enigel,
Mult aş vrea, dar vezi, de soare,
Visuri sute, de măcel,
Mă despart. E roşu, mare,
Pete are fel de fel;
Lasă-l, uită-l, Enigel,
În somn fraged şi răcoare.

— Rigă Crypto, rigă Crypto,
Ca o lamă de blestem
Vorba-n inimă-ai înfipt-o!
Eu de umbră mult mă tem,

Că dacă-n iarnă sunt făcută,
Şi ursul alb mi-e vărul drept,
Din umbra deasă, desfăcută,
Mă-nchin la soarele-nţelept.

La lămpi de gheaţă, supt zăpezi,
Tot polul meu un vis visează.
Greu taler scump cu margini verzi.
De aur, visu-i cercetează.

Mă-nchin la soarele-nţelept,
Că sufletu-i fîntînă-n piept,
Şi roata albă mi-e stăpînă,
Ce zace-n sufletul-fîntînă.

La soare, roata se mărește ;
La umbră, numai carnea crește
Și somn e carnea, se dezumflă,
Dar vînt și umbră iar o umflă...

Frumos vorbi și subțirel
Lapona dreaptă, Enigel,
Dar timpul, vezi, nu adăsta,
Iar soarele acuma sta
Svîrlit în sus, ca un inel.

— Plîngi, preacuminte Enigel !
Lui Crypto, regele-ciupearcă,
Lumina iute cum să-i placă ?
El se desface ușurel
De Enigel,
De partea umbrei moi, să treacă...

Dar soarele, aprins inel,
Se oglindi adînc în el ;
De zece ori, fără sfială,
Se oglindi în pielea-i cheală.

Și sucul dulce înăcrește !
Ascunsa-i inimă plesnește,
Spre zece vii peceți de semn,
Venin și roșu untdelemn
Mustesc din funduri de blestem ;

Că-i greu mult soare să îndure
Ciupearcă crudă de pădure,
Că sufletul nu e fîntînă
Decît la om, fiară bătrînă,
Iar la făptură mai firavă
Pahar e gîndul, cu otravă,

Ca la nebunul rigă Crypto,
Ce focul inima i-a fript-o,
De a rămas să rătăcească
Cu altă faţă, mai crăiască :

Cu Laurul-Balaurul,
Să toarne-n lume aurul,
Să-l toace, gol la drum să iasă,
Cu măsălariţa-mireasă,
Să-i ţie de împărătească.

OUL DOGMATIC

Dogma : Și Duhul Sfînt se purta deasupra apelor.

E dat acestui trist norod
Și oul sterp ca de mîncare,
Dar viul ou, la vîrf cu plod,
Făcut e să-l privim la soare !

Cum lumea veche, în cleștar,
Înoată, în subțire var,
Nevinovatul, noul ou,
Palat de nuntă și cavou.

Din trei atlazuri e culcușul
În care doarme nins albușul
Atît de galeș, de închis,
Ca trupul drag, surpat în vis.

Dar plodul ?
De foarte sus
Din polul *plus*
De unde glodul
Pămînturilor n-a ajuns
Acordă lin
Și masculin

Albușului în hialin :
Sărutul plin.

*

Om uitător, ireversibil,
Vezi Duhul Sfînt făcut sensibil ?
Precum atunci și azi întocma :
Mărunte lumi păstrează dogma.

Să vezi, la bolți, pe Sfîntul Duh
Veghind vii ape fără stuh,
Acest ou-simbol ți-l aduc,
Om șters, uituc.

Nu oul roșu.
Om fără sat și om nerod,
Un ou cu plod
Îți vreau, plocon, acum de Paște ;
Îl urcă-n soare și cunoaște !

*

Și mai ales te înfioară
De acel galben icusar,
Ceasornic fără minutar,
Ce singur scrie cînd să moară
Și ou și lume. Te-nfioară
De ceasul galben, necesar...

A morții frunte-acolo-i toată.

În gălbenuș,
Să roadă spornicul albuș,
Durata-nscrie-n noi o roată.
Întocma — dogma.

*

Încă o dată :
E Oul celui sterp la fel,
Dar nu-l sorbi. Curmi nuntă-n el.
Și nici la cloșcă să nu-l pui !
Îl lasă-n pacea întîie-a lui,

Că vinovat e tot făcutul,
Și sfînt, doar nunta, începutul.

Ajunul Paștilor, 1925

RITMURI PENTRU NUNȚILE NECESARE

Cînd planuri sună a cădere
Și găzduiești la rea putere,
La neagra Damă Miriam
În bande încinsă, de dinam.

Capăt al osiei lumii !
Ceas alb, concis al minunii,
Sună-mi trei
Clare chei
Certe, sub lucid eter
Pentru cercuri de mister !

An al Geei, închisoare,
Ocolește roatele interioare :
Roata Venerii
Inimii

Roata capului
Mercur
În topire, în azur,
Roata Soarelui
Marelui.

I

Înspre tronul moalei Viner!
Brusc, ca toţi amanţii tineri,
Am vibrat
Înflăcărat :

Vaporoasă
Rituală
O frumoasă
Masă
Scoală !
În brăţara ta fă-mi loc
Ca să joc, ca să joc,
Danţul buf
Cu reverenţe
Ori mecanice cadenţe.

Ah ingrată,
Energie degradată,
Brută ce desfaci pripită
Grupul simplu din orbită,
Veneră,
Inimă
În undire minimă :

Aphelic (α)
Perihelic (β)
Conjunctiv (dodo)
Oponent (adio !)

II

Paj al Venerii,
Oral
Papagal!
În cristalul tău negat,
Spre acel fumegat
Fra Mercur
De pur augur,
Peste îngeri, șerpi și rai
Sună vechi:
I-ro-la-hai,

Mercur, astră aurită,
Cu peri doi împodobită
Lungi
Cu pungi
Pe bomba mare,
Oarbă, de cercetătoare,

O Mercur,
Frate pur
Conceput din viu mister
Și Fecioara Lucifer,

Înclinat pe ape caste
În sfruntări iconoclaste,
Cap clădit
Din val oprit
Sus, pe Veacul împietrit,

O select
Intelect
Nunta n-am sărbătorit...

III

Uite, ia a treia cheie,
Vîr-o în broasca — Astartee ! —
Și întoarce-o de un grad
Unui timp retrograd,
Trage porțile ce ard,

Că intrăm
Să ospătăm
În cămara Soarelui
Marelui
Nun și stea,

Abur verde să ne dea,

Din căldări de mări lactee,
La surpări de curcubee,
— În Firida ce scîntee
eteree.

PAZNICII

Înaltă conexiune,
Gardă eficace nunţilor,
Drum şi Carte :
Pentru sumbrul rac al lui Marte,
Pentru Jup
— Acel Trup —
Saturn centurat în aparte,
Uran ca un tiv,
Neptun aditiv ;

Cădelniţare în cor a nunţilor,
Din zece Lune, în rampă,
O foarte cerească şi amplă
Mătanie a Frunţilor !

Salut de pe scară de noapte,
La sceptrul seral,
De trei ori spiral :
Al lumii rîu static de lapte ;

Plecăciune joasă,
La faţa păroasă,
Suptă, care ajună
Apusă-n cărbunii din lună ;

Mătanie adîncă,
Îndoită încă
Norului violaceu,

Fumat lung, de soare,
La ziua-n vărsare,
Cînd pipăie sufletul meu.

ÎNFĂȚIȘARE

„Lo! 'tis a gala night." [1]
Edgar Poe

Pudrează rîul tragic în oglindă,
Cu de-amăruntul, cristalin, de bal ;
Săltate-n coc, volutele să prindă
Perucii de argint — un encefal.

La balul liniștit, de mare gală,
De vrei să placi frumosului tău Domn :
Treaz, poleiește-ți masca facială
Și dinții înverziți de duh de somn ;

Luminile odăilor le stinge !
Să-nceapă marea pară de opal,
Cînd înghețat, din iarna care ninge
În creștet, ca-ntr-un parc, pe encefal.

— Fii Domnului statură luminoasă
Cu gîndul — sprinten fulger viitor !
Să-ți fie brațul spadă bătăioasă
Și ochiul : disc lunar lunecător.

[1] Privește, este o noapte de gală (engl.).

FALDURI

pentru William Wilson

Somn mult, din pluşuri. Vid în stal.
Vegherea sticlei, drept cortină.
Îndepărtat, ca-ntr-o odihnă
Dim membre limpezi, o cristal !

Sub mături, fluturi şi urîturi
Mort — chipul meu, pe crengi de gîturi.
Un glas din ceruri, cere : — Dacă
Ai face-oglinzile să tacă ?

Din somn, din stofă sar deştept,
Smulg fierul scurt, îl duc la piept.
La ţărmul apelor de gală
Strig hidra mea, chilocefală :

— Întemniţate William,
Cast hidrofil, te aşteptam
Să treci, maree, din oglindă
În luna frunţii, să te-aprindă ;

Student stufos, Bostonian,
Ceţoase Wilson William,
Îţi jur, ar face-o bună mină
Spini şase-n pielea ta marină !

(De şase ori, în ape grele
Sting fier aprins, pînă-n prăsele ;
Fulger cedat, just unghi normal,
Cad reflectat, croiesc cristal.)

Piei chip ! Rămîi, cortină spartă,
Pătrată Spanie pe-o hartă,
Răpus, în mîini, pumnalul tras,
În fund ursuz, de zahăr ars :

Valuri frînte, gemene,
Ruptură de cremene,

Cu gînd tîrziu mă suflă-acu ?
Să vîntur nopţii „Bu-hu-hu"
Ca la un cîntec, altădată ?

Se toarce vorba, închegată,
Cutia încet se-ncuie-n piept,
În scrisul apei caut drept.

UVEDENRODE

La rîpa Uvedenrode
Ce multe gasteropode !
Suprasexuale
Supramuzicale ;

Gasteropozi !
Mult limpezi rapsozi,
Moduri de ode
Ceruri eşarfă
Antene în harfă :

Uvedenrode
Peste mode şi timp
Olimp !

Ceas în cristalin
Lîngă fecioara Geraldine !

Dantelele sale
Ca floarea de zale,

Prin brațele ei
Ghețari în idei,

La soarele sfînt,
Egal — acest cînt :

Ordonată spiră,
Sunet
Fruct de liră,
Capăt paralogic,
Leagăn mitologic,

Din șetrele mari
Apari :
O cal de val
Peste cavală
Cu varul deasupra-n spirală !

Incorporată poftă,
Uite o fată :
Lunecă o dată,
Lunecă de două
Ori pînă la nouă,
Pînă o-nfășori
În fiori ușori,
Pînă-o torci în zale
Gasteropodale ;

Pînă cînd, în lente
Antene atente
O cobori :

Pendular de-ncet,
Inutil pachet,
Sub timp,
Sub mode
In Uvedenrode.

ISARLÎK

Dunărea împărătească
O înlănțuie, s-o crească,
Lance sau catarg s-o urce
În durata lumii turce

NASTRATIN HOGEA LA ISARLÎK

Lui Al. R.

Țara veghea turcită. Pierea o dup-amiază,
Schimbată-n apa multă a ierbii ce-nviază,
Cînd, greu și drept, pe sceptrul de pai mărunt la fir,
Gîndacul serii urcă ghiocul de porfir.
Cer plin de rodul toamnei îmi flutura — tartane —
Tot vioriul umed al prunelor gîltane :
Grădină îmi sta cerul ; iar munții, parmalîc.

Un drum băteam, aproape de alba Isarlîk,
Cu ziduri forfecate, sucite minarete
Și slujitori cu ochii rotunzi ca de erete
Și, azmuțit cîmpiei, un fluviu leșios ;

In gînduri încărcate, cînd căutam pe jos
Argintul unei scule de preț, atunci picată :
Cuțit lucrat, vreo piatră în scump metal legată,
Greu cearcăn de cadînă topit la un bairam ;
Nici eu nu mai știu astăzi ce lucruri căutam.

Încolăcite ceasuri ! Cu voi, nu luai aminte
Cum, pe resfrînta buză a mătcii, dinainte,
O spornică mulțime se tencuia-n pereți.
Veneau de toată mîna : prostime, tîrgoveți,
Dervișii cu fața suptă de veghi, aduși de șale,
Pierduți între pufoase și falnice pașale ;
Iar ochii tuturora călătoreau afund...

Căci, răsărind prin ceață și călărind pe fund,
La dunga unde cerul cu apele îngînă,
Aci săltat din cornuri, aci lăsînd pe-o rînă,
Se războia cu valul un preaciudat caic :
Nici vîsle și nici pînze ; catargul, mult prea mic ;
Dar jos, pe lunga sfoară, cusute între ele,
Uscau la vînt și soare tot felul de obiele,
Pulpane de caftane ori tururi de nădragi ;
Și, prin cîrpeli pestrițe și printre cute vagi,
Un vînt umfla bulboane dănțuitoare încă.

Ce ruginiri de ape trezite și ce brîncă
Lăsară fierul rînced și lemnul buretos ?
În loc de aur, pieptul acelui trist Argos
Ducea o lînă verde, de alge năclăite,
Pe cînd la pupă, trase — edec ca niște vite
Cu țeastă nămoloasă și cornulețe mii,
Treceau în brazda undei șirag de răgălii.

Sub vîntul drept, caicul juca tot mai aproape.
Atunci, cu ochi de seară și-abia deschise pleoape
(Căci, grei de-ngîndurare, nămeți mă năpădeau)
Cu ochi ce cheamă somnul din goluri și îl beau,

Îmi deslușii deasupra, înghemuit pe-o bîrnă,
Un turc smolit de foame și chin, cu fața cîrnă,
Cu mîinile și gura aduse la genunchi.

Trei petece răzlețe i se țineau de trunchi.

Cînd vasul fără nume trecu prin dreptul nostru
Un fund de vad îi prinse și pîntecul, și rostru.
Cutreierată, apa jur împrejur undi...
Și glăsui un pașe într-astfel :
— Efendi,
Corăbier și oaspe în porturile mele,
Primește-aceste daruri și-aceste temenele :
La nava ta se cade pe brînci ca să mă-nchin,
Că bănuiam caicul lui Hogea Nastratin.
Un zvon ne turburase. Ziceau : e închis supt ape
Răsfățul ce nici marea turcească nu-l încape,
Și ușuratul Hoge, mereu soitariu,
Încheie-acum Bosforul cel limpede-n sicriu
Cu mîlul giulgi. — Eu, unul, n-am vrut să cred.
Și iată,
Lucești în bucuria cetății înviată !

Dar ne mîhnești c-o față prea tristă ; hai, curînd !
Nu sta pe punte, coabe cu pîntecul flămînd !
Noi ți-am adus năutul dorit, și sumedenii
De roșcove uscate și tăvi cu mirodenii.
— Coboară, iscusite bărbat, și ia din plin.

Dulceagul glas al pașii muri prin seară lin.
Cum nici un stîlp ori sfoară nu tremura pe punte,
În gîndurile toate, soseau ninsori mărunte
Și unsuroase liniști se tescuiau sub cer.

Și deslușit, cu plînsul unui tăiș de fier
În împletiri de sîrmă intrat să le deșire,
O frîngere de ghețuri, prin creștete, prin șire,
Prin toată roata gloatei ciulite, răscoli.

Pic lîngă pic, smalț negru, pe barba Lui slei
Un sînge scurt, ca două mustăți adăugite,

Vii, *vecinici*, din gingia prăselelor cumplite
Albiră dinții-n pulpă intrați ca un inel.

Sfînt trup și hrană sieși, Hagi rupea din el.

*

La Isarlîk, cea albă de lespezi, gloata suie,
Dar greii pași prin ierburi și stuh se împletecesc.
În ochi, din lîncezi ape, cum pîlpîie gălbuie
Și uleioasă, dîra caicului turcesc !

DOMNIŞOARA HUS

Surorii noastre mai mari,
Roabe aceleiaşi zodii,
Preaturburatei Pena Corcoduşa.

a) Ceas de seară
b) Prezentare
c) Vaduri şi alaiuri
d) Cuvinte de îmbărbătare
e) Aur netemporal
f) Chemarea mosorului

a)

Cheagul alb, lăsat din seară,
Dintre limpezimi crescut,
Cu aripa ca un scut
Abia dus la subţioară,
Cel cu plisc întors de ceară roşie
Încovrigat,

Peste inimi
Către seară
Atîrnat :
Chipul, coabe,
S-a îmbuibat în seara grasă
Ca într-o baniţă cu boabe
Şi-a sburat.

S-a îmbuibat
Ceasul rău,
Și s-a dus
Ceasul tău, Domniță Hus!

b)

Este Domnișoara Hus,
(Carnaksi, Mașală!)
Cu picioare ca pe fus,
Largi șalvari
Undeva.

Pentru ea cinci feciori
Pricopsiți, (ah! beizadele),
Au tăiat cinci alți feciori
Ce-i făceau la bezele.
Și-au dantat cinci feciori
Pricopsiți, la streangul furcii;
Ea danța
Acana
Cu muscalii și cu turcii;

Pași agale
Cu pașale,
Pași bătuți
Cu arnăuți.
Sprinteni, spornici,
Cu polcovnici
De tot sprinteni,
De tot sus,
De strigau, pierduți, ibovnici:
— Ișală, domniță Hus!

c)

S-ambuibat
Și s-a dus
Ceasul rău,
Ceasul tău, Domniță Hus!
Svelt acum,
Taie-ți drum...

Undă, undelemn călii,
Vîntul lunecă, înmoaie.
— Haide, saltă-ți din călcîi
Pintenii, toți cîinii droaie,

Și la drum, pe uliți mici,
Lîngă gropi, printre căsoaie,
Cînd prin ghimpi, cînd prin urzici,
Iederă de zdrențe, soaie,

Mînă tot către Apus!

El te schimbă-n humă verde,
El milos de lin și-a pus
Mîna-i verde
Să-ți dezmierde
Și grumajii tăi umflați
(Ca șerpi tari, cocliți de bale,
Mai cocliți ca șerpii frați
Din fîntîni municipale)

Și picioarele în coji,
Numai noduri, numai dîre,
Unde ani și ger, răboj
Încrustară : cu satîre !

d)

Sună noaptea, fund de tuci.
Tu ajungi, încaleci zidul,
Scoți din traistă trei lăptuci,
Pîinea oacheșe, ca blidul.

Peste mlăștini somnul spulberi.
Duhul mlăștinii adie,
Un oraș sengroapă-n pulberi
Depărtat, ca de hîrtie.

Și tu plîngi că Cel-de-sus
N-are grijă de sărace,
Că ți-e trupul frînt, răpus :
Nu e nimeni să-l îmbrace,

Lacrimi mari îți prind de gît
Lungi zorzoane de nebună.
Lasă, nu mai plînge-atît,
Șterge-ți ochii, te îmbună,

Uite colo : stele ies
Ca vărsatul și pojarul,
În răsad aprins și des,
Înțesat e Pălimarul ;

Uite, cerul a mișcat :
Plecăciuni îți face ție.
Fruntea cerul ți-a-nchinat
Amețit, ca de beție ;

Cercuiții — ochii tăi —
Gem ca pietre-n tăvăluge,
Pe cînd guri de gol, în Văi
Înstelate, sus, îi suge.

e)

Hăt la cel
Vînăt cer
Împăcat la sori de ger,
Unde visul lumii ninge,
Unde sparge și se stinge,
Sub tîrzii vegheri de smalt,
Orice salt îndrăznit :

Falsă minge
Ori sec fulger
De hanger
Repezit ;

Prin Tîrziu și Înalt
În plictisul și căscatul lung al
rîpelor de smalt,
Hai în zbor de șoarec sur
La ăl ciur
Des și rar
Clătinat la rîul nopții
De Țiganul Aurar,

Ciuruitul prapur sur
Ce-n azur străvechi întinge
Îngălatul de azur :
Rupta lumilor meninge !

Pîn' la el,
Ușurel,
Pe arc tors fără cusur,
Îndoiește și întinde
Zborul tău de *șoarec sur*...

Și cu pumnul dus mosor
Pîn' la sita din tărie,
Treieră șuierător
Spart descîntec din fetie !

f)

Buhuhù la luna șuíe,
Pe gutuie să mi-l suie,
Ori de-o fi pe rodie :
Buhuhù la Zodie.

Uhù, Scorpiei surate,
Să-l întoarcă d-a-ndarate,
Să nu-i rupă vrun picior
Cîine ori Săgetător !

— Ai văzut ? Muri o stea.
Ca o smieură mustea ;

Stea turtită, în hăuri suptă,
Adu-mi-l pe-o coadă ruptă,
Ruptă și de lingură,
Să colinde singură
Toate vămile pustii,
Unde fierb, la pirostrii,

În ceaun cu apă vie,
Nărăviții la curvie ;
În zemi acre și amare
Cîți au rîs de fată mare ;

În grăsime și colastră,
Cîți smintiră vreo nevastă.

Buhuhù, uhù, de zor
Și-înc-o dată, prin mosor,
Doar i-o da mai mult îndemn
Coadei lingurii de lemn
(Lemn de leac)
Doar l-o-ntoarce berbeleac,
Doar l-o duce vălătuc
Pe ibovnicul uituc !

Fluturai la vînt făină,
Zloată se porni, haină ;

Aruncai și cu pisat,
Picla deasă s-a lăsat ;
Presărai atunci mălai,
Și tot cerul îl spălai,
Doar pe plai
Cît un scai
Mai juca un nour mic
Sgriburit și de nimic ;

Luai din sîn tărîțe coapte !
Și tot norul, jos, în noapte,
Ca o gîlcă obrinti,
În țărînă se trînti,
Înflori, crăpă în șapte
Nori la fel :

De sub nori și cîmpuri — El,
Subțirel,
Văruit în alb de lapte,

Strigoi,
Rupt din veacul de apoi,
Vrej de șoapte,
Din bici ud și din țăpoi
Hăituit de Miaza Noapte.

ISARLÎK

Pentru mai dreapta cinstire a lumii lui Anton Pann.

La vreo Dunăre turcească,
Pe șes veșted, cu tutun,
La mijloc de Rău și Bun,
Pîn' la cer frîngîndu-și treapta,
Trebuie să înflorească :
Alba,
Dreapta
Isarlîk !

Ruptă din coastă de soare !
Cu glas galeș, de unsoare,
Ce te-ajunge-așa de lin,
Cînd un sfînt de muezin
Fîlfîie, înalt, o rugă
Pe fuișor, la ziua-n fugă...

*

— Isarlîk, inima mea,
Dată-n alb, ca o raia
Într-o zi cu var și ciumă,
Cuib de piatră și legumă,
Raiul meu, rămîi așa !

Fii un tîrg temut, hilar
Și balcan — peninsular...

La fundul mării de aer
Toarce gîtul, ca un caer,
În patrusprezece furci,
La raiele ;
rar, la turci !
Bată, într-un singur vin :
Hazul Hogii Nastratin.

*

Colo, cu doniți în spate,
Asinii de la cetate,
Gîzii, printre fete mari,
Simigii și gogoșari,
Guri cască cînd Nastratin
La jar alb topește in,

Vinde-n leasă de copoi
Căței iuți de usturoi,

Joacă și-n cazane sună,
Cînd cadîna curge-n Lună.

*

Deschideți-vă, porți mari !
Marfă-aduc, pe doi măgari,
Ca să vînd acelor case
Pulberi, de pe lună rase,
Și-alte poleieli frumoase ;
Pietre ca apa de grele,
Ce fireturi, ce inele,
Opinci pentru hagealîc
Deschide-te, Isarlîk !

Să-ți fiu printre foi, un mugur.
S-aud multe, să mă bucur
La răstimpuri, cînd Kemal,
Pe Bosfor, la celalt mal,
Din zecime în zecime,
Taie-n Asia grecime ;

Cînd noi, a Turciei floare,
Într-o slavă stătătoare

Dăm cu sîc
Din Isarlîk !

IN MEMORIAM [1]

Primăvară belalie
Cu nopți reci de echinox,
Vii și treci
Și-nvii, stafie,
Pe răpusul cîine Fox !

Fox frumos
Cu dinți oțele
Și preț mare
La cățele,
Fox nebun
Scurt de coadă
Fuge-n lume,
Se înnoadă !

Primăvară belalie,
Insomnii de echinox,
Dimineți, lăsați să vie
Cum venea, băiatul Fox :

[1] Stihuri pentru pomenirea unui cîine cu numele nemțesc, e drept (dăruit autorului de un prieten frînc). Crescut însă la Isarlîk.

Capul, cafeniu pătat,
Cu miros de dimineață,
De zăvozii mari din piață
În trei locuri sîngerat,
Îl lipește de macat,
Ochii-ntoarce, a mirare,
Din piept mare :
Ce lătrat !

Pomi golași și zori de roșuri !
(E aprilie, nu mai)
Forfotă de fulgi pe coșuri,
În cuib fraged : *Cir-li-lai.*
— Fox al meu, îți place, hai ?

Cir-li-lai, cir-li-lai,
Precum stropi de apă rece
În copaie cînd te lai ;
Vir-o-con-go-eo-lig,
Oase-nchise afară-n frig
Lir-liu-gean, lir-liu-gean,
Ca trei pietre date dura
Pe dulci lespezi de mărgean.

Te-ai sculat cu noaptea-n cap,
O să-ți dea colgiul hap,
Fox cu ochii-ntorși cu albul,
Fox cu ochii de harap !

Sus în pat
Haide — zup !
Adă botul
Să ți-l pup.
La ureche-apoi să-l pui,
Să zici iute ce-ai să-mi spui.
Vrei să batem lunci, păduri ?

Ori ești poate în călduri
Și-ai venit să-ți caut fată
Tot ca tine de pătată :
Nunul vinovat să-ți fiu,
Să-mi vînd sufletul de viu !

Nu mă bag să caut fată,
Că e treabă mult spurcată
Și cădem în postul mare
Și-am căințele amare.

Dar nu-ți arde de păduri
Și mai va pînă-n călduri.
Văd acum ce sta să zică
Botul tău. Știi vreo pisică !
Și ții minte că mi-e dragă,
Miorlăita, care-și bagă
Prin cămări, prin așternuturi,
Ochi-pucioasă, de te scuturi :

Dracu-aducător de boale,
Cald inel, cu blană moale
Și cu prefăcut răsuflet
Ca păcatele din suflet !

Stai un pic,
Că mă ridic
Și-i venim acum de hac !
Lasă numai să mă-mbrac
Și-ți ajut să urci în pom,
Cîine vorbitor și om,
S-o dăm jos din pom și cracă
Apoi — tava
Si-n tarbacă,
De trei ori de capul scării
Să-i frîngem șira spinării !

'Nalt, curat sub corn de rai,
Dezlega-vom : *cir-li-lai,*

Cir-li-lai,
Precum stropi de apă rece
În copae cînd te lai ;
Vir-o-con-go-eo-lig,
Oase-nchise afară-n frig ;
Lir-liu-gean, lir-liu-gean,
Rîs al pietrelor de-a dura
Pe trei trepte de mărgean !

ÎNCHEIERE

Stinsă liniștirea noastră (și aleasă),
Isarlîk încinsă, Isarlîk mireasă !
Dovediții, mie, doisprezece turci
Între poleite pietre să mi-i culci :

Inima — raiaua, osul feții spîn,
Țeasta, nervii torși în barbă de stăpîn,
Clatină-i la Ciprul Negru, în albeață
De sonoră vale într-o dimineață !

Vis al Dreptei Simple ! Poate, geometria
Săbiilor trase la Alexandria,
Libere, sub ochiul de senin oțel,
În neclătinatul idol El Gahel.

Inegală creastă, sulițată cegă,
Lame limpezi duse-n țara *lui* norvegă !
Răcoriți ca scuții zonele de aer,
Resfirați cetatea norilor în caier,

Eu, sub piatra turcă, luat de Isarlîk,
La o albă apă intru — bîldîbîc.

Fie să-mi clipească vecinice, abstracte,
Din culoare minții, ca din prea vechi acte,
Eptagon cu vîrfuri stelelor la fel,
Șapte semne, puse ciclic :

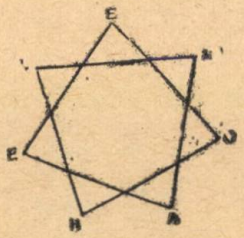

Addenda

ELAN

Sunt numai o verigă din marea îndoire,
Fragilă, unitatea mi-e pieritoare ; dar
Un roi de existențe din moartea mea răsar,
Și-adevăratul nume ce port : e unduire.

Deci, arcuit sub timpuri, desfășur lung țesut
De la plăpînda iarbă la fruntea gînditoare,
Și blondul șir de forme, urcînd din soare-n soare,
În largurile vieții revarsă un trecut.

Din călătoarea undă, din apele eterne,
Îmi însușesc vestmîntul acelor care mor,
Și înnoit și ager alerg — subtil fior —
Prin săli orgolioase ori umede caverne...

Și astfel, în Pămînturi croindu-mi vaste porți
Spre ritmuri necuprinse de minte vreodată,
Aduc Înaltei Cumpeni povara mea bogată
De-atîtea existențe și tot atîtea morți.

Sub titlul *Ființa*, în *Literatorul*, 28 septembrie 1918

LAVA

Te-nnăbuşai în pîcla încinsei atmosfere,
O ! tu, noian de lavă ce-aveai să fii pămîntul :
Făptura nu sunase din trîmbiţi de cratere,
Nu fulgerase încă, în noaptea ta, cuvîntul...

Ce surdă clocotire, ce-nceată aşteptare
Sub aburii roşiateci, sub aburii de fier,
Cînd înspre noi tărîmuri vroiai o revărsare,
Cînd, oprimat de umbră, tu presimţeai un cer !

Dar se desprinse vălul, şi-o boltă-ndepărtată
Din zîmbetu-i albastru desfăşură spre tine ;
O clipă-a fost... şi totuşi, sclipirea ei curată
Te-a înfrăţit de-a pururi cu sferele senine.

De-atunci, spre-o altă lume fluida-ţi formă tinde...
Cu slava-ntrevăzută un dor fără de spaţiu
Ar vrea să te-mpreune... şi ca s-o poţi cuprinde,
Tentacule lichide îţi adînceşti în spaţiu.

Sburătorul, 6 decembrie 1919

MUNȚII

Posomorîta lor înlănțuire
Nu e decît un spasm încremenit
— Supremă încordare de granit,
Rămasă dintr-o altă întocmire. —

Demult cînd dorul lor nebiruit
Îi logodi cu vasta strălucire,
Un braț semeț au repezit spre fire...
Dar gheața înălțimii l-a-mpietrit.

Și-n vreme ce c-un gest de renunțare
Atîtea stînci expiră-n vijelie,
Șuvoiul apei neîncăpătoare,

— Șerpuitoare formă veșnic vie —
Prin necuprinsa zărilor cîmpie
Se-ndreaptă către mări odihnitoare...

Sburătorul, 6 decembrie 1919

COPACUL

Hipnotizat de-adînca şi limpedea lumină
A bolţilor destinse deasupra lui, ar vrea
Să sfarăme zenitul şi-nnebunit să bea
Prin mii de crengi crispate, licoarea opalină.

Nici vălurile nopţii, nici umeda perdea
De nouri, nu-i goneşte imagina senină :
De-un strălucit albastru viziunea lui e plină,
Oricît de multe neguri în juru-i vor cădea...

Dar cînd augusta toamnă din nou îl înfăşoară
În tonuri de crepuscul, cînd toamna prinde iară
Sub casca lui de frunze un rod îmbelşugat,

Atunci, intrînd în simpla, obştească armonie
Cu tot ce-l limitează şi-l leagă, împăcat,
În toamna lui, copacul se-nclină către glie.

Sburătorul, 6 decembrie 1919

BANCHIZELE

Din aspra contopire a gerului polar
Cu verzi și stătătoare pustietăți lichide,
Sinteze transparente, de străluciri avide
Zbucnesc din somnorosul noian originar.

Mereu rătăcitoare, substratul lor închide
Tot darul unui soare roșiatec și avar,
Apoi, de-a lungul nopții tot aurul stelar
Și toată înflorirea reflexelor fluide.

Iar cînd, tîrziu, prin trude-ndelungi și fir cu fir
Au strîns în năvi de gheață un fabulos Ofir,
Pornesc, pline de spornica lor muncă,

Pornesc să-și întrunească ascunsele comori,
Și peste mări de umbră și liniște, aruncă
Efluviile unor neprihănite zori.

Sburătorul, 6 decembrie 1919

PENTRU MARILE ELEUSINII

Cînd calda strălucire a lunilor toride
Va prinde să decline, cînd soare potolit
Spre golfuri de-ntuneric va luneca, trudit,
Își va rosti chemarea din nou, Eumolpide...

La vorba lui, pătrunsă de-un tăinuit fior,
Tu vei ghici durerea Zeiței pămîntene
Și plînsetul Fecioarei, ce cîmpuri leteene
I-e dat mult timp să ude în roua ochilor.

Și-n toamna, somptuoasă de purpură și nacru,
În toamna unde seara încheagă tonuri vii,
Prin surda picurare a orelor tîrzii
Îți vei purta tristețea, încet, pe Drumul Sacru.

Nocturne bolți vor ninge, din slăvi, misterul lor.
Ți s-o răsfrînge-n suflet tăria-ngîndurată
Iar sfînta ta durere va trece legănată
În ritmuri largi și grave, de corul sferelor.

Pe Calichor, în templul încins de roci calcare,
Acolo te așteaptă, cucernic, dorul meu ;
Acolo vei ajunge în Marea Noapte, greu
De gînduri, de neliniști, de-adîncă-nduioșare.

Mă vei urma... Cuvîntul va depăna domol
Povestea fără nume a Nunții Subterane ;
Uimit, îi vei cuprinde supremele arcane
Din culmi nebănuite și limpezi de simbol.

Iar cînd, topit în apa adîncilor mistere,
Zeiței chtoniene întreg te vei fi dat,
Cu mîini îngemănate și gînd cutremurat
Îți voi aduce iarba culeasă în tăcere...

Sburătorul, 13 decembrie 1919

PANTEISM

Vom merge spre fierbintea, frenetica viață,
Spre sînul ei puternic cioplit în dur bazalt,
Uitat să fie visul și zborul lui înalt,
Uitată plăsmuirea cu aripe de ceață !

Vom coborî spre calda, impudica Cybelă,
Pe care flori de fildeș ori umed putregai
Își înfrățesc de-a valma teluricul lor trai,
Și-i vom cuprinde coapsa fecundă de femelă.

Smulgîndu-ne din cercul puterilor latente,
Vieții universale, adînci, ne vom reda ;
Iar nervii, hidră cu mii de guri, vor bea
Interioara-i mare de flăcări violente.

Și peste tot, în trupuri, în roci fierbinți — orgie
De ritmuri vii, de lavă, de freamăt infinit,
Cutremurînd vertebre de silex ori granit,
Va hohoti, imensă, Vitala Histerie...

Sburătorul, 13 decembrie 1919

ARCA

În turburatu-mi suflet, am construit o Arcă
— Informă năzlucire de biblic corăbier, —
Și turme-ntregi de gînduri pe puntea ei se-mbarcă,
Noroade-ntregi, plecate puternicului cer.

E vremea să se-abată mînia Lui ! O ploaie
De stropi rigizi întinde zăbrele de oțel.
Corabia aleargă... în negura greoaie,
Corabia se-nclină și-aleargă fără țel...

Și cel din urmă creștet de munte se scufundă...
— Spre care țărm, Stăpîne, spre care Ararat
Din bruma depărtării, mă poartă-adînca undă ? —
S-a coborît pe ape lințoliu-ntunecat.

Aud cum se destramă un suflet undeva,
Departe, în a ploii acidă melopee...
E noapte-n larg... Iar Arca te-așteaptă, Jehova,
Pe mările din suflet să fereci curcubee.

Sburătorul, 20 decembrie 1919

ȚI-AM ÎMPLETIT

Ți-am împletit suprema cunună de tristețe,
Să te înalți mai gravă în cadrul tău de-azur
Iar seara să-ți umbrească înalta frumusețe
Și astfel întregită să-atingi Acordul-Pur.

Dar dacă-ncumetarea ta șovăie și seara
Descinde friguroasă în inimă și gînd
Iar, umedă, pe frunte apasă greu tiara
Atunci, slăvită Soră, zorește mai curînd.

Spre malurile unde demult îmbrățișarea
Așteaptă să te-adoarmă așa cum tu desmierzi,
Așteaptă infinită și limpede ca marea
Să te cununi cu somnul și-n unde să te pierzi.

Sburătorul, 20 decembrie 1919

UMBRA

Ai biruit ! O dungă-n miezul zilei,
O mare de cenușe-n asfințit,
În surda războire-ai biruit :
Stăpînă ești pe vînătul argilei !

. . . . . .

Demult, de cînd înflăcăratul cer
Purta spre culmi diurna lui povară,
La poala crestelor scăldate-n pară
Tu încrustai un sumbru colier.

Un promontor dințat sau în ogivă
De pe atunci rupea cutezător
Din pajiște. Dar sub al zilei zbor,
Te spulberai, putere corosivă !

Cînd însă către cuibul său aprins
Pribeagul oaspe prinse să coboare
Pe urma lui de foc, triumfătoare
O zgură plumburie ai întins...

Ea mușcă din pășune și din tină
Se-mplîntă-adînc și neînduplecat
În cîmpul pînă-atunci transfigurat
De calda revărsare de lumină.

O ! valul tău trufaș și-mpotrivirea
Celor din urmă insule-aurii...
O, moartea strălucirilor tîrzii
Și doliul ce-nvestmîntă iarăși firea !

Căci nu e loc unde să nu fi pus
Temeinic gheara ta, neîndurat-o !
Cîmpia vastă ai înveninat-o
Și în curînd nu va mai fi Apus.

Te uită, Zările se împreună.
Un ocean, talazul tău cernit ;
— Cînd, Umbră, sub zenitul poleit,
Te vei preface-n mistic clar de lună ?

Sburătorul, 20 decembrie 1919

DIONISIACĂ

Plecați-vă, în cuget cucernic și sfios,
V-o spus : e-aproape timpul, de-a pururi sfînt
cînd iară
Biruitoarea Brimo va naște pe Brimos...

Și-l veți vedea, slăvitul sub verdea lui tiară
De iederă brumată și smilax înflorit ;
Fîntîni adînci de viață în steiuri El va deschide
Și veți cunoaște-ntr-însul extazul infinit.
Iar cetele, stufoase de tirse și nebride,
Vă vor purta pe-ntinse nisipuri și dumbrăvi
Veți colinda prundișuri fierbinți, veți trece apo
Și munți pentru-a vă pierde în negrăite slăvi...

V-o spun : Dăruitorul Beției e aproape !

Dar ascultați cum crește ascuns sub orizon
Tumultul surd de glasuri mereu mai tunătoare
Se clatină în tremur al înălțimii tron ;
Și iat-o, înspumată, sălbateca splendoare,
O ! nesfîrșită hoardă și hohotul sonor !
Un viu puhoi coboară colinele Heladei,
Un clocot peste care strident, străbătător,
Vibrează-nfricoșata chemare a Menadei.

„El, El aprinsa torță al cărei scrum sînteți,
În vinul desfătării, aleargă să vă scalde,
În vinul viu și tare al nouii sale vieți...
Mulțimi prinse-n vîltoarea efluviilor calde
O, voi înfiorate noroade, la pămînt !
Zdrobiți centura ființei, topiți-vă cu glia ;
Iar peste lutul umed și trupul vostru frînt,
Enorm și furtunatec să freamăte Orgia !“

Sburătorul, 27 decembrie 191[illegible]

NIETZSCHE

Războinic dur și aprig cuceritor de zări,
Să fi-ntreprins asaltul temutelor portale
Purtînd înfrigurată mîndria forței tale
Mai sus și mai departe spre noui evaluări,
Să fi străpuns penumbra letargică și ceața
Ce împleteau pe norme un neguros Dedal
Ca, adîncind cu groază abisul numenal,
În seara biruinții să-ntrezărești cum Viața
Se-ntoarce somnoroasă, în ciclul ei steril,
Sub fard și mască, mimma unei absurde arte...

Și totuși deasupra rotirilor deșarte
Făuritor de sensuri, să te ridici viril ;
Și, beat de aderare activă și adîncă,
— Aplauze unice în searbădul decor —
Smulgînd ardorii tale cuvîntul creator,
Eternei reîntoarceri a Vieții să-i chemi :
„Încă !"

Sburătorul, 3 ianuarie 1920

PYTAGORA

În calmul multor zile de drumuri lungi pe mare
Spre sînul adîncimei fluide am privit ;
Iar ochiul meu lăuntric e încă năpădit
De-a umbrei și-a culorii bogată-amalgamare :

Cînd repezi, cînd sticloase, și umede și rare,
În orbul mării limpezi — tezaur negrăit —
Răsfrîngeri fără număr, pe rînd au oglindit
Multipla aparență și vecinica schimbare.

Dar mai apoi Crotona, cu zidul dorian,
M-au despărțit de-a pururi de glaucul noian...
O, Iön... Duhul Spartei încruntă strîmta zare ;

Și sus, prin golul nopții — mai trist și mai sever —
Cetatea siderală în stricta-i descărnare
Își dezvelește-n Număr vertebra ei de fier...

Sburătorul, 3 ianuarie 1920

PEISAGIU RETROSPECTIV

I

O, desfrunzirile din urmă !
Te uită, vastele păduri
Stau veștede sub greaua turmă
Pe nori haotici și obscuri.

Te uită, soli ai crustei albe
Ce-o să se-așeze, de pe-acum
În dantelări de fine salbe,
Pe tufă umedă, pe drum.

Un cinic puf au nins scaieții...
Și totuși, iată-mă venit
În fața toamnei și-a tristeții
Cu gîndul iarăși ispitit,

De-avîntul surd care destinde
Tot mai departe largu-i zbor
Deasupra zărilor murinde,
A sumbrei văi, a tuturor.

II

De-a lungul tristelor răzoare
Pe care vîntul grămădi
Atîtea crengi rătăcitoare,
Mîngîietoare vei veni ?

Din golul toamnei vei renaște
Iubirii mele, vis fugar,
Și însetatul va cunoaște
Beția vinului tău rar ?

Vei fi atunci Izbăvitoarea ?
Deși umbrit de-un mort trecut,
Îmi vei aduce totuși floarea
Neprihănitului sărut ?

Și-n pacea-ntinderii, cuvîntul
Pe-atîtea buze bănuit,
Dar iar intrat în noapte, sfîntul
Cuvînt, va fi, va fi rostit ?

III

Miraj fluid, formă fugară,
Străbate surele poteci
Șerpuitoare și coboară
În toamna vinturilor reci.

Dorința mea îți va aprinde
Ardori ce nu se pot grăi
Și-n ciuda umbrei ce se-ntinde
Ne vom iubi, ne vom iubi,

Pînă cînd anii vor așterne,
În colb mărunt, argintul lor ;
Pînă cînd, greu de ierni eterne,
Slăvitul prinț al orelor,

Va obosi să mai adaste
Ivirea ultimilor sloi
Și bolta nopții sale vaste
Va-ncovoia și peste noi.

Sburătorul, 17 ianuarie 1920

FULGII

Cad fulgii şovăielnici în stoluri fără număr,
Din nevăzute urne ei cad pe albul umăr
Al dealurilor prinse de-o crustă argintie.
Oştiri de nori aleargă...
— Ce surdă simpatie,
Nori turburi, nori metalici, spre voi întins
mă poartă ?
Aţi prefăcut în domuri de-argint natura moartă
Şi-aţi pus în peisagiu un nou fior de viaţă,
Voi blocuri mohorîte, convoi de-obscură ceaţă !...

Tot plumbul meu din suflet, o forme călătoare,
Cu voi să se topească în gînduri de ninsoare,
Căci iată, vine vremea cînd albe, împietrite,
Pe gînd descăleca-vor zăpezi neprihănite...

Cad fulgii şovăielnici, aşa cum în poveste
Cad stropi de piatră scumpă, uşor şi leneş, peste
Un strălucit războinic, cuprins de-o vraje-adîncă.
— Asemenea cîmpiei, sub cerul vînăt încă,

Minuturi ale minții, lăsați să vă-mpresoare,
Lăsați să cadă-ntr-una din neaua altui soare,
De veșnic brațul ritmic al timpului aruncă...

Cad flori de-argint, de spumă pe lunca-n
sărbătoare,
Și vînturi potolite întinsurile-alintă,
Și fluturi albi s-adună în pîlcuri orbitoare,

— O, suflete, ca lunca te-mbracă-n hiacintă...

Sburătorul, 17 ianuarie 1920

CUCERIRE

De-a lungul nepăsării acestei reci naturi,
Spre nevăzutul unde arpegii de fanfare
Desfac în foi sonore o limpede chemare
Vom merge în armură de fier, încinși și duri.

Ca nu cumva sub dîrza trufie ostășească
Să se adune umbra sau plumbul unui nor,
Vom încrusta viziunii aprinsul Kohinor
Și vom lăsa ca ochiul de foc să ne orbească ;

Un somn năuc ne-o duce pe drumul mort, îngust,
Dar ființa noastră pură desprinsă de gîndire
Va asculta cum sparge a orei îngrădire,
Cum urcă din adînc uri un mare imn august.

Și-ntregi în trîmbițarea de dincolo de vreme
Și năzuind înalte și albe biruințI
Ne vom zvîrli prin larma asaltelor fierbinți
Mai sus de noi... în largul destinelor supreme...

Sburătorul, 31 ianuarie 1920

LUNTREA

Teorbele sonore și cîntecele toate
Au adormit în burgul tîrziei noastre nunți ;
Și în stăruitorul declin, chiar tu renunți
Să întîrzii pe culmea posomorită. Poate

El doar să mai rămînă... el, somptuosul crin
Al formei care urcă și se desprinde, parcă,
De malul apei unde tot gîndul tău se-mbarcă
Îndurerat, nesigur și silnic Lohengrin...

Sfielnic gînd, tu nu vezi cum luntrea frămîntată
Și lebăda grăbită spre sfintele păduri
Vor să-mplinești porunca ? Dar încă nu te-nduri
Și lași ținutul veșted al nunții de-altădată !

Zorește, iar pe faldul ușor de hiacint
Îmbracă-ntîi armura, și vechea ta mîndrie
Se-nalță spre uitatul regat, ce te îmbie,
Statura ta turnată în luminos argint.

Vei trece... Marii codri fremătători de plîngeri,
Înfiorați de cîte-un romantic hallali,
Își vor bolti frunzișul ; o clipă vor cocli
Și coif și scut, în jocul virilelor răsfrîngeri ;

Zori neasemuite, apusuri de castele
Aprinse, sub metalul curat s-or oglindi
Iar străvezia noapte va crește și rodi
Prin apele armurii răsade-ntregi de stele ;

Fugarnic sfînt, tu lasă ca fluviul să te poarte...
Dar dincolo de luntrea îngustă nu privi,
Căci apa-ți va trimite și va întipări,
Întunecată, fața iubirii voastre moarte !

Sburătorul, 14 februarie 1920

SOLIE

Undire infinită, lăuntricul fior
Cînd Verbul, prăbușire năprasnică de tunet
În inimi și în lucruri vibra dominator...
Nebănuitul vuiet...
— Păstrezi vreun răsunet
Tu, suflet prins de-o vrajă pe-al humei căpătîi,
Vreun crîmpei din vîlva ce neîncăpătoare
Cutreiera hiatul adîncei nopții dintîi ?

E mult de cînd ecoul vestirii-n tine moare,
De cînd, rigide ghețuri te-nlănțuie-mprejur ;
De cînd, un cer de neguri și-a prăvălit tavanul
Pe-al zidurilor muced și colțuros contur.
Nămeți și nori apasă...
Dar, deslușind colanul
De piscuri sfidătoare, privește, am venit...
Am coborît să-ți sprijin truditul pas de frate
Ca, de pe-nalte praguri, s-asculte nengrădit
Prelunga nechezare a lumei fecundate...
— Tu nu știi încă ?

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR" BIBLIOTECA BUCUREȘTI

Imnul tumulturilor vii
Nici zid și nici tenebră nu poate să-l sufoce ;
La poarta zăvorîtă grăbește-te să vii :
Vei deslușì și astăzi, în larguri, *marea voce.*

Sburătorul, 27 martie 1920

CÎND VA VENI DECLINUL

Cu mîini învinețite de umblet lung prin ger
Voi reintra în mine cînd va veni declinul ;
Voi coborî să caut, pierdută-ntr-un ungher,
Firida unde arde cu foc nestins Divinul.

Și flăcării voi spune : Fior al caldei firi,
Joc viu ori șovăielnic de galbenă maramă,
Vibrare necurmată, zigzag de pîlpîiri,
Ușoară și fierbinte văpaie, te destramă ;

Redă nemărginirii fugarul tău mister...
Mereu mai străvezie, mereu mai necuprinsă,
Prin sure și înalte pustiuri de eter
Desfășură pe hăuri o horbotă aprinsă.

Deasupra ta, deasupra haoticului drum,
Cupolele nocturne te-or strejui hieratic ;
Iar tu vei fi parfumul lunecător de-acum
Pe-a lumilor întinsă tipsie de jeratic.

Curînd, sub faldul umbrei, nu vei mai deslușI
Nici recea Astartee, nici încruntata Gee...
Doar spuza sidefată în depărtare, și
În preajmă, goana unor năluci opiacee.

Vulturi de flăcări, aștrii spre tine s-or purta.
Vîslirii lor solemne deschide-atunci ferestre
Și bea din plin vîrtejul stîrnit în preajma ta
Cum altădată, boarea pădurilor terestre.

Respiră, crești mai vastă... în plasma unde doar
O singură năvală de năzuinți se-aprinde,
Asemeni unui mare și lacom protozoar,
Înmugurindu-ți brațe, în noapte le întinde.

Al tău, al tău, cuprinsul Întregului dintîi,
Din negura-Andromedii la sorii din Centaur,
Stăpînitoare, soarbe tot cerul și rămîi
Prin marea de funingini năvodul plin cu aur.

Sburătorul, 3 aprilie 1920

RÎUL

Din culmea unde mai presus de nor,
Doar gheața își sculptează diamantul,
Te prăvăleai, gigant clocotitor,
Cît zarea-ntins, haotic ca neantul.

În jurul tău, frînturi de stîncă, lut,
Cadavre ale florei uriașe
Monumentau un nenturnat trecut...
Și nicăieri în goana pătimașe

Reflexul liniștit nu locuia
Cu lumea lui năvalnicele ape...
Dar anii au trecut... Din matca ta,
Prea strîmtă-atunci, ai dispărut aproape.

Oglindă călătoare, cer mobil,
Te-ai încadrat într-o ușoară spumă
Și-ți porți acum cristalul tău steril
Spre-a mărilor îndepărtată brumă.

Dar murmurul, acord eternizat,
Neîncetat mărirea ta o plînge ;
Și-ntregul tău trecut, pietrificat,
În unda potolită se răsfrînge.

Sburătorul, 29 mai 1920

ÎNFRÎNGERE

Ca fruntea mea să poarte diademul
Ce fulgeră-n albastrele palate
Am ridicat oștiri nenumărate
Și-ncrezător, dezlănțuii blestemul.

Dezlănțuii mulțimile-ntrunite
Și năpădită fu întreaga zare
Iar vremea prinse-ncet să desfășoare
Fuiorul ei de ore nesfîrșite...

Mult timp, în pragul porții opaline,
Am stat s-aștept herladul biruinții,
Am stat să-ntreb cuprinderile minții
De crainicul trimis, ce nu mai vine.

Nu vine, căci spre culmile-nghețate
Oștirile n-au vrut să se îndrume,
N-au mai dorit podoaba fără nume
Și n-au găsit albastrele palate.

Încît, sub vîntul aprig de ispite
S-au răzleţit din ţară-n altă ţară...
Şi-acum se-ntorc în turme istovite
Hlamida să-mi sărute şi să moară.

Oştirile se-ntorc. În juru-mi zborul
Şi umbra morţii darnic se împarte ;
Pe cînd, prin doliul sălilor deşarte
Cu paşi sonori pătrunde Învingătorul...

Sburătorul, 19 iunie 1920

ÎN CEAȚĂ...

Murea prin seară strada și zilnicul ei muget...
Asemeni unei rîncezi îngrămădiri de seu,
Un nor se prăvălise pe streșini — iar pe cuget
O bură de-nnoptate tristeți cădea mereu.

Se-amestecase ceața din noi cu cea din slavă...
Și, silnici, pașii noștri trezeau — o cît de rar! —
Ecouri fără nume, prin liniște buhavă
Din acel trist și umed sfîrșit de Făurar.

Intrasem în penumbra stăpînitoarei unde
Strivite-n vrăjmășia puterilor din jur,
Nici sufletele noastre nu-și mai puteau răspunde
Iar vorbele șoptite loveau greoi și dur.

Hordii întregi de duhuri, lungi stoluri de destine
Își împleteau în preajmă înfricoșatul rit:
Căci blestemul căzuse... În gîndul meu și-n Tine
Biruitor pustiul scurma... Și ne-am oprit

Să cercetăm o clipă răspîntia și bruma
Și-am stat, și-am stat sub neguri, de asprul țărm legați :
Doi arbori singuratici și desfrunziți de-acuma,
Pe unda nenturnată a orei înclinați.

. . . . . .

Ne prăbușeam... Cînd iată că, înclinînd privirea
Acolo, jos, pe crusta de caldarîm și lut,
Zărirăm două umbre unite : contopirea
Sălbatecă, informă, a marelui Sărut.

Păreau a nu cunoaște nici piedici nici osîndă.
Zăgazuri pămîntene n-aveau... Alt Demiurg
Le stăpînea, desigur, cu-o pravilă mai blîndă
Făptura lor ciudată și vecinicul amurg.

O, simpla înfrățire, pătrunderea lor oarbă !...
— Cînd, cînd, interioarele mări vor izbuti
Ca ele să se-mbine, ca ele să se soarbă ?
Cînd învelită-n caldul sărut, te vei topi ?

O, spune-mi : deși drumul e astăzi sulf și zgură,
Din depărtatul șipot îmi va fi dat să beau ?
— Și-om prelungi povestea, ce-n lumea lor obscură
Imaginile noastre de umbră, începeau ?...

Umanitatea, 2 iulie 1920

DRIADA

I

Eu îl priveam prin geamul vărgat de lujeri, vara,
Ori scris de colții iernii cu sterpe flori de ger,
Cum pe tipsia luncii, biet arbore stingher
Își frînge vreascul veșted sau clatină povara,

Dar pîrtia sticloasă mi se părea înceată ;
Iar calea însorită, prea lungă pîn' la *el.*
Și-am stat să-nnod într-una — inel lîngă inel —
Din sfoară, mreji ; și vîrșii, din salcie tăiată.

Și totuși cît de dornic eram să-i fiu aproape —
Să-nclin spre el urechea trudindu-mă să prind
Ce hohotiri trufașe îl pleacă și-l destind
Cînd viforul în trîmbe de-omăt vrea să-l îngroape.

Dar, uite, munci de iarnă te leagă de colibă
Și nu-ți dau timp s-adulmeci nici aerul de-afar' ;
— Necum s-alergi pe drumuri, cînd viforul hoinar
Te-nșfacă dîrz și zloata sumanul îți îmbibă.

Lăsai să treacă gerul ; apoi, un lung pomelnic
De zile înmoinate cînd fiecare sloi
E-o lîncedă clepsidră ; cînd neguri grele, ploi,
Dospesc încet pămîntul călîi, dar feciorelnic.

Un strat lăptos de aburi mai stărui pe zare...
Dar într-o zi se rupse și prin spărturi văzui
Copacul despletindu-și în coame și frunzare
Tot aurul lui verde și toată floarea lui.

Orbit, plecat minunii, mi-am spus : să nu mai pregeți !
El numai pentru tine și-a pus un alt vestmînt
Zorește spre belșugul miresmei și alege-ți
Pat neted în plocadul de ierburi și pămînt.

II

Așa am pus deoparte și munca migăloasă,
Și trîndăvia iernii, și grijile de ieri.
Ca singur, în șoptirea născîndei adieri
S-o iau pe cărăruia de humă lunecoasă.

Curînd în miezul luncii, un neștiut fior
Simții urcînd prin lucruri spre ființa mai deplină,
Din jgheabul pietrii,-n lujer, din brazdă, în tulpină :
Nestînjenitul vieții fior biruitor.

Cursese pretutindeni... Și-acum, albeau privirii
Ciorchine de potire și pături moi de puf,
Și nu știu ce amestec de-arome și zăduf
Țopea orice făptură în marea nuntă-a firii.

Plămade răzlețite în nouri mici de vată
Se prelingeau de-a lungul plăpîndului țesut
Iar rodnicia florii sorbea, cutremurată,
Și-n somn prelung un umed, străbătător sărut.

Din cupele tivite ori zdrențuite-n spume,
Din rodul în dospire se desfăcea trîndav,
Un vis de desfătare, un vis sătul și grav
De lucruri presimțite abia, dar fără nume.

Încît, cu pași nesiguri, cu trupul dus agale
Și mintea stătătoare ca undele în iaz,
Într-un tîrziu, cînd ziua trecuse de amiaz
Împovărat de simțuri, mult istovit de cale,

Mă pomenii în fața stingherului din luncă,
Sălbatecului arbor întrezărit prin geam.
Părea trudit și vîrstnic... Un noduros mărgean
Încununat cu alge, un trup răpus de muncă,

Un trunchi cu prăpădite crăci vechi ce stau să pice
Din care ramuri hîde — năprasnici șerpi lemnoși —
Zbucnesc, ca sus în baia albastră să despice
Limbi verzi, șuierătoare, prin dinții veninoși.

III

Dar peste ochi și cuget căzu o deasă sită.
Mă tolănii în voie pe caldul gliei sîn
Și îmi lipii obrazul și tîmpla obosită
De scorojita coajă a trunchiului bătrîn.

L-am alipit. Cînd, pîcla de gînduri și simțiri
Se lămuri deodată în limpezi închegări.
Un văl purta deasupra. Din plasa lui subțire
Cădea aromitoare năpadă de visări,

Se prelingea o rouă de umede mărgele
Pe frunte... Pe tulpină, rășine moi și vii...
Cînd iată că din tufe, mlădițe și nuiele,
Înfiorînd tot trunchiul, un vălmășag de mii

De freamăte ridică, se-mparte-n ramuri, crește..
Încet, încet, pe scoarță ghiceam cum se ivește
Ierbos și încă umed un strai sărbătoresc ;
Cum mai adînc, sub blana de mușchiuri unduies

Nelămuriri de cărnuri, cum se răsfiră vine,
Cum toată viața aspră, sălbatecă din lunci
Se-adună, se strecoară prin rădăcini și vine
Ca laptele-n gîtlejul nesățios de prunci.

Miresme calde, lîncezi se revărsau, cascadă,
De sus, din ce păruse a fi frunzișul lui...
— Atunci, silindu-mi ochii să suie și să vadă
Zării, rîzînd sub maldăr de foi și păr gălbui —

În loc de arbor, însăşi străvechea lui Driadă...

Iar i-am închis... Şi iarăşi dorinţele născînde
Din zacerile turburi îmi năvăleau, tumult ;
Vroii să scap, dar braţe lunecătoare, blînde
M-au strîns şi mai aproape şi m-au lipit mai mult.

Hiena, 11 iulie 1920

IXION

La mesele Olimpului, Ixion, sărbătoritul, zămisli poftă vinovată pentru Junon. Dar Nephélé închipui o Junon de umbră din norii care împrejmuiesc locaşul zeiţei. Ixion îmbrăţişă doar norul.

La veşnice ospeţe, din vîrful pururi nins
Tot gîndul meu netrebnic, regină-Olimpiană,
Urca să-ţi împresoare grumazul neatins
Cu vrejurile-i ude şi reci de buruiană.

Sonor vuia văzduhul în rîsul uriaş
Şi aburea prin cupe belşug de ambrozie
Pe cînd nelegiuirea tot căuta făgaş
Şi-n preajma formei tale cerca să întîrzie.

O ! Hiperboreenii rîdeau, rîdeau mereu...
Iar ochiul meu mai tare se ascuţea să vadă
Şi sfredelea mai aprig în surul minereu
De nouri ce-ţi ascunde filonul de zăpadă.

Fier stins părea alături scînteietorul plai
Şi searbădă a zării lumină rubinie
Cînd prin împăturarea de neguri străvedeai
Regească şi senină şi amplă armonie.

Cum, cel ce simte gîndul ascuns, nu se temea
Să-mi pună dinainte atîta strălucire
Şi nu vedea mii suliţi înfipte-n carnea mea
Cum asmuţeau într-una spre tine, nălucire !...

Deci am gonit... o goană ce nu s-a mai oprit
Decît cînd braţul ager zvîcni să te cuprindă
Cînd strîngerea te frînse, iar ochiul pironit
Se adînci în vasta orbitelor oglindă.

De atunci, ţeasta prinsă în chiciură şi zguri
Pe trepte de vertebre pătrunde-o noapte groasă.
Tipsia luminoasă a gîndului de guri
Şi dalte scrîşnitoare în zimţi mărunţi e roasă.

Iar harurile Celei Rîvnite-mi iată-le...
Un vînt le răzleţeşte în zdrenţe lungi de ceaţă,
Şi somnul suie-n creştet... căci numai Nephélé
Mi-a dăduit sărutul temut, care îngheaţă.

Cuvîntul liber, 5 aprilie 1921

RĂSĂRIT

Cînd cumpăna ridică-n zenit pironul clar
Pe chipul nopții trece un gînd pieziș de ură...
Se scutură întreaga ei grea pieptănătură :
O urnă sub risipa vîrtejului fugar.

Și dintr-al lunii rece, fierăstruit pătrar,
Belșug de fire scapă, în iederă obscură,
Pe dîmbul zării unde tînjește în armură
Scăpărător de raze, războinicul solar.

Dar podidit de valul de păr și flori lactee
Cu lung fior truditul din vraje se deschee,
Greoi, zvîcnind în salturi metalicul său trup.

De pletele surpate și dinți și mîini anină
Și-adînc, la rădăcina fibrosului șurup,
Împlîntă-n țeasta nopții pumnale de lumină.

România nouă, 24 aprilie 1921

ULTIMUL CENTAUR

...Din Soarele îmbrățișat de Nour...

În ziua lui din urmă zori, din loc în loc,
Năuc... Dar mai spre seară desfășură deodată
Pe asfințitul verde, cu lespedea mîncată,
Regescul vas de gînduri crescut în dobitoc.

Tăriile topiră nepotrivitul bloc...
Tîrziu, spre geruri albe, o carne înnorată
Porni, în melc de abur, pe cînd dezgrădinată
Se lămurea din noapte o inimă de foc.

Statornic gîde, Umbra, mîner masiv și dîre,
Căzu peste jeratec cu grelele satîre
Și luminosul bulgăr îl despică, felii.

Pămîntul aținise. Răzleț, nici un centaur,
Dar de nestinsul ropot al clarei herghelii
În zăcăminte sună filoanele-i de aur.

Cuvântul liber, 7 mai 1921

MĂCEL

Înghemuiţi sub brîul acestui dîmb de cridă
Am ascultat o noapte şi-o zi, pe vînt adus,
Roitul săgetării, cu zbîrnîiri de fus,
De-acolo, din cîmpia văroasă şi aridă.

Un soare fără spiţe de raze, spre apus,
Părea un ochi cu fiere umplut şi cu obidă ;
O brîncă înnorată luptă să ni-l închidă.
Apoi, tihnita noapte a muls opal de sus.

În trînta pătimaşe, în strîngerea virilă.
S-au frămîntat oţeluri ca aşchii de şindrilă,
Şi lupta geme încă sub aburii lăsaţi.

Iar sus urcînd, movilă, prin negurile plate,
Morţi goi ce-n sfori de sînge stau cobză înnodaţi
Se-ntorc la orbul lunii căscînd din beregate.

România nouă, 29 mai 1921

GEST

Toiagul vechi, pe care l-a ciuruit, l-a ros
Și cariul, și custurea, ți-l trec de-acum. Ca mine
Vei ispiti, la rîndu-ți, temutele destine
Urcînd și tu sub cerul de fier și chinoros.

Ce-așteaptă mohorîrea pustiului pietros!
Nu șovăi, străbate-o... Și cînd — diamantine —
Pădurile de ghețuri se vor ivi pe cline,
Încrezător, azvîrlă ciomagul de prisos:

Din povîrnișe, în steiuri; din stînci, în văgăune
Izbit de lespezi, ciotul va face să răsune
Cu lung și mare vuiet tot hăul de granit.

Dar sus, sub îngînata lumină-abia născîndă,
Lăsînd să scape rîsul din pieptul tău sporit,
Acopere căderea cu hohot de izbîndă.

România nouă, 7 iulie 1921

HIEROFANTUL

În rîndurile celor ce s-au bătut sub Miltiade coborîse și preotul din Eleusis

Portalele trufașe, sfruntînd venirea lor,
Răsfrîng mînii de bronzuri sub tremurul luminii
Pe templul ars, pe cerul topit al Salaminii,
Un fum gălbui înnoadă prelung, ca un fuior.

Am azvîrlit cununa, am desfăcut herminii
Bogatele-i podoabe de fir. Drept sfînt odor :
O lance, iar în dreapta un gladiu lucitor...
Aici, în glia greacă ce-și poartă dîrz măslinii.

Soldat al Demeterei mă voi sădi adînc,
Ca, mîine, cînd iscoade plecate pe oblînc
Vor ispiti desișul de sulițe și flamuri,

Să scapete persanii, pierind sub orizon !
Vor fi zărit, hieratic, cu fulgere drept ramuri :
Un trunchi bătrîn de dafin înfipt la Maraton.

România nouă, 14 august 1921

CERCELUL LUI MISS

Căţelei mele

Cineva închis în stupul dintre pruni, aruncă
pietre...
Dar cu-atîta vrăşmăşie că nu poţi să faci sport:
Ele trec şi gard şi ziduri, pînă dincolo de şetre
Unde ziua umflă-n vînturi mătăsoase foi de cort.

Da, e rece primăvara şi golaşe frunzătura,
Însă greii bobi ai toamnei nu mai vor să
doarmă-nchişi,
Stupul sfredelit de soare îşi deşartă-ncărcătura:
Jir şi aur cad, în ciucur, la buzatul urdiniş.

— Împletire somnoroasă de miresme şi albine!
Prin cămări ascunse parcă s-a vărsat puiac de
fragi...
Vîntul curge... Sub pleoape aburesc vedenii dragi...
Latri... luneci... Pe sub fulgii somnului te pierzi
de-a bine.

Și pe rînd, în gămălia ta de minte, prinsă-n vis,
Vin să-noate ca într-o piatră lăcrimată : lunca,
fînul,
Malul apelor și clipa jinduită cînd stăpînul
Vreo nuia zvîrlind pe gîrlă te asmute : „Ad-o,
Miss".

Tînără, ca altădată, coapsa ta în coardă vine ;
Laba scormone mormîntul vreunei cîrtițe de soi ;
După coada retezată dai tîrcoale, roate pline ;
Bați prundișul, spinteci unda, intri toată în noroi!

Și ce lucruri minunate !... Sălcii, slujnice netoate,
Au pitit prin scorburi multe pîini de iască și lipii.
Tu te-agăți, întins, pe trunchiuri, scotocești în
sîn la toate,
Mlădioasă : șoldul fraged încă n-a purtat copii.

Zbîrnîit de piatră însă, vîjîia... Nici gînd, să tacă...
Din ce praștie scăpată stăruiește în auz ?
Silnic, ochi deschizi la soare și-n văzduh zărești
Urîciunea cu aripi prăfuite, de sacîz.

Un zigzag mai mult — și tihna însorită ți se
curmă.
Cherlăi scurt, îți clatini capul, laba scarpină
mereu :
Blestemata de albină, solul toamnelor din urmă,
Ți-a împuns urechea neagră cu-un cercel
de-aramă, greu.

România nouă, 21 august 1921

SELIM

El a venit cînd, singur și mic, în pragul ușii,
Îmi răcoream la vîntul de-amurg obrazul-jar ;
Cînd — ghindă cafenie — picau jos cărăbușii,
Cînd era zarea frunză uscată de stejar.

Cu țîțe tăvălite-n funinginea din slavă,
Tot mai aproape norii — ei mă-nțărcau întîi ;
În somn plîngeam să-mi steargă priveliștea hîrlavă
Și piroteam pe prispă cu pragul căpătîi.

Dar fețe mai lățoase, mai cornorate, turmă
Năsteau sub țarc de gene și se prindeau în șir
La hora dezmățată a spaimei, ce se curmă
Tîrziu, cînd mîini de lună presară tibișir...

Și haimana, și pururi încăierat cu vîntul :
Din tîrg, în mahalale ; din Schei, în vreun cătun,
Un strigăt de-nserare își trăgăna cuvîntul
Ca o manea de moale și larg : „Hai, bragă bun !"

Hazliu și larg, ca turul ce-l vîntură șalvarii,
Așa sporea un strigăt. Și iacă : ochi gălbui
Printre uluci, în umbră, rotiră icusarii.
(Amestecul și aspru, și blînd, din ochii lui !)

Săgeţile poruncii zvîcneau în puf de rugă.
Să nu urmez chemării adînci aș fi putut ?
La namila din poartă m-am năpustit, în fugă,
Obrajii să mi-i sprijin pe palmele-i de lut.

— „Giugiuc, mi-a zis, iar ochii priviră mai cruciș
De mult n-a fost la turcul atît aliș-veliș...
Zi darnică, de lapte și miere, aferim !
— Hai, ia ce vrei din coșul lui Haivada Selim."

Și trase mucavaua panerului turtit...

Ca sculele-n sipeturi, așa mi-ați răsărit,
Alviţe rumenite, minuni de acadele
Sticloase — numai tremur, văpăi și ape — ca
Ocheanele de limpezi, de mici, la fel de grele...

O rază prăfuită prin toate furnica.

Și dîrdîind sub brumă și colţii de migdale
Rahatul părea urmă de-ngheț după topit.
Un candel cît o nucă, prin perne de halvale,
Dormea-n trandafiriul lui șters și aburit.

(Răsfrîngeri vechi... Cuvîntul nencăpător nu poate
Să zică iazul verde ce-mi tremurați și-acum...
Biet turc legat de biete cleștare...) Dintre toate,
El candelul mi-alese, apoi, adus a drum,

Porni mînat de seară și înghițit de cale,
Tîrînd opinca-ntoarsă și creață, fără spor,
Cădelnițînd din coșul cu dulci zaharicale,
Din doniță-nflorită lovită de picior...

Acolo... noapte, uliți și vaguri suburbane
Topiră pe-ndelete năluca lui Selim.
În candel, pînza lunii se răsuci — turbane —
Și-o stea ilic de umbră cusu, cu ibrișim.

Viața românească, ianuarie 1922

CONVERTIRE

Unei femei din Nord

Prin ce-nnodate drumuri, pornind, la ce răscruce
Începe noaptea noastră să curgă, nu mai știu.
Văd doar la geamuri fuga trăsurii ce ne duce,
C-un sac de somn pe capră ; ghebosul vizitiu.

În limba țării tale mă necăjeam a spune
Că ești supremul bine, înaltul meu regat,
Că nu cuprinde altă dulceață și minune
Orașul-zmeu, orașul țestos și ferecat.

Cu ochi în jumătate, ce vor să spună : hai !
Priveai la omul oacheș venit din Valahai ;
Cu ochi pe jumătate, căci nu țineai să-l măsuri,
Întîia mea cucoană de voaluri și mătăsuri !

Pe crengi de vis, doi umezi de muguri : ochii tăi
Se deschideau în floare, cînd lampe din odăi
Burau lumină scumpă la geamul de trăsură,
Cu foarte mare frică te-am sărutat pe gură.

i te-am rugat cu ciudă, de mila mea plîngînd,
ă uiţi de stîngăcia băiatului ce sînt.
ă eu visez... eum pruncul flămînd la sîn, la maică,
e carnea ta curată şi albă, de nemţoaică.

lai rară ca răcoarea în luna lui Cuptor,
îi-ai lunecat în braţe, ai desfăcut fuior
ot părul ca un galben, întins eter de miere...

i m-ai făcut c-un lucru de preţ mai ştiutor :
ă două sînt, nu una, femeie şi muiere.

Cugetul românesc, aprilie-iunie 1924

CÎNTEC DE RUȘINE

El știa să-njure bin
Și cîntece de rușin
Anton Pan

Stă un biet țigan turcit
La un cap de pod, pe vine
De toți dracii chinuit.
Și la rîu, drumeți, jivine
Cu glas spart hodorogit
Cîntec zice, de rușine.

Hee... miul biul gee
Miul biurè doldù
— Hananâma mu !

La Zornur, pe Ikdar Enghe,
Muri azi o pezevenghe :
Una groasă cu ochi mici,
Crescătoare de pisici.
Scundă, groasă, cu mustăți,
Învechită-n răutăți.
Pezevenghe cu scurteică
Cam grecoaică, cam ovreică.
Pezevenghe cu trei negi
Doftoriță la moșnegi.

— Ce moşnegi betegi şi blegi
Că veneau cît prund şi iarbă
Şi cît praf şi fir în barbă
Leacuri de-ale ei să soarbă.
Veneau din ţara turcească
Să mi-i împiciorogească.
Ce mai cîrd de iezme goale.
Ea le da să bea din oale
Şi mi-i vindeca de boale.

Hee... miul biul gee
Miul biurè doldù
— Hananâma mù !

La Zornur pe Ikdar Enghe
Te căzniră pezevenghe !
Cobză strînsă, cot la cot
Şi căluş de păr la bot...
— Prea erai şi tu de tot
Că nu te mai stîmpărai
Şi umblai şi la serai
Şi la toate te băgai...
Cu trei alte mai bătrîne
Duceai vorbe la cadîne
Vorbe dulci şi leac spurcat
Cum ştii tu, de lepădat.
Le-nvăţai la băuturi,
La găteli, la văpsituri,
La săltare din dulvuri
Şi la alte secături...

Huu... miul biul giù
Miul biurè doldù
— Hananâma mu !

La Zornur pe Ikdar Enghe
Gît bătrîn de pezevenghe
Sîngeră pe lemn de-a latu
Cum l-a retezat gealatu...
Pe nod tare, răzbuzat
Zace gîtul retezat...
Să nu-l vezi pe înserat
Că te bate vîntu-n spate
Şi duh rău şi necurat...

Că vis mort, ursuz te fură
Apă stînsă, rîu cu zgură,
Şi-n pustia care cură
Numai gîtul... ca o gură
Uriaşe, căpcăună.
— Gură bună
S-o dezumfli, de nebună...
Gură strîmbă care sună
Pe-nserat, cînd îi căşună,
Cu tulumbele la lună.

Sună-adînc, ca de departe
Din tulumbe-vine sparte ;
Sună gros a nas de iepe
Limba-i ia cui le pricepe.
Sună lung a cornuri ude
Dă prin osul cui aude
Osul de la lingurea
Unde-ncearcă boala rea.

Și alt vis, mai stins, te fură
Pată ștearsă, pată sură
Ca o față fără sînge
Tristă, inima de-ți strînge.

— Noaptea stinsă-i fața ei
Și pe ea, luceferei,
Cafenii sînt negii trei,
Trei sori morți din altă lume,
Cu păr, raze de cărbune,
Hăt în fund la soare-apune.

Și-nainte, nu mai știu...
Pezevenghe, chip hazliu
Am să-ți vin tot mușteriu.
Pezevenghe, psihi-mù,
Lasă-mă să dorm de-acu.

Huu, miul biul giù
Miul biurè doldù
— Hananâma mu !

Contimporanul, aprilie 1924

„Tweep for Adonis — He is dead[1]"
Shelley

Plătit am fost să zic de mort
E mîna stîngă grea de-un ort,
Deci să-l întorc cum voi putea
Cîntînd prohodul pentru ea.

Să plîngă fetele și Mama!
Tu, Mire-al-Inimii, plîngi Dama
— Din caldul cuib s-a dus unica
Preoteasă blondă, Răsturnica.

Căci astăzi, zi de harți, la toacă
O vom purta prin smîrc, băltoacă
Spre un pămînt de hopuri plin
Mai vag ca vagul ei vagin.

Să plîngem toți. O toți în cor
Să croncănim un Nevermore.
Dar duhul ei, de-a pururi dus
Să ni-l gîndim în cît mai sus.

[1] Plîngeți pentru Adonis — El a murit (engl.).

De cerul fix, de geam curat,
Ea păr cu tîmple și-a răzmat,
Un fard astral i-aprinde fața.
Pe serafini îi trage ața
Și sorii zornăie bănet
Prin Risipitul Proxenet.

Să prohodim și mai afund.
Sînt un duhovnic trist și scund
Ce cîntă pîn-o va-ngropa :
Pa, vu, ga, di, che, zo, ni, pa.

Unicu-mi dascăl, să-l mai caut ?
Grăsime neagră l-a-necat
S-a făcut urs și din bîrloage
Îmi bate toaca-n două doage.

Oh, fapta secii lui de minți
Cum tună-n piept și dă prin dinți
Din bețe, doage și Nimica
Ce rugă pentru Răsturnica !

Să tune doaga orișicui,
Iar Mama groasă cu pistrui
Îngenuncheată să se roage !
— Hai dați din bețe și din doage.

Și tu, întunecat flăcău
Măsea-de-Fier, nene Dulău
Te roagă lîngă hodoroage !
— Hai dați din bețe, spargeți doage.

Să plîngă lemnul ca la strung
Cînd hohotit, cînd mai prelung
Din beţe, doage şi Nimica
Ieşi, cîntec pentru Răsturnica.

Vii lumînări, buraţi polen!
E cimitirul un desen
Cu linii supte, slăbănoage
Frînturi de beţe şi de doage...

Oh, nu-mi clintiţi Regina Mah
Să nu se surpe trupu-i slab
Şi daţi vin galben la miloage
Nu din pahar, din scob de doage.

Oh, pentru Ea găsiţi un dric
Un dric mai mic ca un ibric
Şi potriviţi două mîrţoage
Acum, la strung, din lemn de doage...

Să plîngă lemnul pus pe strung
Cînd hohotit, cînd mai prelung
Căci două beţe, seci oloage
Ard potolit în patru doage.

Contimporanul, octombrie, 1925,
sub semnătura *B. Iova*

MARIA SPRING

Cu altul pe o bancă bătută la un nuc.
De ţigle arse tîrgul roşea pînă departe ;
O toamnă despuiată, un vînt de balamuc
Se călăreau la vale pe ierburi multe, moarte.

Şi cel căzut cu capul în pălmi, pe vis năuc,
De-atîta lîncezire scăpase un trabuc,
Muc desfoiat şi umed la capătul subţire :
De sufletul acelei amiezi de-ngălbenire.

Lumina îndoită părea cu-un fel de apă ;
A drum, locomotive fumau dintr-o supapă ;
Era la ora albă, cînd nu ştiai să zici
De-i patru, două numai, ori a trecut de cinci.

Perechi duminicale de Else şi de Hans
Suiau la hanul mare, din deal, unde e dans,
Un han cu nume dublu, nu ştiu să-l mai ţin minte,
Cu vaci şi servitoare şi duh de-ngrăşăminte.

Cum Else foarte multe de Hanşi răzmate-agale
Visau, mă cercetară dulci planuri conjugale.
Pe aburii aleei, la nucul melancolic,
Idila ancorată se închega bucolic.

— „Dar, Toamnă ! Bărbăţia cea dreaptă nu e dată
În sine să se toarcă, sucită şi uscată ?
Ca frunza podidită din creştetul de nuc
În pălmi, în pălărie, pe umeri, pe surtuc."

Sburătorul, ianuarie 1927

O ÎNȘURUPARE ÎN MAELSTRÖM

Cîștigate pulsuri, cîmp de săbii.
Tencuirii-sclave garanții,
Lege egalînd lunula năvii
Țîmplelor de apă ce reții ;

Aule, exalte stări concave
Din răpita climă — Edgar Poe.
Orgi ! Și locuind aceste grabe !
Cer induit, străin ca un halou.

— Viol aici dar laudă și ordin
Întîi, cînd lacunar un gînd născu.
O, însăși larva rodului sfînt Odin
Prin fluvialul, falsul fosfor „tu".

Contimporanul, decembrie 1931

REGRESIV

Din văi defuncte strig acele patrii
Păşunile reptilei spume-ntîi
Cenuşa în orb Nil a Cleopatrei
Ereb, termen de sulf ca un lămîi.

Ştiu lire cardinale date centre
Acestei reci acustici de firizi
Uimiri şi mari zăceri adiacente
Genunii adiate pe Atrizi.

Contimporanul, ianuarie 1932

ÎNCLEȘTĂRI

Ca umbra-n stemă, pe basilici,
O veghie singură să urci
Sub agere oțele silnici :
O Moscovă de cer și furci.

Stea netedă, vigoare-n chiciuri,
Asprime zveltă, imn de biciuri !
Explică stricte-acele glorii
De cângi răspunse din victorii.

Viața românească, 15 noiembrie 1933

14*

DEDICAȚIE

Falangele acelei oboseli
De alge dezlegate către sud,
A tîmplei umbră din străine seri :
Cu drumul meu, atunci, le-am mai văzut.

La Düsseldorf, o cadră-n Bolkenstrasse...
În jilț adînc, Evreul Botezat.
Și mîinile, cascada unei rase,
Înfășurau cărbunele uzat.

„Stinse flăcări. Arsă, struna
S-a lăsat în arcul lirei.
Cartea singură mi-e urna
Cu cenușile iubirii." [1]

Tu, salt, tu, creșteri stîngi, urzică-nalbă !
Acestui scris valah, ca din Sion
Ridici o nevăzut de scumpă nalbă
Și — adiată — boarea altui zvon.

[1] Traducere din Heinrich Heine.

Un cînt de mat argint al palei Nine
Mai greu ca orbul lunii îl socot
Curînd un glas vom fi suind în tine
Cum Heine sună-ntr-însul versul got.

„Revista fundațiilor regale", iulie 1947

PROTOCOL
AL UNUI CLUB MATEI CARAGIALE

Președintelui de onoare Al. Rosett

„Vis al galeșei Floride și-al ostroavelor Antile'
Orchidee ! nu ești însăși arta marelui Matei :
Cu a selbelor cădere în corole și mantile
Sau cu Anzii albi, în funduri, ca o moarte de
Protei

— Neajunsă, precum lancea unor iaduri vegetal
Sub sărutul mustei Mima somptuos ca un manșo
Locuiește, cetluită, somnurile-i seminale
În o rouă de poleiuri : Rașelica Nachmansohn.

— O ! vegheat din Jilțul Naibei al Pămînturil
Nalt
De atlaz tulip în creștet încheiat cu cap de mor
„Mult" poesc, cioplirea unei rare și pierdute dalt
Pașadia își despoaie înnoptat semețu-i port.

— O ! scuipat de înverzita tuse-a spumelor putrid
Cocoțat pe naufragii, nefiresc ca-ntr-un ochea
Împuind cămara nopții cu oracole stupide,
Gore freamătă-n jiletcă de rîios batracian.

— Cîntec, lebădă străpunsă, sol a harfelor eline,
Strămutat pe mîndre prapuri de năierii tăi vikingi,
Pînă-adînc în moleşala quintelor manueline,
Alter ego, o ! Pantazi, ce Atlanticele-nvingi.

Liniştit rapsod al stelei ninsă-n umbra străvezie,
Răsunînd ca din legendă, ca din pînzele dintîi,
Liric pur ! Închipuirea te petrece în vecie,
Drept la racla ta de ape cu atolii căpătîi.

*

„Vis al galeşei Floride şi-al ostroavelor Antile",
Cupă limpede ! eşti numai arta marelui Matei.
Inima rămîne-această moartă, între reci feştile
Fumegînd pe Curtea-Veche, la pangar, într-un bordei.

Nu străina frumuseţe, bunul plac şi veresia,
Însă schimnica-mpăcată şi făcliile ce ard !
Trupul scade sub velinţe, sufletul e în Rusia,
La un orb mormînt de raze, prins în Cavalerul Guard.

— Ce închide orchideea, ce ne sunt acele Indii
Mările creole unde bîntuia piratul Kidd ?
Consimţind o plecăciune insulelor biacintii,
Cartea Crailor la fila cea mai turbure-o deschid :

Acolò, ca de cutremur saltă slova mateină
Sub lucrarea Corcoduşei, aspra floare de maidan.
În vis mut gabrovenimea cumpăneşte în ruină,
Zveltă, surla Judecăţii lasă-o umbră pe cadran,

*

— Dreaptă pravilă, dar zumzet de vestiri răsăritene,
Fiinţa noastră se clădeşte cu scriptura ta, Matei !
Prim şi ultim Caragiali, ca o holdă de antene
Te alegem viu din vîntul despletitelor idei.

Iată, arsă-n aur roşu şi-n a smalţului rigoare,
Slava netedă şi rară, stricta glorie, o ţii.
Neamurile iau aminte. Şi pe Crai va să coboare
Greu, cordonul Sfintei Ana al măreţei-Împărăţii.

Revista literară, 13 aprilie 1947

BĂLCESCU TRĂIND

Lui Al. Rosetti

Leagăn amar, săracii mei Bălcești!
Lut simplu, smălțuit ca și o cană,
Pe Topolog culcat nu mai bocești
Azi inima dintîi republicană

A lui! Căci athanasic au sunat
Mii surle. Lespezi cască. Sar sigilii.
Și peste un făcut, absurd regat
Un palid oaspe calcă, din Sicilii.

O, frate cărvunar, întreg trăiești!
Din moarte ai păstrat doar străvezimea,
Ci în amurgul pajerii crăiești
Cîrtește-ntunecat burtăverzimea.

Ai multursuzei tagme, gianabeți
Cu oftica-nțeleși și cu exilul,
Un veac avar te vrură sub peceți,
Și zveltei libertăți suciră trilul.

Ce-nseamnă ! Astăzi piatră eşti, din unghi,
Republicii Române Populare,
Adeveritul mare singur trunchi :
Bălcescu, început de calendare.

Viaţa românească, octombrie 1956

PAGINI DE PROZĂ

CONFESIUNI

I. VALERIAN : DE VORBĂ CU D-L ION BARBU

DE LA GEOMETRIE LA POEZIE

Mă stimez mai mult ca practicant al matematicelor şi prea puţin ca poet, şi numai atît cît poezia aminteşte de geometrie. Oricît ar părea de contradictorii aceşti doi termeni la prima vedere, există undeva, în domeniul înalt al geometriei, un loc luminos unde se întîlneşte cu poezia. Sîntem contemporanii lui Einstein care concurează pe Euclid în imaginarea de universuri abstracte, fatal trebuie să facem şi noi (vezi sincronismul d-lui E. Lovinescu) concurenţă demiurgului în imaginea unor lumi probabile. Pentru aceasta, visul oniric este o nouă sursă de inspiraţie. Ca şi în geometrie, înţeleg prin poezie o anumită simbolică pentru reprezintarea formelor posibile de existenţă. Domeniul visului este larg şi întotdeauna interesant de exploatat. În felul acesta înţeleg suprarealismul, care în cazul nostru devine un infrarealism.

Cînd voi avea bani, visez să scot o revistă cu nume matematic — a nu se confunda cu *Algebra* lui Camil Petrescu, căruia nu-i permit să scoată o revistă cu acest nume, cîtă vreme nu-mi va explica de ce -1 este un simbol de perpendicularitate. Revista ar purta un titlu arbitrar şi eufonic, iar pe frontispiciu, ca moto, dictonul lui Platon :

„Nimeni să nu intre aici, dacă nu-i geometru". Asta nu înseamnă că poeții vor fi excluși. După cum ți-am spus, pentru mine poezia este o prelungire a geometriei, așa că, rămînînd poet, n-am părăsit niciodată domeniul divin al geometriei.

POET... DINTR-O GLUMĂ

Eram în ultima clasă de liceu și candidat la „Școala de poduri și șosele". În gazdă ședeam cu un poet, Simon Bayer, a cărui moarte (ca poet) voi deplînge-o toată viața. Acesta m-a incendiat de flacăra versurilor, deși poate era mai bine să fi rămas toată viața numai un admirator al poeților. Într-o zi, citind pe Baudelaire, îmi vine gustul să-i traduc o poezie. Colegul Tudor Vianu, legat de Bayer printr-o indisolubilă legătură în timp și spațiu (mai ales în timp), și-a permis să rîdă de această glumă. I-am jurat atunci să-i dau revanșa. Dacă am perseverat, este c-am prins gust de acest joc.

BUNICUL ȘI NEPOTUL

Numele de Ion Barbu nu este un pseudonim întîmplător. Așa l-a chemat pe bunicul meu, maistru zidar și mahalagiu bucureștean din „Omul de piatră". Lui îi datoresc atmosfera balcanică din ultimele mele poezii. I-am luat numele, deci eram dator să las ca glasul lui să se facă auzit... Astăzi cînd români de dată recentă, cu nume abia camuflat sub vocabule indigene, cumulează pentru ei și urmașii lor, cu gîtlej rebel la atîtea sonorități valahe, tot tradiționalismul, fie-mi îngăduit, mie, nepotul lui Ion Barbu constructor zidar, să arăt

ce înseamnă instinct tradiţional ; nu o ideologie la îndemîna oricărui străin botezat, ci o experienţă în ascendenţă. Cred că accentul unui creştin milenar poate fi lesne deosebit de contrafaceri. Am îndoieli asupra poeziei tradiţionaliste. De aceea se observă în *Nastratin Hogea la Isarlîk*, precum şi în celelalte poeme balcanice, că dau preponderanţă mai mult elementului halucinatoriu.

DEBUTUL DE LA *SBURĂTORUL*

Consider prima formă a versurilor mele mai mult ca nişte exerciţii de digitaţie, pentru poeziile de mai tîrziu, deşi cu ele am debutat la *Sburătorul*. Cînd m-am prezintat întîi la d. E. Lovinescu, i-am spus că mă numesc Ion Popescu. Mai tîrziu mi-am luat numele de Ion Barbu ; adevăratul meu nume nefiind nici unul nici altul ci : Dan Barbilian. Nu aveam curajul să amestec pe geometru în poezie.

Gîndindu-mă la „banchetul filozofic" a lui Platon, văd în persoana d-lui E. Lovinescu figura amfitrionului clasic. Însuşindu-mi vorbele aşa de juste ale prietenului Aderca, înscrise tot în paginile *Vieţii literare*, trebuie să mărturisesc că e reconfortant să ştiu că trăieşte acest veşnic tînăr Lovinescu. Păcat că nu există un joc de întrecere între d. Lovinescu şi ceilalţi confraţi de critică. În epoca noastră, personalitatea d-sale se detaşează grozav de izolată pe un neant critic nemaipomenit.

POEZIA NOUĂ

Consider poezia suprarealistă franceză iremediabil ratată prin inadaptarea tipului social, intelec-

tual şi retoric la marele romantism. Chestiunea se pune local şi temporar. Fiind o atitudine de vis şi extaz, poezia trece pe deasupra oricărui accident. Tentativele franceze de-a evoca ceva din domeniul visurilor de noapte, nu sînt decît o reluare a procedeelor lui Zola, înfăţişînd numai o parte din complexitatea realităţii sentimentului. Ca şi naturaliştii, reprezentanţii acestei maniere sînt schematici.

Suprarealiştii degajează din vis mai mult logica de succesiune a visului, bazată pe confuziunea contrariilor, fără a se apropia de ceea ce noi am îndrăzni să numim lumina visului. Trebuie să răscoleşti în domenii cu totul străine de literatură şi de suprarealism ca să rezolvi problema de lumină imanentă ce l-a preocupat pe Rembrandt, cel dintîi suprarealist.

Am fost surprins cînd termenul de lumină obscură l-am găsit la Paul Valéry, în legătură cu poeziile lui.

Dacă am arunca o privire la noi, de-o pildă în paginile *Contimporanului* unde am colaborat, vom vedea că în legătură cu aceste probleme, nu găsim decît la suprafaţă anumite puncte de contact.

În poezia mea, ceea ce ar putea trece drept modernism, nu este decît o înnodare cu cel mai îndepărtat trecut al poeziei : oda pindarică. Neputînd să apar înaintea concetăţenilor mei, ca poeţii de altădată, cu lira în mînă şi florile pe cap, mi-am poleit versul cu cît mai multe sonorităţi. Pe lîngă unitatea spirituală, adaug şi una fonetică.

În acest sens, poezia *Uvedenrode* o consider ca o extremală a producţiunei mele, scrisă sub obsesia unei clarităţi iraţionale, deşi la bază stă o experienţă personală : aş putea zice : o poezie ocazională. *Uvedenrode* sugerează la început un

Olimp translucid şi germanic, apoi o evadare în vis, totul tratat rapsodic conform canoanelor poetice ce mi le-am trasat, cu acea sonoritate imanentă de care-ţi vorbeam.

PREFERINŢE LITERARE

În poezie, prefer pe Ion Vinea, Al. Philippide, la care voi adăuga, chiar dacă ar fi să-i fac în necaz, pe Aderca, liricul, autorul poeziei *Medievală*, pe care-l prefer prozatorului. De ce ? Fiindcă aşa vreau.

Din literatura universală, firește prefer pe Edgar Poe, Samuel Coleridge, Rimbaud, Mallarmé, Mauréas şi Rilke.

În proza noastră admir pe Matei Caragiale, autorul *Crailor de Curtea-Veche* şi a nuvelei *Remember*. De asemenea, îmi place subtilul prozator I. Vinea, complexa d-nă Bengescu şi rudimentarul Rebreanu.

Viaţa literară, 5 februarie 1927

F. ADERCA : DE VORBĂ CU ION BARBU

ZECE ANI DE POEZIE

Deosebești patru momente în evoluția acestor zece ani literari ai mei : parnasian, antonpanesc, expresionist și „șaradist". Dă-mi voie să întîmpin cu cîte o obiecție fiecare din aceste epitete.

Parnasiană este prima formă. Să ne înțelegem însă. Desigur, prin partea negativă a acelor versuri de început, aruncarea lor la cariera părăsită a Parnasului este îndreptățită. Imaginea placată, distribuția naiv simetrică a materialelor, „insolubilitatea în aer", sînt caracterele producției de atunci. Însă Parnasul nu e cuprins tot aici. Caracteristica unui Hérédia sau Leconte de Lisle este concepția unei anumite Grecii (Grecia emisă de singuratecul și ciudatul Louis Ménard, profesor de greacă) : academică, decorativă... Helada la care aderasem acum zece ani era Helada lui Nietzsche : Elanul, cutreierînd dinamic ființele și ridicînd extatic un cer platonician. Legătura dintre această primă fază și a doua ? E căutarea unei Grecii mai directe, mai puțin filologice. E vorba desigur de o Grecie, simplă ipoteză morală, din care derivă o normă de civilizație și creație. Credeam a fi recunoscut în pitorescul și umorul balcanic o ultimă Grecie. O ordine asemănătoare celei de dinaintea miraculoa-

sei lăsări pe aceste locuri a zăpezii roșii — dreapta, justițiara turcime. Aceste preocupări coincid cu apariția temei fundamentale — solemnă, neașteptată — vizitînd întîia dată versurile mele și marcîndu-le : Moartea și Somnul *(Nastratin Hogea la Isarlîk, Domnișoara Hus, Cîntec de rușine).*

Sondagiile astea în structura nevăzută a existenței salvează poate cele ce scriam pe-atunci, desolidarizîndu-le în destin de literatura de pitoresc și de pastișul folcloric (lucruri de cari mi-e groază — ori, literatura noastră e aproape toată numai asta. Conchide...) Pentru aceste motive și altele încă, te rog zi-i acestui ciclu, care a avut încurajarea d-tale pe-atunci, tot ciclu balcanic.

Linia liricei mele o faci să treacă prin provincia Expresionism. Nu vrei să vezi mai degrabă în această a treia fază o incursiune în sfînta rază a *Alexandriei ?* Tema transcendentă din *Jazzband pentru nunțile necesare :* sensul feminin al Luceafărului, inițierea intelectuală, disociativă, a cercului Mercur, deopotrivă în dominația triumfală a Soarelui, este de un elinism de decadență. Un element modern însă care i se adaogă este tonul gros și buf în care e scrisă o parte din bucată. Ecoul faptei creatoare înregistrat cu un rîs fonf al demiurgului ! Îmi ceri lămuriri și asupra combătutei *Uvedenrode.* Iată ce-ți voi spune dumitale, martor al schimbărilor ei la față (de la prima versiune, de a cărei definitivă pierdere ar fi timp să te consolezi, pînă la ultimele retușări, formă destinată pentru volum) : o încercare, mereu reluată, de a mă ridica la modul intelectual al Lirei. Faptul poetic inițial : cununa înflorită și Lira. La această puritate aeriană, în care poeții englezi se așează, pare-se, toți, urmînd un singur instinct, al Cîntului,

vream să invit poezia noastră. În certitudinea liberă a lirismului omogen, instruind de lucrurile esențiale, delectînd cu viziuni paradisiace : într-un astfel de lirism, nimic din concurența încă darwiniană, a formulelor individuale. Glasul ar continua glasul, cum un adevăr pe cellalt, instalînd un moment pe secol *L'hymne des coeurs spirituels.*

A patra etapă o numești (neinspirat ? răutăcios ?) șa-ra-dis-tă ! Ceart-o cum vrei... O poezie cu obiect (știi că șarada are unul) mi-ar înșela ambiția. O poezie cu obiect creează necesar o Fizică sau o Retorică (același lucru) forme închegate față de viața spiritului. Eu voi continua cu fiecare bucată să propun existențe substanțial indefinite : ocoliri tematoare în jurul cîtorva cupole — restrînsele perfecțiuni poliedrale.

VALÉRY ȘI DEHMEL

Eseistul mi se pare mai important în Valéry decît însuși poetul *Vrăjilor*. Bucata *Eureka*, de exemplu, te obligă să saluți foarte adînc Omul Vincian din Valéry. Trebuie să ne mirăm totuși cum Valéry, care proclamă autonomia poemei față de celelalte genuri literare, desfășoară în versuri oblonul material al unei retorice abia răscumpărată de aurul din care e turnată. Cu toate acestea în *Ebauche d'un Serpent* și *Pythie* sînt strofe ce nu se pot uita :

Soleil, soleil, faute éclatante...

Valéry plătește un bir trecutului analitic și didactic al țării sale. Precum a lui Racine, poezia lui rămîne poezie Isle-de-France. Experiența lui Mallarmé se așeza într-un Absolut, într-un anti-

historism, care interzice o prea mare apropiere poeziei lui Valéry.

Dehmel e poetul stării bachice prin excelență : Elementele femele anulîndu-se în moarte, pentru ca pe deasupra dezastrului consimțit să galopeze Principiul-Bărbat, călărețul din *Mein Trinklied*.

POEȚI ROMÂNI CONTIMPORANI

Trecerea la poezia noastră o menajezi impunîndu-mi să-ți vorbesc întîi despre domnul Arghezi. E comparabil cu Hugo în literatura noastră. Cîtă circulație de cuvinte și ce varietate de teme ! Nici fenomenul hugolatriei nu-i lipsește.

Dumneata m-ai învățat să prețuiesc poezia domnului Bucuța încă de pe vremea cînd publica versuri. Ai luat seamă, în *Cetatea de Argint* tratează cu elemente de basm românesc tema celui de-al doilea *Faust*, într-o formă ritmică proprie domniei-sale.

Păstrez despre poezia d-lui Philippide o amintire unică. Aștept ocazia să mă confrunt încă o dată cu visul intens, arzînd acolo.

Vinea, al cărui vers arhaic, de Carte Orientală descîntă — forțează simpatia. Dar întocmai ca Blaga, închină unei tehnice preeuclidiene.

Aș recomanda celor care abordează pe Blaga să înceapă cu poemul dramatic *Fapta*. Ea dă măsura întregii figuri pure, aproape neliterare, a acestui poet european.

Baltazar e prea încărcat de daruri pentru a-l prețui la justa lui valoare. Am înregistrat însă de la primul contact cu poezia lui, accentul neîndoielnic al cîntecului.

CERCUL *SBURĂTORULUI*

Cercul *Sburătorului*, în care am fost obicinuit să întîlnesc şi pe intensul, colţurosul romanciar Rebreanu, iei seama că înfloreşte de prozatori ? Archip, Papadat-Bengescu...

Aş fi dorit *Sburătorului*, însufleţit de spiritul ionian (în sensul dat de Thibaudet) al d-lui E. Lovinescu, admirabilele lucruri strălucitoare în diamante de aiazmă ce ştie să scrie d. Vinea.

O PREFERINŢĂ

Dar pe deasupra întregei proze româneşti (în lumina *Fraţilor Karamazov)* cu vechi suflet din răsărit, iubesc *Craii de Curtea-Veche*, romanul domnului Matei Caragiale.

Viaţa literară, 15 octombrie 1927.

PAUL B. MARIAN : DE VORBĂ CU ION BARBU

— *Ce credeți de poezia noastră de azi ?*

— E scrisă în general într-un spirit diletant, școlar și maimuțăresc.

Blaga și Bucuța (poetul, nu prozatorul, a cărui înțelegere nu o am) sînt singurii care ne scapă de la inanitatea totală.

Poeziile din *Plumb* ale lui Bacovia îmi apar astăzi ca aparținînd unei alte epoci. În orice caz, interregnul lui Bacovia s-a terminat. E adevărat că o netăgăduită durere se mărturisește în versurile lui și admirăm în ele un simț rar al desenului. Dar o poezie depresivă, de spovedanie și atmosferă, poezia care nu conține un principiu liberator, e o poezie lirică și ca atare nu mă interesează.

Cît privește Arghezi, îl consider un autor de „reușite" ; astăzi nici chiar atît. Patron al literaturii biletelor de papagal, delicvescent amestec de pamflet și suspectă galanterie.

— *Credeți într-un separatism al poeziei ?*

— Poezia e autonomă, ne răspunde d-l Barbu. Nu prin voința poetului de a o sustrage accidentului, ci prin specialitatea universului ei. Am mai vorbit cu alte ocazii de acea curăție de grup cris-

talografic a ceea ce este : ardere imobilă şi neprihănit îngheţ — versul.

— *Mai avem oare poeţi tradiţionalişti, care să continue drumul clasicilor noştri, fără să se abată de la evoluţiile culturale de azi ?*

— Unul singur, Ion Pillat. Iubirea lui pentru formele noastre cîmpeneşti şi modul larg, încrezător de a le cînta (abia înnorat de o poetică melancolie, pentru cele ce nu se mai întorc), sînt aşa de cuceritoare că, deşi angajat într-o experienţă poetică opusă, nu mă pot feri, cînd le recitesc, de emoţia unor versuri ca acestea :

> Văd uniforma veche de „ofiţir" la modă,
> De cînd era el junker, de mult, sub Ghica-Vodă
> Cînd mai mergeau boierii în butcă la Braşov.

Pentru tradiţionalismul mai didactic al lui Nichifor Crainic, am destulă stimă. Acum zece ani, aveam chiar entuziasm. De atunci, o conştiinţă mai adîncită a poeziei mă îndreaptă s-o aşez într-un sistem mai larg de referinţe, fără coordonare de loc şi de timp.

Dar, fiindcă e vorba de literatura tradiţionalistă, ţin să condamn aici stupida neînţelegere (ori substituirea frauduloasă ?) cuprinsă în recenta biografie romanţată *Viaţa lui Anton Pann* a celor doi publicişti. Din geniul impersonal şi fermecător al înţelepciunii tîrgoveţe au făcut, printr-un inoportun zel de românism, un căluşar, fiu de baci daco-roman. Un lucru de silă...

— *Credeţi într-o revenire a clasicismului, care să aducă viaţă nouă poeziei ?*

— ...

— *Sau credeţi — cum s-a dat ţipătul de alarmă în străinătate — în moartea, dispariţia poeziei ?*

— E posibil, în văzduhurile Cetății Vecinice, îngerul din Apocalips să fi sunat întîia trîmbiță chiar în aceste timpuri ; și să fi început să se dărîme această parte din Soarele Consolator. Dar numai ca o dreaptă încercare a închinătorilor Feței înșelătoare. Cei vrednici de harul inalienabil al poeziei vor învia în și mai înalte lumini.

— *Ce credeți despre noile curente poetice : expresionism, futurism, dadaism etc. ?*

— Vrei să zici : vechile curente, mă îndreaptă d-l I. Barbu. În măsura, în care au însemnat o revenire la imaginativ și romantic, tot binele.

În măsura, în care au însemnat obraznică insurecție, confuziune pederastă, reclamă dezmățată, tot răul.

Poezia e contrarul stării permanente de revoluție, cum o definea mai deunăzi unul din acești esteți. E o lirică dezordine rezolvată în liniște.

— *Credeți că mediul nostru are vreo influență asupra noii generații ?*

— Nu înțeleg noua generație. Spiritul ei de grup mă jignește, obligîndu-mă să-l compar cu nevoia organismelor primare de a se grupa în colonii.

— *Cum priviți poezia europeană ?*

— Am o singură evlavie : Edgar Poe și trei admirații : Mallarmé, Rilke, Rimbaud.

— *Dar literatura noastră contemporană ?*

— Prin Matei Caragiale intrăm în literatura majoră. Sînt mîndru că sînt contimporanul acestui romancier și că voi participa, fără merit, la vaza viitoare a vremii cînd au fost scrișI *Craii de Curtea-Veche*. Încolo, nu mai văd decît romanul cu posomorîtă zidire de casă tătară al domnului Rebreanu. Apoi, fanteziile lui Ion Vinea, din nenorocire hibride, ca genul însuși al poemului în proză...

Ultima oră, 28 septembrie 1929

NOTE PENTRU O MĂRTURISIRE LITERARĂ

Întrebarea prealabilă : Poetul trebuie şi poate să-şi explice opera ? Răspunsul : nu trebuie *neapărat*, dar poate foarte bine să şi-o explice. Analogia cu fizica. Poezia întocmai ca un fenomen fizic participă de misteriosul vieţii. Şi întocmai cum un fenomen fizic admite un model mecanic, tot aşa stările de raritate şi de vis ale poeziei pot fi reduse la un model raţional.

Aş putea, folosind uşurinţa judecăţilor prin comparaţie, să enunţ chiar mai mult. Dacă o poezie admite o explicaţie, raţional admite atunci o infinitate.

O exegeză nu poate deci fi în nici un caz absolută.

Aceasta făcea altădată disperarea excelentului critic, d. Lovinescu, cînd în două şedinţe consecutive trebuia să mă explic asupra unei aceleiaşi poezii. Cele două explicaţii nu coincideau şi fără să fie contradictorii păstrau prea puţine puncte comune. Un poet prevăzut cu oarecare matematici poate da nu una, nu două ci un mare număr de explicaţii unei poezii mai ascunse. Dar tocmai de aceea, din cauza acestei mari libertăţi în construirea explicaţiei, se cuvine ca preferinţa noastră să

fie călăuzită de o *alegere*. În cazul de față vom face alegerea în vederea unei cuprinderi spirituale cît mai mari.

Înainte de a trece însă la această exegeză, aș voi să examinăm împreună încă un punct. Cum se face că o poezie, care nu e o înșelăciune, poate fi sau poate părea ermetică.

O primă cauză trebuie văzută în punctul de criză în intersecția acestor două categorii : experiență și notație. Se poate foarte bine ca un șir de operații, de disociații mintale asupra evenimentelor tale sufletești să se găsească foarte bine consemnate într-o permutare a sintaxei (o permutare care, bineînțeles, nu contravine la păstrarea acelei permanențe, care este un anumit gen al limbei). Această înscriere a unei părți a evenimentului în chiar specialitatea sintaxei este suficient din punctul de vedere al enunțării lirice. Orice comentare, în textul însuși al poeziei, ar fi o procedare școlară, oratorică, în orice caz antipoetică.

În matematice de exemplu, fizionomia unei pagini ar fi sălbatecă și respingătoare, dacă s-ar restabili, în vederea unei clarități totale, încheieturile cele mai mici ale raționamentului. E adevărat însă că în matematice cheia se poate găsi oricînd, pe cale de *gnoză*, de analiză. Cîștigarea sensului unei poezii ermetice e mai întîmplătoare.

O a doua cauză care ar legitima poezia ermetică este de natură mai misterioasă. Thomas de Quincey, mare moralist, visător și critic englez, observă undeva că simbolurile viitoarelor noastre sentimente pot foarte bine preexista acestor stări și atunci ele rămîn, pentru conștiințele mai puțin devinatorii, ermetice. Astfel, cei vechi nu înscriseră sentimentul fragilității și vremelniciei între

valorile emoționale. Asocierea acestor sentimente corpului poetic e opera mai tîrzie a creștinismului.

Închipuiți-vă, dumneavoastră, la Roma, chiar în Roma decadenții, unul dintre acei „grămătici", din acei oameni de litere ai epocii, în fața unor anumite pasagii din Shakespeare, unde acesta de exemplu ne dă această imagine neuitată a frumuseții pieritoare, în care chipul florilor e asemănat cu un nor în desdesenare (în ștergere) : „dislimmed cloud". Asociația i s-ar fi părut acelui „grămătic" arbitrară, neînțeleasă, smintită. În conștiința lui nu exista regiunea corespunzătoare domeniului acestor simboluri : florile și totul se rezolvă în obscuritate, în ermetism.

E probabil ca în vremea mult mai complexă în care trăim, în care durate felurite există alături, conștiința unui poet să aibă nesansă să întîmpine conștiințele mai înapoiate ale contemporanilor, fără ca cuvîntul înapoiat să aibă nimica pejorativ — conștiințe angajate în timpurile lor particulare. Atunci se produce neînțelegerea.

(1932)

FRAGMENT DINTR-O SCRISOARE

Da, e dat rîului să susure. Nu e nici o rușine. De ce să te strîmbi atunci ? Știu versuri nemuritoare întemeiate pe adîncirea dialectului apei sau vîntului. Întreg Eminescu e aici. Sau, dacă vrei — mi se pare că bătrînul antart e în cinste în cenaclul tău — stanța nemuritoare a lui Jean Papadiamandopulos :

Le calme ruisselet traversé de lumière
Reflète les oiseaux et les ciels du printemps
O, Lyre ! mais de l'eau qui va creusant la pierre
Au fond d'un autre noir plus forte est la beauté ![1]

Nu crezi, iubite poete, că poezia inventivă, în care un anumit Ion Barbu a căutat să se instaleze, este totuși o poezie impură : că dacă pe atunci ar fi făcut matematice (cum face acum) poezia lui ar fi cîștigat în curăție ; că și-ar fi pus invențiunea în teoreme și perfecțiunea în versuri ; că, în sfîrșit (cum s-a mai spus) Byron neexilat, membru al

[1] Liniștitul pîrîu pătruns de lumină / Oglindește păsările și cerurile primăverii / O, Liră ! dar mai puternică e frumusețea apei / Ce se duce săpînd piatra în adîncul altui întuneric ! (Fr.).

Camerei Lorzilor, ne-ar fi scutit de mult patos oratoric și fericit cu o poezie mai scurtă ?

Știu, mă vei destitui (de myrth, de zeu, de liră, cum am spus într-o oră slabă), dar dau drumul cuvîntului, cu cinism. Socotesc pe Jean Moréas drept primul poet francez (mai mare ca Rimbaud, ca Mallarmé și Kafka [1]), pentru poezia lui de locuri comune reabilitate, „superficialități din adînc", hrănitoare ca oliva atică răsădită în Aquitania.

Mi se întîmplă să plîng în trei ocazii :

1) Cînd îmi moare un cîine, în realitate sau în *Malte Laurids Brigge ;*

2) Cînd, la chef, lăutarii îmi cîntă cîntecul lui Iancu Jianu și-al voinicilor lui :

Tot ca dînsul de armați
Și pe cai încălecați
Feciori de lele nebună
Care noaptea-n frunză sună.

3) Cînd murmur cu Grecul, în vreo dimineață, ca și a lui, de sfîrșit de noctambulism prin hale :

Oliviers de Céphise, harmonieux feuillage
Que l'esprit de Sophocle agite avec le vent ! [2]

Voi putea distruge legenda, că am fost ori că sînt modernist ? E o eroare care s-a acreditat din vina îndoitei mele specialități : toxicomania și matematica pe care n-am știut să le țin bine, să nu prelingă în scrisul meu.

Toate preferințele mele merg către formularea clară și melodioasă, către construcția solidă a clasicilor. Un duh rău s-a amestecat și a voit, dimpo-

[1] Știu că e cehoslovac. Dar ce importă ? *(N.a.)*

[2] Măslini ai Ghephisului, armonioase frunzișuri, / Pe case duhul lui Sofocle le clatină o dată cu vîntul ! (Fr.)

trivă, să mă realizez, într-un fel de îngînare și sugrumare, de precar tunel fără ieșiri...

Sînt cel mai demodat poet. Ceva mai mult, un rătăcit, un intrus în ușoara și înaripata gintă. O ambiție neroadă, de adolescent vanitos, m-a determinat să mă pregătesc îndelung (1914—1930) pentru a-i dovedi lui Vianu (tîlharul care mă mortificase, rîzînd de primele mele jocuri de acest fel), că pot la rigoare simula poezia în așa măsură încît... mărturisesc că în primele mele socoteli nu intra un atît de semeț triumf !... să scrie o carte despre mine ! Cariera mea poetică sfîrșise logic la cartea lui Vianu despre mine. Orice vers mai mult e o pierdere de vreme.

Cea mai bună pagină ce-am scris este, cum ți-am spus, *Veghea lui Roderick Usher*. Nu din cauza perversităților de acolo, dar în vederea adevărului care izbutește să se exprime. Sînt o natură *absolut* plebeiană. Un niebelung, robit să prefacă aurul împrumutat în coroane, numai prin știința penibilă a degetelor sale. Pot ajunge la cunoașterea mîntuitoare nu pe calea poeziei, interzisă mie și alor mei, dar pe calea rampantă a științei, pentru care mă simt în adevăr făcut.

Crede-mă. Numai matematicile mă fericesc. Poezia mă declasează, tocmai prin surclasarea pe care o încerc.

(1947)

ATITUDINI FAŢĂ DE POEZIE

RÎNDURI DESPRE POEZIA ENGLEZĂ

Superstiții comune tuturor continentalilor consacra poezia engleză ca întruparea cea mai înaltă a „lucrului ușor și înaripat" în care Platon recunoștea esența lirismului pur. Dacă ne însușim definiția platoniciană, apoi desigur nici o altă lirică europeană n-a subliniat emoția pînă la acel „ethereal" unde plutește pulverizat cîntecul celor mai reprezentativi din poeții englezi.

Decît, mai e un fel de a înțelege poezia. Un fel mai... omenesc. Pictura celor două Flandre traduce în culoare această concepție cum niciodată nu vor putea-o traduce în ordinea expresiei cei ce se războiesc cu retorica și atîtea forme parazitare ale cuvîntului.

Poezia înțeleasă ca o mare senzualitate.

Echivalentul vorbit al unui Rubens, cu toată eroica proslăvire a singurei corectitudini acordată nouă în această vale : dărnicia luminoasă a simțurilor.

Un Verhaeren, dacă vreți, fără obositoarea lui retorică ; un Verhaeren mai conținut și mai sudic.

O asemenea poezie e nouă veșnic și multiplă ca fețele felurite ale creației. Personalitatea fiecă-

ruia o colorează deosebit după eterogeneitatea senzației și modului propriu de a-i reacționa temperamental.

Tocmai în excluderea acestei expresii temperamentale stă inferioritatea inspirației suprapământești în care se complace lirismul britanic.

În contemplația cosmică sau reveria transcendentă, întocmai ca în actul rațional al abstragerii, spiritele se identifică. Cu acest înțeles poezia engleză e asemănătoare științei : și ea evoluează într-un cadru omogen și general. După cum o teoremă de geometrie elementară îmi dezvăluie din acest moment al devenirii, din complexul calitativ care se chema Euclid, tot așa de puțin cu legile atracției, de pildă, din turburea conștiinței a lui Newton, comentatorul cornului lui David la fel poezia engleză răsfrînge din variația timpului uman doar acea limfatică permanență, botezată pe nedrept „spiritualitate".

Veți judeca după următoarele probe :

Puternică fiică a dumnezeirii, nemuritoare dragoste,
Pe care noi, cei ce nu ți-am privit vreodată chipul
Din cucernicie și numai din cucernicie te îmbrățișem
Crezînd acolo unde nu putem dovedi... etc., etc. [1].

Ea m-a părăsit la ceasul tăcut
Cînd luna a încetat de a mai ivi
Cărarea de azur a cerului
Și-asemenea unui albatros ațipit
Se leagănă pe aripile ei de lumină
Tremură în purpura nopții ;
Mai înainte de a-și căuta cuibul ei oceanic
În încăperile vestului... [2].

[1] Tennyson : *In memoriam.*
[2] Shelley : *She left me at the silent time.*

Și atunci cum noaptea scăpătă
Și minutarul stelelor arată dimineața
— Cum minutarul stelelor înclină către dimineață
La capătul drumului o lienescentă și vaporoasă lumină
se ivi ;
Al Astarteei diamant crescent
Se înalță cu îndoitul lui corn... [1]

Deși ziua destinelor mele e apusă
Și steaua norocului a scăpătat
Inima ta bună... etc., etc. [2].

Patru crîmpeie de poezie, vădit asemănătoare prin substanța și muzica lor. Toate se desfășoară în același cadru abstract și întrucîtva convențional al unei spiritualități „date de-a gata". Stele, lună, sfere, iubire, lumină, mare, cu materialul acesta de poncife construiesc englezii poezia lor serafică ori elegiacă.

Să nu vă mire dacă accentele unui asemenea lirism fac să gîndești (prin acutele și monotonia lor) la niște psalmi cîntați de sfîntul Origene.

Desigur poezia lui Racine și a celorlalți clasici evoluează într-un abstract mai arid. De unde, atunci, stîrnitorul ei interes ; de unde plictiseala transcendentă a celeilalte ?

Pricina se întrevede ușor. Abstractul poeziei clasice e un abstract veritabil prin fondul de observații și date concrete pe care-l presupune ; un abstract „a posteriori". E curios cum tocmai în țara originară a empirismului, poezia nu vrea să știe de un amestec cu realitatea vie.

[1] Edgar Poe : *Ulalume.*
[2] Byron : *Ellegra-Though the day of my destiny is over.*

Mai bine : Wordsworth, americanul, a făcut dovada de ceea ce poate un „spirit pur" cînd se apucă să observe și să însufleţească lucrurile umile. Natura devine pentru el o mare galerie de tablouri murale, didactice și moralizatoare.

Decît asemenea viziune realistă, tot mai preţios cîntecul fără sex și incorporat al sferelor.

Poezia insulară e exact opusul poeziei noastre a continentalilor. Ca să prindeţi mai bine antinomia încercaţi de gîndiţi această transmutare imposibilă de inspiraţii :

Laforgue scriind *Epipsychidion*,
Shelley, *Complaintele*.

România nouă, 19 iunie 1921

POETICA DOMNULUI ARGHEZI

„Cu încruntare mă-ndoiesc de acest astru."
Ulalume

În cunoştinţă, în sfîrşit, de conţinutul volumului *Cuvinte potrivite,* iau seama că titlul se irizează de un anumit humor. Asemenea titlu nu s-a putut prezenta poetului decît (veritabil act stîng şi freudian) într-una din acele stări de amurg în mijlocul vieţii diurne, pline de „actes manqués de la vie".

Adevărate potriviri de cuvinte: aceasta este poezia Arghezi, aşezare mozaicală după o foarte primitivă preocupare de culoare, niciodată ridicată la vibrarea şi incandescenţa modului interior.

Gloria ei, pregătită în redacţiile foilor israelite, agitată de îngerul fierbinte Cocea, îmbrăţişată din două părţi de suprarealiştii şi tradiţionaliştii bucureşteni, revendicată de *Viaţa românească*, e cel mai indicat astru pentru peisagiul nostru literar : mahalagiu, agricol sau haiducesc.

Domnul Arghezi face poezii cu inocenta aplicaţiune spre migală a unui ceasornicar. Cîteodată trece şi la bardă. O poartă ţărănească în vopseli tîrgoveţe ia fiinţă. Alteori, travestit în brodeuză, ia acul, foarfecele şi lucrează pe olandă „à jour".

Toate acestea sînt foarte bune deprinderi călugăreşti. Dar parfumurile duhovniceştilor virtuţi le

bănuim irevocabil mistuite. Ne găsim în prezența canală a unui poet fără mesagiu, respins de Idee; ca altădată, de macerările vieții schimnicești.

La apariția domnului Arghezi gazetarii afirmau un eveniment literar comparabil apariției unice a lui Eminescu.

Și această impostură a putut prinde!

Poetica rezumată de versul imposibil din *Cuvinte potrivite*:

Faci cu acul fir de perle
(Dor Dur)

e o poetică măruntă și manufacturieră, cu care sunetul adînc eminescian n-are nimic de-a face. Eminescu domina naiva lui contemporaneitate, altfel decît Arghezi, pe a domniei-sale.

Ochii lui întîrziaseră pe floarea lui Novalis, albastră. Întrebările cunoașterii, înțelegerea muzicală a lumii, dădeau perspective nesfîrșite versurilor lui, bătute: ca niște punți peste primejdii. Ce înseamnă Eminescu pentru noi, se măsoară numai opunînd nobilului său romantism, formele depreciate ale celui francez.

Valul romantic germanic, derivat și rotunjit un moment în poezia de lac perfect sub eclipsă a lui Gérard de Nerval, e captat definitiv de furioasele turbine retorice, vociferatoarele genii ale cenaclului Ch. Nodier.

La noi, în poezia lui Eminescu, același val de romantism germanic împietrește alb și ideal, în felul regiunilor de pe lună.

Eminescu era mai ales om de gîndire și studiu concentrat.

Și iată, atingem culpa originară a poeziei Arghezi, principiul de osîndă pe care îl închide.

E o poezie castrată. Atributul clar al ideei i-a fost smuls. Vagi funcții feminine o turbură și atunci se întoarce sau se epuizează în spume de injurii. Cel mai adesea împletește, palidă [...], plesne și cozi la versuri.

Plasticitatea masei ei verbale merge pînă a se turna în grele mașini teologice, parodii de sfinte mistere. Dar viața tremurătoare a artei, marea linie, marea intensitate, e departe de această impură industrie.

Poezie tristă de însăși tristețea materiei, aruncată din orbitele stelelor comunicătoare ocolește sori negri, degradați. Amănuntul e căutat, opulent și gros. Dar distribuția principalelor motive se face conform unei estetice mecanice. Estetică de covoare oltenești. Schema, ceea ce trebuie să numesc *geometria calitativă* a poeziilor domnului Arghezi, e cu totul oarecare.

Amintesc una din poeziile domniei-sale, de intenție mistică : *Între două nopți.*

Poetul sapă odaia. La fiecare adîncire a lopeții, vîntul și ploaia de afară îi trimet un invariabil ecou. Lopata se sfărîmă de racla tatălui. Poetul urcă panta de pămînt culcată de aruncăturile lopeților pe fereastră și găsește pe Isus în acel vîrf.

O stea era în ceruri, în cer era tîrziu.

Goliți tiparul acestei bucăți de conținutul venerabil al elementelor bisericești. Veți găsi (desenată în drojdie) o searbădă invenție mecanicistă : grotescă și banală ca o bicicletă.

Poezii utilizînd asemenea elemente, cu neinteligența laică a unui manual înscris în sindicate, sînt profanatorii.

În treacăt fie spus: domnul Arghezi e un neîn-struit meşteşugar al versului. Individualitatea, noţională, a cuvîntului, nu e topită în aceea, fonetică, a versului. Lexicul special pus în circulaţie şi care face aşa de curioase pamfletele şi schiţele sale, dăunează poeziei. E neglijat, urît.

S-a recunoscut în ultimul timp că versul vrea să fie cuvînt pentru el însuşi. Părţile simple ale unei poezii nu sînt cuvintele, ci versurile.

Dacă domnul Arghezi ar fi păzit acest adevăr, n-ar fi cultivat glezna, aliteraţia în contrasens (tampon de vocabule) sau aliteraţia diluată şi năclăită, comiţînd versuri în felul următoarelor:

Mi-am împlîntat lopata
Tăioasă în odaie
(Intre două nopţi)
Vino-mi tot tu-n fereastră
(Vino-mi tot tu)

Şi am voit atuncea
Să sui şi-n pisc să fiu.
(Intre două nopţi)

Cuvintele potrivite sînt pregătite, dar ca o sorcovă. Mica înşelăciune poate fi dejucată privind aceste diverse poezii în perspectivă de izomorfie cu poeziile de manual didactic.

Lăsaţi lexicul prestigios. Transpuneţi aceleaşi raporturi verbale pe un plan indiferent. Veţi vedea poezii argheziene reduse la un tip de artă inferioară; sau la un tip cunoscut de poezie: Alecsandri, Bolintineanu, Eminescu; atît de nul este efortul de construcţie în Arghezi. Astfel:

Aţipit-a ziua-n ramuri.
Porumbeii albi, la rînd,
Pe pridvoare şi sub geamuri
Se trezesc din somn visînd.
(Mînăstirea)

amintește începutul *San Marinei*; dar și procedeele lui Alecsandri din *Pasteluri*.

Iată acum materialul și armonia *Somnoroaselor păsărele*:

Dorm în undă legănate
Lebezile-n puf de undă,
Cuiburi albe, perini albe.
(Caligula)

Variațiuni pe aria *De-acum, eu nu te-oi mai vedea*:

Mai mult tu nu vei mai vedea (!)
Nimic, nici cer, nici flori,
S-au prăfuit în zarea ta
Ca niște nori.

Dar printre mari baloturi de mărfuri din Sud și din Nord, pe acest chei de schimburi literare al *Cuvintelor potrivite*, cîteva (foarte puține într-un volum de 100 de poezii) veritabile insule, de azur esențial. Datorez domnului Arghezi să citez una cel puțin din aceste trei sau patru foarte ridicate bucăți. *(Niciodată toamna, Psalm 21, Inscripție pe un portret, Inscripție pe un pahar.)*

Niciodată toamna nu fu mai frumoasă
Sufletului nostru bucuros de moarte.
Palid așternut e cerul cu mătasă.
Norilor copacii le urzesc brocarte.
Casele-adunate ca niște urcioare
Cu vin îngroșat în fundul lor de lut,
Stau pe țărmu-albastru-al rîului de soare,
Din mocirla cărui aur am băut.

Păsările negre suie în apus
Ca frunza bolnavă-a carpenului sur
Ce se desfrunzește, scuturînd în sus,
Foile-n azur.

Cine vrea să plîngă, cine să jelească
Vie să asculte-ndemnul nenţeles,
Şi cu ochii-n facla plopilor cerească
Să-şi îngroape umbra-n umbra lor, în şes.

Dar aceste acorduri nu rezultă dintr-o tehnică precisă, voluntară (atunci numai, ar fi adevărate cîştiguri pentru poezia noastră). Sînt manifestaţiuni ale jocului numerilor mari.

Să nu uităm că Eliade a scris *Sburătorul*. Tot aşa absurditatea dicté-ului suprarealist ajunge să prindă Pithiei interioare vorbe care, din cînd în cînd, miră.

Dar domnul Arghezi mai datoreşte strofele bune unui lucru despre care mi-e totdeauna greu să-i pomenesc. Sînt bunuri ale scurtei sale experienţe monahale. Chiar la cei mai orbiţi dispreţuitori contemptori ai Harului, aurul odăjdiilor dezbrăcate se aminteşte, posomorît numai.

Inerţiile materiale ale acestei muze o coboară la adevărate pastişe eminesciene.

Mai mult, tu nu vei mai vedea
Nimic, nici cer, nici flori.
S-au prăfuit în zarea ta,
Ca nişte nori.

(Doliu)

Am luat ceasul de-ntîlnire
Cînd se turbură-n fund lacul
Şi-n perdeaua lui subţire
Îşi petrece steaua acul.

(Melancolie)

Vino, joc de vorbe goale,
Sîntem singuri. Ce să-i spun ?
Numai gura dumisale
Se aude de sub prun.

(Creion)

O, vino, fluture, te lasă
Pe braţu-mi ostenit.
Întinde-ţi aripi de mătasă
Fii bunul meu venit.

(Puţin)

Un păcat de facilitate umbreşte poezia domnului Arghezi. Lucrurile sale urmează unghiul de cea mai mare pantă, al lenei de a chibzui ; sau se înfiorc după o logică nevrednică, de paradox.

Totuşi, o concepţie de împrumut stă la baza poeziei sale. 1880 ar fi anul ce i-am putea însemna, anul prejudecăţilor impresioniste.

Poezia lui Mallarmé a putut specula în jurul pleinairismului, şi *Après-midi d'un faune* rămîne la un nivel liric foarte ridicat. Dar poezia lui Mallarmé era servită de o intelectualitate unică.

Domnul Arghezi nu era pregătit pentru asemenea îndrăzneli.

Ambiţia domniei-sale de a ne da din strofă sonoră chipul indiferent al lucrurilor, şi nu aceste lucruri în absolutul lor, nu-şi dă, în cele din urmă, dificultăţi altele decît îşi îngăduieşte modista, creatoare de flori de sîrmă.

Totuşi, ideile *plein-air* ale d-lui Arghezi au izbutit să facă din d-sa pe alocurea un semănătorist-poporanist reuşit. *Viaţa românească* îl revendică cu drept cuvînt. Majoritatea *Cuvintelor potrivite*, cînd nu sînt ortodoxe (în felul d-lui Nichifor Crainic), sînt sigur semănătoriste. Iată :

Plugule cin' te-a născocit,
Ca să frămînţi a şesurilor coaje
Şi să-nlesneşti banala noastră vraje
De-a scoate-n urmă bobul însutit ?

(Plugul)

El, singuratic, duce către cer
Brazda pornită-n țară, de la vatră.
Cînd îi privești împiedecați în fier,
Par, el de bronz și vitele-i de piatră.
Grîu, popușoi, săcară, mei și orz...

(Belșug)

Uneori avem o trecere de la organic la metalic și atunci avem bucuria să aplaudăm un parnasianism umoristic. Dovadă această caricatură în fiare a lui Hérédia :

Tiara grea pe frunte, de aur gros bătut,
S-a făurit frumoasă
Acum vreo șapte veacuri,
Lucrată în robie de meșter priceput,
A-mpodobit tripticul cu gingășii și fleacuri.

(Mitra lui Grigore)

Emfaza demonstrativă din această manieră devine gesticulatoare în următorul ecce-homo :

Să bat noroiul vremii
Cu ochii-nchiși. Hlamida
Să-mi scoată-n drum nerozii,
Din cîrciumi grași și beți.
Ca fluturii, ce rabdă
Să-i poarte-n praf omida,
Să rabd și eu povara
A duce două vieți ?

(Nehotărîre)

Ne întrebăm, scrutînd această veritabilă față a domnului Arghezi : cum a fost posibilă confuziunea : Arghezi poet modernist ?

Dacă modernismul e ancheta niciodată descurajată a condițiunilor frumosului necontingent, domnul Arghezi se exclude din aceste preocupări.

Dacă înțelegem prin modernism satanismul post-baudelairian sau predilecția desenurilor în materie fecală (à la Huysmans), sigur, domnul Arghezi e un poet modernist cu prisosință.

Poet modernist pentru uzul micilor reporteri israeliți emoționați de infinita varietate a înjurăturilor ungro-valahe din *Blesteme*.

Dușman firesc al acestei realități : Inteligența. Îl denunț de a fi nesocotit și defăimat nobila gratuitate a spiritului. Cu o fobie de sindicalist autodidact pentru tot ce e joc superior mintal, a ponegrit valorile ideale, preconizînd nu știu ce sentimentalism, nu știu ce vag senzualism turanic. Reflexiunea va indispune totdeauna pe acest primar.

El nu poate înțelege că teoria are și o valoare pragmatică. O unealtă extrem de subțiată ce se intercalează între noi și creațiunea noastră.

Proscris al speranței, nu poate concepe că înfăptuirea e mai întîi un act de speranță ; că teoria e așteptare și mediațiune.

Domnul Arghezi, întocmai ca d. Cocea în ziaristică, a făcut școală. În indigența noastră exclusivă, umbrele de idei pamfletare, fobiile sale, dar mai ales acel surd mîrîit la săgeata Ideei, au fost îmbrățișate de mai slabi decît de dînsul.

Între victimele arghezismului nu cunosc alta mai semnificativă ca domnul Maniu, și toți aceia cari în lipsa unor certitudini atent și calm recunoscute, împrumută cîteva partipris-uri artistice pictorilor neinteligenți.

Să ne întoarcem de la fața șireată a unei asemenea poezii.

Sadly this star I mistrust. [1]

[1] Cu tristețe mă-ndoiesc de această stea (engl.).

Poezia de pitoresc și violență facă și mai departe lacul de alimentare al vreunui fericit critic, clientelă aiurită a d-lui Arghezi : înainte, dar mai ales după *Cuvinte potrivite*.

Rîndurile noastre își dau ca unică țintă provocarea celor cîtorva minți, autonome îndeajuns pentru a regîndi judecăți literare clasate.

Punctul ideal de unde ridicăm această hartă a poeziei argheziene se așează sub constelația și în rarefierea lirismului absolut, depărtat cu mai multe poduri de raze de zodia celeilalte poezii : genul hibrid, roman analitic în versuri, unde sub pretext de *confidență, sinceritate, disociație, naivitate* poți ridica orice proză la măsura de aur a lirei.

Versul căruia ne închinăm se dovedește a fi o dificilă libertate : lumea purificată pînă a nu mai oglindi decît figura spiritului nostru.

Act clar de narcisism.

Desigur, ca tot absolutul : o pură direcție, un semn al minții.

Dar ceasul adevărat al poeziei trebuie să bată cît mai aproape de acest semn.

Ideea europeană, 1 noiembrie 1927

„EVOLUȚIA POEZIEI LIRICE"
DUPĂ E. LOVINESCU

Reaua piază ațînea drumul Cavalerului Tristei Figuri. Mai urgisit decît dînsul, din calea mea se spulberă pînă și consistența Morii. Mi-e dat să mă bat azi cu singur Vîntul — și nici atît.

Ce nume decent pentru Vîntul-căzut, Vîntul-baltă ? Aerul care se surpă, incoherent, tăiat ca laptele : neantul fără virginitate, haosul fără șanse ?

Cîți pricep valoarea de simplă convențiune a unui semn, vor înțelege că singure nevoi de conciziune mă hotărăsc să arunc, pe infama descompunere ideologică, nume respectat.

Voi zice acestei cenușii de Vînt : Lovinescu. Sînt obligat de inscripția pustiei de cărți : *Evoluția poeziei lirice*, de curînd apărută.

Anunț însă a nu recunoaște în plicticosul element stagnant pe aceste pagini, în silă răsfoite, nimic din înflorirea, ușurința, rotunda cordialitate a unuia din rarii europeni de la Dunăre : domnul și omul de litere Eugen Lovinescu.

Pentru onoarea persoanei sale, în totul respectată, îi vom refuza paternitatea a cel puțin acestei cărți.

*

Un asemenea monument de Searbăd *(Evoluția poeziei lirice)* nu poate fi rodul minței sale una, ornată și proporțională, ci al unui adevărat agregat de encefale : monstru schițat undeva, foarte jos, pe scara zoologică.

E opera cenaclului „Sburătorul", cutiei, care face din d-l E. Lovinescu, în ordinea cerebrală, corespunzătorul cangurului printre mamifere : un marsupial de critic, un creier alăturat și anex. La mijloc, propriul său creier, lob de funcțiuni centralizatoare și medii.

Cu formațiunea de spaimă, cum să mă bat ? Enormă ca plictiseala, tenace ca orice democrație, meduza „Sburătorul" mă va uza și supune.

Idealul poeziei de totdeauna, înșelat, coborît pînă la mizeria lamentației iudeo-române, va fi, prin „Sburătorul", trecut viitorimei.

Nu însă fără acest îndărătnic protest înfipt, răsunător, aici.

*

Evoluția poeziei lirice e scrisă cu vădita ambițiune de a impresiona prin măsură. Efectul ratat se explică prin aplicarea sistematică a procedeului aritmetic, al mediei. Absență de relief, cîtuși de puțin măsura : legea identică a personalității impusă materialului amorf.

În ciuda acestei ambiții, ideile d-lui Lovinescu se răsfață bombate, asiatice, ca idolii lui Babel. Sînt în număr de patru și corespund hieratic punctelor cardinale.

Pe răsărit, sincronismul.

Sub ce zbor augural de curci a conceput d-l E. Lovinescu asemenea verzuie pastă ? O idee de-

mocratică aplicată celei mai reacționare forme a spiritului : Lirica ! Rămîne să ne lămurească vreun viitor *Jurnal la „Evoluția poeziei lirice“.*

*

Prin sincronism, d-l E. Lovinescu legiferează imitația.

Poeți ! indiferent de frapă, emisiune, agiu, făuritori ai castului sunet de aur, ochii în patru ! Vrăjmașul, criticul pîndește să vă treacă o monedă de ciment poleit. Aruncați-i-o îndărăt, fie și în față !

*

Dacă prin trenuri de comișî voiajori, mode de damă sînt lansate cvasisincronic la Paris și București, toți agenții masoneriei literare nu vor distrage de la percepția sa, întru sine, suprafața de gheață a Frumuseții.

Din supralicitația sincronică ce ar vrea să provoace d-l E. Lovinescu, eminența gîndului interior cum să nu iasă depravată ?

Nu sincronic și în extensiune, ci pe linia de adîncire a misterului individual, vom descoperi fondul nostru de identitate generală : culoare ultimă și rembrandiană, ireductibilul animal de lumină. Experiența pe care se va întemeia *un clasicism fără laicitate, o muzică fără pasiune.*

*

Cine își închipuie (fără ironie) sincronismul — o idee ? Cîinele în cerc după coadă e mînat de o idee. Idee de acest fel este la rigoare sincronismul. Însă, poezia și critica ei nu rabdă asemenea mi-

zerii. Ea nu cunoaşte decît ideile hrănite, ca nişte plante, din straturi avare îndelung grădinărite

(Gloire du long désir, Idées ! [1]),

idei manifestate mai mult prin cercul lor de absenţă, decît prin substanţa lor.

Repulsivul sincronism, această idee, atîrnă de la o vreme tangibil şi gros ca un cablu, insolubil întocmai ca el, în marea vibrată a calităţii.

*

Aşadar, invenţiunea poetică maximă apare mentalităţii acesteia de croitor, a fi : gîndirea numai cu o lună întîrziere a ceea ce Parisul sau Münchenul au încetat de a mai gîndi.

*

Fenomenul este numit sincronism (deşi nici un matematician nu ştie astăzi, după Einstein, ce poate fi încă simultaneitatea) iar şcoala literară care derivă, modernism.

*

Modernism e un cuvînt impropriu, sau, aplicat poeziei, de-a dreptul ocară. El nu se referă decît la un aspect secundar al recentului proces de limpezire şi concentrare realizat de poezie : recîştigarea prin cel mai recules act de amintire a unui sens pierdut de frumuseţe.

Invenţiunea poetică, astfel înţeleasă, se aşează imediat lîngă marea experienţă proustiană. Între învierea prin reminiscenţă activă a misteriosului Combray şi preocuparea liricei înalte : ridicarea

[1] Glorie a îndelungatei dorinţi, idei ! (Fr.)

unui helenism neistoric, *altfel adevărat* (prezent în gîndirea geometrică a lui Eudox și Apolonius, ajuns la expresiune în oda pindarică) — aceeași concurență făcută duratei curente se afirmă stăruitor.

*

Imnul spiritual e scris, *fără colaborare, dar coeficient*, de poeți din țări și decenii diferite. Dar urechi de critic neinițiate interpretează această *omogenitate incongruentă* într-o coincidență materială. Rilke și Nichifor Crainic apar d-lui E. Lovinescu în suprapunere.

*

Și fiindcă asociația vrea astfel, să definim chiar acum poziția noastră față de tradiționalism : lirica nouă nu are de combătut tradiționalismul ca atare, ci *numai tradiționalismul timid*.

A înnoda cu Asachi, Alecsandri, Bolintineanu și Conachi înseamnă a pacta cu accidentalul și particularul. Formele revelate ale poeziei stau mai departe, în suvenirea unei umanități clare : a Greciei, chenar ingenuu și rar, ocolind o mare. Intuiția acelui suflet e o favoare a zeilor. Excesul de umanism o întuneca. Voiajurile arheologice o amînă. După așteptări, Barrès recunoscu în fine sufletul rătăcitor al Greciei deasupra insulei Delos, ștergîndu-se ca un oval de soare. Keats, neștiutor de greacă, avea prestiința Greciei. În acest Delos al poeziei ridicate, nouă sau veche, modernismul sună ca o evocare profană.

D-l E. Lovinescu, inofensiv în genere, pîngărește poezia, cînd o teoretizează.

*

La nordul și la sudul teribilei Babel, lenevesc alți doi ihtiozauri : diferențierea și mutația valorilor.

Întrucît diferențierea vrea să provoace, ca și sincronismul, aceeași întrecere, în poezie, a puterilor temperamentale și individuale (pe care le declarăm o dată pentru totdeauna : antilirice, utilizabile numai în plastică sau în muzică), nu adăugăm nimic criticei noastre precedente.

Cît privește mutația valorilor, cei ce cunosc „revizuirile" d-lui E. Lovinescu vor surîde la încercarea unui obscur cetățean din Vaca Bălțată (Bunte Kuh), de a acoperi propriile sale contravenții cu pavăza legii lui Zarathustra.

Aceasta despre ideologia cărții.

În privința legitimității ei ?

Un orb, vorbind despre tablouri după relieful pastei uleioase, cunoscut dibuitor cu palma. La fel, d-l E. Lovinescu despre lirică.

Iată exemple de opacitate : Emanoil Bucuță, purtătorul unui univers personal, poetul *Cetății de Argint*, este închis în aceeași carceră cu mimul său d-l Dorian ; ceva mai mult, e subordonat acestuia din urmă, ca mai „grațios".

Alt exemplu : d-na Otilia Cazimir (poetă compasată, lună din luna d-lui Topîrceanu, el însuși un pastiș, ocupată de curînd să învețe manierele versului de la d-na Contesă de Noailles), e lăudată pentru grația, aciditatea sa umoristică etc.

*

Competința d-lui E. Lovinescu nu se ridică deasupra răposatei poezii simfonice a simbolismului. După domnia-sa, experiența negativă a acestuia,

încheiată acum 20 de ani, trebuie să continue şi azi. *Le creux néant musicien* [1] va fi umplut şi mai departe de un interminabil conţinut. Pentru aceasta se vor găsi ebraice şi slăbănoage Danaide.

Lirismul cel nou se limpezeşte de apele, mai luminate, ale unei melodice arhitectonice : modul dorian (al lirei), echivalentul simplicităţii cîntării bisericeşti.

*

Pentru „Sburătorul", această lecţie de discriminare. Domnul E. Lovinescu n-are nevoie de lecţii de poetică. Sincronismul şi practicarea lui îi umplu cu prisosinţă neantul zilelor. Atît numai că, în caligrafierea sincronică ori tardivă a ideilor, nu pune toată acurateţa aşteptată de la d-sa.

Nu întîlnim nicăieri în *Evoluţia poeziei lirice*, alături de reproducerea criticei aduse semănătorismului, de a fi o pură decadenţă, sursa de unde e luată. S-o spunem noi.

Această idee a unui decadentism, lipsă de inventivitate, aplicată la întemeietorii *Semănătorului*, o întîlnim pentru prima oară la d-l N. Davidescu (primul volum de *Aspecte şi direcţii literare*, articolele : *Clasicism şi decadenţă*, *Variaţii împrejurul clasicismului*, *Un poet decadent : Duiliu Zamfirescu*).

Cităm un singur pasagiu din N. Davidescu : „Decadentismul este, dimpotrivă, uciderea în timp, prin îndelunga imitaţie a unei formule vii la origine, de artă. Rollinat e astfel tot atît de decadent cu d-l Duiliu Zamfirescu sau Alexandru Vlahuţă".

[1] Găunosul neant muzical (fr.).

După cîte știm, d-l N. Davidescu n-a făcut nici odată parte oficială din cenaclul „Sburătorul“ pentru a fi pus așa de scurt la contribuție.

*

Geografia literaturii noastre începe să apară ur peisagiu de marasm, imposibil de locuit. De o parte conglomeratul primitiv al poeziei argheziene ; de alta, vacuitatea, platitudinea vîntului lovinesciar care-l îmbăiază. Aceasta ne face o Spanie seacă, ș trebuie multă credință și nebunie de hidalgo s-o explorezi fără să te mortifici sau înăbuși.

Dar singura Spanie de care d-l E. Lovinescu poate să amintească, nu e de loc pătrata patrie a lui Gongora, ci o Spanie mult mai indigenă și ma omenească : Spania lui Don José, plutonierul, d sub comanda d-lui lt.-colonel Brăiescu. Întregu corp de gardă al „Sburătorului“

Ideea europeană, 1 decembrie 192

POEZIE LENEȘĂ

Aceste rînduri de proză sînt datorate. Dar legile particulare ale scrisului meu cer să-mi improvizez un sentiment motor. Cel mai expeditiv e ura. Dragostea începe doar în cîntecul exhaustiv, în spațiile curbe și ermetice ale versului care, singure, o țin ca univers în fața noastră.

Ura însă e lineară de la junghiul lui Cain. Zveltă înflorește numai în lăncile armatelor.

Să nu disprețuim această întîie aproximație a lucrurilor, înadins creată pentru viața imediată.

Îmi voi porunci deci o mînie activă. Dar de această dată, ca nu cumva mîntuirea să-mi fie primejduită, nu voi mai lua ca țintă om literar, indiscernabil pînă la un punct de omul de sînge și spaime.

Fie dar această vrăjmașe împăiată : poezia lenește, inofensivă minge de antrenor, căreia în 6 din 7 zile abia îi repezi un pumn distrat. În ziua antrenamentului însă, o vrei bombată și elastică, partener fictiv, prompt în reacții.

Poezia lenește e foarte adesea o poezie vivace și coincide atunci cu stînga modernistă sau modernismul scurt. Tînărul practicant, în virtutea iuțelii cîștigate, continuă, însă, în silabe, rezumat la un sistem de mișcări născînde, dansul negru al se-

ratei iudee la care s-a tremusat (dacă e constructivist) ori beţivana sîrbă la care a chiuit (dacă e rural şi folcloric).

Optimismul de redacţie şi cafenea, robusteţea profesională trîndăvesc tot mai late în pajiştele unei preafrumoase limbi. Iar drumurile de ţară scîrţiie de coviltirele prozei tradiţionaliste, oloage şi infantile ca un ultim mereving.

Poezie leneşă, iarăşi : jalnica, cerşetoarea cantilenă a nomazilor ultimi-simbolişti. Palidă ca un altoi neprins ; oribilă, tremurătoare ca un plămîn expectorat — fie buretele răcoritor pentru fruntea (enormă) a vreunui critic, congestionat pînă la urmă, nedumerit, nefericit de viforul şi săbiile albastre şi adîncul de rai în care vrea să fie văzut Spiritul.

Poezie leneşă : poezia sinceră, inepta insistenţă de a scrie versuri cum vorbeşti, banalul reabilitat, curcit cu sensibilitatea ; sărăcia poeţilor provinciali de a prefera o predică protestantă unui text august şi revelat.

Leneşă iarăşi, poezia francis-jammistă, aşa de naiv instalată în orthez-uri evidente.

Poezia în cădere silogistică, deşelătoare ca un tobogan.

Poezia veristă, docilă, aplicată ca eroii lui Flaubert pe copia lor din enciclopedie.

Poezia regionalistă : Oswald tîrgovăţ, gudurînd la soare o scrofuloză moştenită şi un destin cabotin

*

De obicei toate aceste nevrednicii îşi zic singure : disociative, sănătoase, vii sau vioaie.

Cunosc însă nepregetul ca singura viaţă ; singura sănătate, liniştea dincolo-luminătoare a sufletului. Singura noutate, un gînd preexistent şi re-

găsit : nu ca termen al unui mers necesar, ci ca dor al memoriei înfiorate.

Poezia leneșă se întovărășește cu o tehnică rudimentară ori barbar însușită. Nu există versificație spontană. Cele două celule se întredevorează în monstruozitatea *versului facil*.

„*Faire difficilement des vers faciles*“ n-a însemnat niciodată a ticlui versuri ușor digerabile, ci rara aventură a unui vers într-adevăr esențial.

Pentru acest fapt preponderent, pregătit de timpuri cu mai mare avariție decît o abordare de astre, pentru determinarea sau provocarea Versului Jubilator, Consistență și Nedeterminare unite, tehnicile oamenilor abia ajung.

*

Îmi dau seama însă cît de ridicul poate fi cuvîntul arzător și profetic.

Se cuvine să închei aceste rînduri cu un surîs cît mai curtenitor.

Această „poezie leneșă“, în parte creată de posaca mea fantezie, n-a fost decît, cîteva minute, o temă pentru o retorică desfrînată. Chiar dacă există, o salut ca necesară.

De la cîntecul lumesc, care înmuia inimile bunicilor pe vremea lui Ion Ghica, la o poezie de experiență și transfigurare, nu se poate sări într-un singur veac.

Să ne înfundăm, fără regrete, în acest tabiet al romanței și elegiei.

Pace Poeziei leneșe !

Poeților implicați, complimente.

Cu *Craii de Curtea-Veche* în sul și *Cetatea de Argint* transcrisă, e nimerit să mă eschivez la timp în celălalt univers de curăți și semne.

Viața literară, 10 martie 1928

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR“ BIBLIOTECA BUCUREȘTI

LEGENDA ȘI SOMNUL ÎN POEZIA LUI BLAGA

Poemele luminii apărură acum nouă ani. Neîncorporate, cu albul de atunci — imposibil de susținut — al unor statui-idei, cerul în care se petrecea rămînea ignorat ; predicat numai didactic prin cîteva imagini, foarte meditate.

O astfel de poezie, din care versul legiuit : număr consolidator și incontrolabilă tradiție, era exilat — precum latineasca din liturghii luterane — putea mulțumi ? Însăși veghea cercetătoare a d-lui Blaga a îndepărtat-o cea dintîi.

De fiecare trei ani, trei victorii. Și astăzi, cu *Lauda somnului*, iată-l, ca *Alexandru*, descoperind la marginea împărăției extreme. Țara lui Porus stă, în munți, întemnițată. Poate nu i se va închina niciodată. Însă faptul însuși de a fi indicat-o, de a fi constrîns-o să corespundă într-o unică zi triunghiului de lance care e toată voința sa : faptul de a fi croit un mare drum pînă acolo, de a fi creat-o ca mișcare, mai înainte de a o fi probat ca substanță — nu este el însuși poezie ?

D-l Blaga știe precis unde trebuie căutată poezia. Propriile sale investigații și experiențe fraterne din acești ultimi nouă ani îl obligă să cu-

noască principiul poeziei ca o spiritualitate a vizualității : „*Geometria înaltă și sfîntă*".

Dar extazul pitagorician trebuie manifestat. Cerul cristalelor transpus. Problema de distribuire a unei lumini calitative — se ridică aproape insolubile. În ce chip vei realiza imanentul, în ce chip vei înlătura „placatul" ?

Nu e aici o necuvenită preocupare pictoricească. Lirica nu poate fi umplută de toată coloristica sau de toată muzica. E mai bogată, într-un fel, și mai săracă, într-altul, decît amîndouă. Dar cuprinderea, și spirituală, nu se poate lipsi de elementele intelectuale, aritmetice, ale unei melodice simple, ale unei strîngeri complimentare de culori. Acestea sînt esențe și ca atare trebuiesc asociate corpului liric.

Astfel, d-l Blaga propune la rîndu-i un anumit *verde*, ca veridică lumină a filonului nocturn, visul. Lumina de asemenea : a zodiilor, a Mormîntului sărit din peceți la cutremur, a punților nevertebrate dintre pămînturi și redutabile și ultime judecăți.

Somnul cu grafica lui variabilă, cu deplasări răsturnătoare conciliate în unitatea păduroasă și contradictorie a creației, e o formă de existență mult mai complectă ca existența diurnă. Întronat, acolo, stă Sufletul, categorie căreia Edgar Poe îi făcea să *corespundă* cîmpul strict al poeziei. Această nuanță trebuie reținută și identitatea riguroasă denunțată, poezia fiind de asemenea operă de voință și descriminare. Eroarea suprarealistă constă tocmai în confundarea legăturii meriedice dintre experiența-somn și actul-poezie cu una eloedrică.

Închide poezia d-lui Blaga această experiență ? Mai puțin ca teatrul lui cred eu. *Fapta* se desfășoară în chiar cămările incongruente ale visului.

Solemnitatea *Laudei somnului* vine din altă parte. O altă memorie se obliterează aici : memoria colectivă a rapsozilor și profeților proclamînd istorii împlinite sau numai necesare. Durata specială a poeziei d-lui Blaga e durata Fabulei, vis al umanității.

Aș înscrie pe cartea d-lui Blaga versul rilkean care i se potrivește : *„...und wie Legenden weit, und über-wunden*[1]". Subliniind acel *über-wunden*, în onoarea viitoarelor sale poezii.

Astfel, versurile d-lui Blaga, cîteodată de o rară puritate (*„Întoarce-ți fața către părete și lacrima către apus"*) au mișcarea și descusutul literaturii profetice (nu însă și indiscreția). Versurile devin versete.

Se poate condamna o vină așa de nobilă ? Da, și cu toată tăria. Cred că procedeul dezvoltării succesive, simfonice, a imaginilor — procedeu de care simbolismul a abuzat înșelîndu-se asupra destinului propriu al poeziei — și rotirea de tablouri cu apariții profetice, înseamnă cam același lucru. Lirismul rezidă în altă funcție, în întărirea unei moralități eterne, sentiment veritabil și permanent la d-l Blaga, dar servit stîngaci de procedee echivoce. Această ordine trebuie numită „spiritualitate", oricare ar fi uzura de astăzi a cuvîntului ; sau, mai bine cu versul — cuvînt deja citat al d-lui Blaga : *„Geometrie înaltă și sfîntă"*.

Dacă înțeleg foarte bine grija d-lui Blaga de a-și compune un vocabular just și pur, nu înțeleg în schimb de loc concesiunile făcute pitorescului indigen, cînd geniul său liric îl înclină să enunțe raporturile universale. Procedeul din versurile : *„Cocoși apocaliptici tot strigă / Tot strigă din sate*

[1] ...și ca legenda de îndepărtat și biruit (germ.).

românești" e inutil, sau de o naivitate prea voită în orice caz : fără ecou și demn de alți poeți ai Ardealului. Mi-e teamă — atît de multe sînt motivele de folclor românesc la d-l Blaga — că, rîvnind la o chimie complectă a poeziei, i-a alterat puritatea.

Patriotismul, pentru poeți, constă în a scrie o poezie cît mai puțin coruptibilă, în a lega destinele de viața superioară și puternică a versurilor lor. Cred că porțile țărănești, iile, balaurii, feții-frumoși, mozaicurile și zugrăvelile bizantine, conduc poezia la un stil pastiș ori pestriț.

Stilul poeziei d-lui Blaga nu trebuie să fie universal, în sensul imperial al catolicismuui, ci întemporal și ceresc, ca Ierusalimul ortodoxiei, care — în nici un caz — nu s-a refugiat în fundațiile *Gîndirii*.

Dar ce ne pasă !

D-l Blaga ne-a dăruit o poezie mîndră și rară. Salutăm această calmă, binefăcătoare stea. Peste orgiile materialității ortodoxe, peste casapii *Apocalipsului* de la a căror poezie, „*Où pourrit dans les joncs tout un Leviathan*[1]", ne întoarcem cu un dezgust ilimitat : peste papagalicească înșirare de mici și obraznice trucuri a tinerilor poeți raționaliști — semiurbani, capabili exact de trei silogisme — flutură aurul legendar al unei nobile poezii. Capriciul Grației !

Ultima oră, 24 februarie 1929

[1] Unde putrezește în stufăriș un întreg Leviatan (fr.).

RĂSĂRITUL CRAILOR

Necuvenită cinste ! Astăzi prostescul nostru scris se căftănește. Un om ciudat și destoinic, din misterioasele neamuri din miazăzi, vine să-l uimească cu foarte scumpe daruri.

Bucureșteni, raiale, salutar bătute de părintele acestui om, la singurele voastre părți simțitoare pentru păcatele de somn, prostie și îmbuibare, nu purtați vrăjmășie fiului !

Negația celui dintîi trebuia, pentru fapta omului de astăzi să se înalțe în toată cuviința. E timp să vă bucurați prin mila scrisului său. Un act de mare iubire și domnească dărnicie răscumpărară cetatea voastră din păcate grele și vechi. Veți ști de azi înainte să dezgropați învățături mai limpezi bătrînelor ei ziduri.

Căci spiritul acestor locuri a fost numit : înnoptata arătare a precupeței Pena, ridicată prin arsele vămi ale pătimirii și nebuniei aproape de Sfintele Trepte — ce flamură vreți mai vrednică de orașul vostru creștin.

Niciodată piatra nu va da Bucureștiului un sfert din strălucirea marilor cetăți din Apus. Civilizația noastră e sortită să se petreacă în virtual

și interior. Neputînd clădi în afară (e și prea tîrziu și prea zadarnic pentru aceasta), în inimile noastre se cade să întemeiem : turnuri vibrătoare, speranței ; aurite bolți, laudei ; clopotnițe, adîncimi soarelui netemporal.

Iată sensul Cetății voastre lămurind din *Crații de Curtea-Veche*. Și astfel, v-am arătat pentru ce trebuie iubită această carte.

*

Eu pentru a o iubi încă am alte cuvinte.

De multă vreme o cunoaștere imperfectă, dibuitoare a realității noastre pretindea zadarnic de la mine rînduire și exprimare. Concluziile oscilau nelămurite, ca aburul. Cînd iată că, tot ceea ce bănuiam îl aflu trecut și gîndit (cu ce alte vizionare puteri) în această tulburătoare carte.

Așa, în Cișmigiul de acum nouă ani, se putea vedea o schimnică întunecată înșirînd pe patru bănci la rînd o stranie tarabă de smochine. Hula copiilor n-o tulbura din treabă. Vederea mea însă o scotea din minți : ulcele cu blesteme săreau după mine, „făcînd să se cutremure inima cea mai păgînă".

Această întîie întîlnire cu Destinul meu Cometar nu mi-e îngăduit s-o uit. Dar ușurința-mi în cîntărirea acelei vestiri a fost mare. Mi s-a spus sau eu am botezat-o astfel — că poartă un nume ca... Domnișoara Hus ; că însăși seara o vărsase din veacul fanariot ; că noroiul ei galben și soaia erau de prin cerșeli și popasuri la fîntînile cu mătase ale drumurilor. — Cînd numele ei, necesar ca o lege a minții nu putea fi decît acela de

Pena Corcoduşa ; cînd petele ei picaseră din ceara de creştet sau curseseră din copăile morţilor.

Într-un singur punct schiţa Domnişoarei Hus concordă cu plăsmuirea Penei. Amîndouă, se pare, au dănţuit în veacuri diferite : săltăreţ, pierdut sau lunatic cu cavaleri guarzi muscali ori rotunde paşale.

*

În desfăcutul suflet al Bucureştiului nocturn, umbra Penei Corcoduşa şi depărtata lumină a imaterialei Ilinca sînt zone de vibraţie joasă şi înaltă, polii între care strălucesc culorile celor trei Crai de Curte : Paşadia, „Eu“ şi Pantazi. Toţi brăzdaţi de dungile negre ale duhului impur : principiul de pierzare care e Pirgu.

Eroul romanului este tocmai acest grup stelar, cumpănind luminile de aur şi de azur ale lui Paşadia şi Pantazi, alungînd nălucile Penei şi Ilincei, gravitînd în jurul lui Pirgu, centru fictiv şi buf.

E prima oară în literatura noastră şi a doua oară poate în literatura universală (cazul lui Dostoevski, mai complex, trebuind cercetat cu altă grije), cînd natura planetară se substituie naturei biologice, sociale ori simplu umane, a eroului de roman obişnuit.

Cu toată faţa lor pămîntească, cei trei Crai sînt numai în al doilea rînd oameni, dar în primul : axe universale. Iar numele plutonian al lui Pirgu e de scîrbă şi de spaimă.

De aceea *Craii de Curtea-Veche* părăseşte rafturile cărţilor pieritoare pentru a se aşeza între

Scripturi. Nu cunosc meditație mai gravă asupra ticluirii și aventurii Ființei ca această carte de înțelepciune, pe care un act de discreție și gust o disimulează sub grele catifele de pitoresc oriental.

În foiletonul unui jurnal de seară a trebuit să citesc o nespus de sălcie înseilare asupra cărții și sărbătoririi noastre. Un creier palid, castrat de lobii superiori (dar tocmai de aceea producător incontinent de joase silogisme) acuză autorul *Crailor de Curtea-Veche* de snobism. Fiindcă Matei Caragiale desfășoară în dîra personagiilor lui pompa a două mari împărății ? Matematicienii și poeții vor înțelege, singurii, taina acelui procedeu de „exhaustiune", de epuizare a calităților unei figuri — generoasă și liberă construcție a transcendenței. Lumile matematice sînt vizibil exterioare ; numai elanuri somatorii virtuale, acumulări de operații le leagă. Extremele bogății, onoruri, frumuseți și vicii atribuite de Matei Caragiale personagiilor sale sînt de aceeași natură cu infinitatea de operații care ne dezleagă de o lume de ființe algebrice, pentru un grad superior de transcendență. În literatură, idealitatea personagiilor se obține printr-un exces de dărnicie.

Revelațiile sînt multe în cartea „Crailor" și ca săgetate din cununile Sfintelor Locuri.

Criticul Radu Dragnea îmi spunea, nu de mult, că *Năpasta* e singura scriere românească modernă în care ortodoxia se mătură, cu atît mai impresionant cu cît fără vrerea autorului, „Sufletul lui Ion — spunea așa de frumos Dragnea — îl văd ancorat în Ierusalimul vecinic și dulce sărutat de Născătoarea". N-am recitit *Năpasta*. Presupun că Dragnea are dreptate.

Dar atunci, această cealaltă operă, atît de temătoare, că Dumnezeu nu e niciodată pomenit, ci implicat în lucrarea uneltei lui căzute, cu cît oglindește dreapta credință de la răsărit.

Iată de exemplu, acest pasagiu, care taie un gang regesc pînă la cuceririle și zilele Slăviților Mucenici :

„Erau nopți înfrigurate de nesomn, cînd îi vedeam aievea, înșirați ca în vechile icoane grecești, pe fund de aur roșu, și țepeni în caftanele lor de sarasir, pe acei trufași arhonți, purtîndu-și în mîini capetele tăiate, iar privirile lor neînduplecate întorcîndu-se cu scîrbă de la mine, vînzătorul".

Drept încheiere, să transcriu încă acel imn de solemnă speranță — răscumpărarea întreitului suflet al cetei creștești — tremurînd cu harfele Ierusalimului spre lăcrimate și milostive seri :

„Se făcea că la o curte veche, în paraclisul patimilor rele, cei trei Crai, mari-egumeni ai tagmei preasenine, slujeau pentru cea din urmă oară vecernia, vecernie mută, vecernia de apoi. În lungile mante, cu paloșul la coapsă și cu crucea pe piept și afară de scarlatul tocurilor, înveșmîntați, împanglicați și împănoșați numai în aur și verde, verde și aur, așteptam ca surghiunul nostru pe pămînt să ia sfîrșit. O lină cîntare de clopoței ne vestea că harul dumnezeiesc se pogorîse asupra-ne ; răscumpărați prin trufie aveam să ne redobîndim înaltele locuri. Deasupra stranelor, scutarii nevăzuți coboriseră prapurele înstemate și una cîte una se stinseseră cele șapte candele de la altar. Și plecam tustrei pe un pod aruncat spre soare-apune, peste bolți din ce în ce mai uriașe

în gol. Înaintea noastră, în port bălțat de măscărici, scălămbăindu-se și schimonosindu-se, țopăia de-a-ndaratele, fluturînd o năframă neagră Pirgu. Și ne topeam în purpura asfințitului."

Da „asfințitul Crailor" ; dar în cealaltă parte, o dată cu stelele Scorpiei, răsăritul unui sens tragic și nou, pentru această Vale.

Ultima oră, 1 mai 1929

SALUT ÎN NOVALIS

(Al. A. Philippide — *Stînci fulgerate*)

Urmînd un vechi protocol al curților, poezia noastră delegase către etajele subpămîntene ale romanticei, un foarte tînăr ambasador, să încercuiască inima luminoasă și îngropată a lui Friedrich von Hardenberg, cu o nouă alianță. Sînt zece ani de atunci.

Muzicile acestor nunți thuringiene le-am auzit, curgînd misterios, în marele Arbor al Aurului, în derivațiile regnului celui mai obscur.

Vă aduceți aminte cum toți am tremurat, cum în apele înseratelor armonii ce se vestiră, dizolvarăm ceara și spălarăm ultragiul a 20 de ani de aspre chiote semănătorești. Fii ai unor părinți eminescieni, făgăduiți dulcelui vis germanic, prin taina ierbii de omăt și a *florii albastre*, călcarăm cu hotărîre și lepădarăm dubla trivialitate a unor rurali fără mister și a unui modernism ce reușise să-și asimileze, din toată sforțarea occidentală, doar formele galante ale traficului viu sau ale cupletului.

Mai mult decît primele volume ale lui Blaga și cu incisivitatea unui vers pe care nici *Lauda somnului* nu-l închide, *Aur sterp* a lucrat sterilizator asupra vulgarității produselor literare ale urma-

ilor lui Vlahuță și Cerna. Redevenirăm contemporanii lui Eminescu.

Cînd într-un cerc de scriitori, în primăvara 921, un adolescent comprimat și închis, ca un or de energie (ca una din pietrele dense și fără îrstă ale domeniului novalisian), ne evoca, în puneri fără seamăn, *Pietrele* privegheate de spini, *rumurile* mediatoare între destine ; Elseneur-ul dînc al Prințului în Amînare (unde *„clipele te louă ca o rouă de aramă")* și *Soarele* mai ales : rb, hipogeic, aur sterp ori inimă a Erdei, către are Novalis comanda echipele-i de vise ; cînd ninunea acestor dezgropări, arzînd de focul abrbit al visului, ni se ivi, cîți dintre noi vor fi ecunoscut duhul unui nou *Bateau ivre* venit să ampeze *„sous l'oeil niais des falots"* ?

Dacă poeții acelui cenaclu nu știură să recuoască și aplaudară un imagist mai mult, critica ibui și mai greoaie în labirintul unei poezii al ărui fir nu-l deținea.

D-l Lovinescu, de exemplu, osîndise poezia lui hilippide tocmai pentru frumusețea ei cea mai ară ; declarase alegorie și procedeu unul din iturile rapsodice pe care, în lipsă de alt termen i pentru a-l opune alegoriei, îl voi numi : *figuație.*

Deosebirea dintre figurație și alegorie aș putea xplica-o mai cu succes, domnului Lovinescu, prin iu grai. Știu că vorba mea scrisă e înzestrată entru domnia-sa cu proprietăți de opacitate și ăldură obscură. Odată, acest lucru întrista de oarte sufletul meu.

Dar sînt silit și alerg astăzi la expedientul scriului, exercițiile pedagogice orale, de altădată, indu-mi interzise (probabil, pînă la urmă).

Ar fi deci între figurație și alegorie deosebire cunoscută între *operație* și *formulă*. Operația transformare, liberă permutare de chipuri în do meniul aceluiași grup. Formula, doar memori consemnată a uneia singure din aceste operați lată un exemplu de figurație, de regizură fas tuoasă, novalisiană. Pămîntul simplificat, înălța pe coturnele unui „rege-liniștit", se desfășoară î castele subpămînteșt :

Sein Schloss ist alt und wunderbar,
Es sank herab aus tiefen Meeren,
Stand fest und steht noch immerdar,
Die Flucht zum Himmel zu verwehren.
Von innen schlingt ein heimlich Band
Sich um des Reiches Untertanen,
Und Wolken wehn wie Siegesfahnen
Herunter von der Felsenwand.

Figurația e mai abstractă decît intuiția simbo lică și mai naivă ca alegoria. A o confunda c alegoria e o eroare sistematică, din acelea ca altădată făceau pe domnul Lovinescu să ia po zia intelectualistă ca poezie parnasiană. Procede figurației *(Pastel pustiu, Priveliște)* așa de fre vent în Philippide, se acopere de precedentul i discutabil al lui Novalis.

Am ținut să salut, tîrziu, zorile poeziei lui Ph lippide mai înainte de a slăvi amiaza. Dar *Stînc fulgerate* nu sînt străine de *Aurul sterp*. Le uneș un întins elan de transcendere. *Aurul sterp* juca sub pămînt, în acel *„untererdisches Geschos*

[1] Palatu-i e vechi și vrăjit, / S-a scufundat din mă adînci, / A stat neclintit și stă neîncetat / Să ferece fu spre cer. / Pe dinăuntru un tainic brîu / Se-nfășoară supușii împărăției, / Iar norii, pe peretele de stîncă jos, / Fîlfîie ca steaguri de izbîndă (germ.).

n care dorm ficțiunile novalisciene. *Stîncile fulgerate* reprezintă ancorarea poetului în *pămîntesc*.

Cu o muzicală știință a „chemărilor", Philippide ne pleacă și astăzi peste motivele vechii lui poezii. Servite acum ca reminiscențe ale unui domeniu părăsit, aceste motive împlinesc o funcție mai gravă și mai tulburătoare ca în primul volum, unde poetul se identifica ordinei subpămîntene. Tipică pentru *Stîncile fulgerate* însă — *Rugăciunea de dimineață*, cu atmosfera ei de sfîrșit de furtună. Și ar trebui o coroană de sălbatice erburi ca să încunun cu vrednicie pe un Marsyas, nviat în sfîrșit de Apolo : pe autorul acelei îmbătătoare *Ode sihastre* care evoacă toată bogăția și confuziunea pădurii, în egale măsuri de teracord.

Dar elogiul meu absolut se îndreaptă către picorul *Celui din urmă om*. Nimeni în poezia noastră nu ne-a dat fiorul unui haos fără posibilități de revenire, opusul haosului virgin și biblic : teoarea unui haos terminal.

Philippide înseamnă dezvoltarea unui sistem nou de axiome în posibilitățile liricei noastre.

Folclor sau *poezie violent individuală*. Aici numai, la aceste extreme, se plasează invențiunea și ccentul veridic. Căci unitatea și numerile foarte nari sînt călăuzite singure de legile regești. O poezie a colectivității medii, o poezie socială sau e școală literară turbură inutil acordul imemoiabil, geologica simpatie dintre piscuri și văi.

Vremea, 27 martie 1930

CUVÎNT CĂTRE POEȚI

La temeliile sufletului omului de astăzi za straturi de păgînătate. De ele fățarnicul se ruși nează, le tăinuiește cu grije, îngropîndu-le și ma tare într-însul sau le sărăcește inadins. Nebun ispravă! Aceste funduri sînt bogăția, demoni naturii noastre și greutatea e numai să le găsir adevăratul rost.

De ce n-ar fi Poezia rostul, domeniul acesto forțe obscure, precreștine? Lumea cîrmuită d cetele îngerești e sigur mai dreaptă și mai sfînt decît lumea Fabulei. Dar cea din urmă e mai poe tică decît cea dintîi.

În tinerețe am aruncat discuției cuvîntul d *lirism absolut*. Mulți l-au întîmpinat cu potriv nicie. Astăzi pare sigur că dreptatea a stat d partea celora, nu a mea. Poezia e încă valoar relativă. E vălul de aparențe și încîntare, filfiito deasupra lucrurilor, cum se definea din vechi.

Să alegi între gratios și Grație, între încîntare Mîntuire, iată canonul întrebării. Suflet mai de grabă religios decît artistic, am vrut în versifică rile mele să dau echivalentul unor stări absolu ale intelectului și viziunii: starea de geometr

i, deasupra ei, extaza. Melodioasele plîngeri ale poeţilor nu le-am prea înţeles. Şi azi cred că locul ntîi în Cetate e al Preotului, celelalte, urmînd, le Învăţătului şi Luptătorului. Dar, fără îndoială, l patrulea loc îndată după acestea se cuvine Poeului.

Lumea ar pierde o podoabă de preţ dacă tribul iudatelor, încîntătoarelor fapturi s-ar stîrpi. Ce ale a cuprins Vechimea cînd năierii din vremea ui Iulian Apostatul vestiră de acel glas de coabe uzit, sfîşiind mările : „Pan, marele Pan a muit !"

Mort, aşadar Peisagiul ; închise ochiurile de păduri ; sleite gîtlejurile de ape ; isprăvit jocul îclelor, ca un suflet jertfit pe zări ; spart siryn-ul trestiilor ; corul de oceanide al frunzelor pe eci întristat !

Dar zvonul s-a dovedit de minciună. După ierni ustii, cătuşele de argint ale fîntînilor prinseră să e topească. Alte primăveri coborîră din munte. uxul izvoarelor şi umbra codrului fură din nou ercetate.

Încît, dacă trebuie zilei noastre poezie, fie aceea, trăveche, a basmelor pădurii. E mai îndreptăţită i mai sănătoasă decît nu ştiu ce tristeţi grandiocvente de tineri prematur deznădăjduiţi.

Poeţi ai acestei reviste, aţi vrut cu titlul pe are l-aţi ales, să vă întregiţi convoiului lui Dioysos, în care Silene şi Pan au locuri de cinste. Trarea mea, dar numai urarea, vă însoţeşte. Dacă, a vîrsta mea, aş mai putea cînta, m-aş alătura ucuros, dar şi cu un oarecare scepticism.

Aş considera exerciţiul poetic (şi poetic natuist), ca o minunată himeră, mai mult pentru a obozi din scorburile inimii poporul de joimăriţe ri mumi ale pădurii, în chip de inofensive şi

strălucite baloane de săpun. Dar, m-aș pregăti pe această cale, de alt cîntec mai vrednic, închinat lucrurilor care nu se zăresc, nici nălucesc : *lucrurile care se văd*. Un cîntec care să întîrzie asupra soartei, asupra morții și învierii.

Există o treaptă de experiență poetică, de la care versul se dovedește a fi rigoare și fervoare, nu interjecție dezvoltată ori celebrare mai mult sau mai puțin armonioasă...

Pan, 1—15 martie 194

RIMBAUD

„S'il est parmi les poètes français, des poètes plus grands et plus puisamment doués que Baudelaire, il n'en est point de plus *important*." En paraphrasant ce mot célèbre, nous dirons qu'il y a peut-être des poètes plus grands et plus purs que Rimbaud, mais il n'y en a point d'aussi *insolite*. Tout concourt, en effet, à muer ce fauve de la forêt d'Ardennes, terreur du cénacle de Théodore de Banville, en un être mythologique. Sa trace intense et brève nous éblouit à jamais.

*

La France excelle à produire de ces vies fiévreuses, dont la tâche semble avoir été la remise en question de l'art, de la science, ou encore, du cheminement de la grâce. Que l'on songe à Pascal, à Evariste Galois, à Rimbaud. Le propre de ces destinées est ce que l'on pourrait nommer leur „fulgurance".

Ailleurs, le génie s'accommode d'une existence terne, exempte de tout imprévu. Que fut la vie du plus grand des mathématiciens modernes, l'Allemand Bernhard Riemann, sinon celle d'un reclus

et presque d'un religieux ? A l'encontre de cet effacement, de cette „stylisation", qui a sa grandeur en France l'histoire de la pensée, comme l'histoire tout court, pousse le sens du tragique jusqu'à l'outrance.

Que ce soit la consommation sur le bûcher d'une foi dévorante des hauts pouvoirs géométriques de Pascal ; le duel stupide, qui un matin exsangue près de Gentilly, emporta Galois ; ou le soleil satanique des pûbertés violentes, sublimant le génie de Rimbaud — bien avant que le soleil d'Harrar desséchât sa jambe — partout la même fin brusquée enlève ces demi-dieux à nos regards indignes.

La vie de Rimbaud, nous la supposons connue. Malgré son énigme et son dramatisme, elle ne nous instruit guère sur l'étrangeté et la transcendance de son message. Car on peut vraiment se demander avec Claudel, si cette voix singulière entre toutes ne fut pas une clameur d'ange ? Et cela, en s'autorisant de quelques passages de notre poète même. Nous pensons surtout au commencement de cette pièce des *Illuminations,* intitulée Age d'or :

Quelqu'une des voix,
— Est-elle angélique !

Mais contrairement à cette thèse de Claudel nous prenons sur nous de montrer que nous avons à faire ici à une sorte de scientiste, à un méthodique du délire, plutôt qu'à un cheminot ivre de rosée, en état d'osmose mystique avec l'Invisible. D'ailleurs, le mémoire sur certaines régions inexplorées d'Ethiopie, que Rimbaud envoya d'Aden à la Société Géographique de France, est bien de ce style objectif et sobre auquel nous ont habitué les savants.

On peut définir l'oeuvre de Rimbaud — surtout en sa dernière partie : *Une Saison en Enfer* ou *Les Illuminations* — comme une *introduction à la connaisance extatique du monde sensible,* une sorte de passage à la limite de la recherche exacte. C'est par cela qu'elle dépasse la belle littérature et peut intéresser même les esprits ayant subi l'envoûtement d'Uranie. En effet, à part les apologues d'Edgar Poe : *Contes de Grotesque et de L'Arabesque,* si improprement nomées par Baudelaire *Histoires extraordinnaires* — nous ne connaissons rien qui touche d'aussi près aux procédés et à l'objet de la science que la Méthodique de Rimbaud.

Qu-il s'agisse d'une *Saison en Enfer,* ou des *Illuminations,* le but n'est plus, chez Rimbaud, l'analyse des modes de la vision ou du sentiment, comme dans la littérature courante ; il y dépasse le stade descriptif et vise à une certaine généralité et valabilité toute puissante, qui, comme la loi régissant les phénomènes physiques, nous met en possession du monde de l'expression.

*

Sur la méthode rimbaldienne, Claudel s'étend abondamment. Il parle d'une anesthésie, par la marche, des devoirs résistants de la personnalité, de la mise en contact du moi, ainsi stupéfié, avec les anges. Nous éprouvons une certaine difficulté à nous rallier à cette explication, qui sent son confessional. Par contre, en faisant de Rimbaud leur précurseur, les surréalistes refusent toute idée de méthode à ses morceaux représentatifs. Ou plutôt, ils leurs attribuent un curieux procédé aléatoire, dû au simple choc des mots. Mais, catholiques ou freudiens, ils se trompent tous en cherchant à in-

corporer Rimbaud à leur parti. Comme dans les poèmes cosmogoniques de Parménide ou dans Lucrèce, son oeuvre précède et même prolonge la science.

Si nous avions eu le goût des accouplements décevants de mots, nous aurions dû parler ici de *l'infraréalisme* au lieu du *surréalisme* de Rimbaud. Un infraréalisme qui interroge les fondements de la perception pour en induire la loi.

*

Imposée par la nature même de l'objet auquel elle s'applique, la méthode rimbaldienne en demeure inséparable.

Quel est cet objet ?

C'est *l'increé cosmique* : c'est-à-dire, les existances embryonnaires, les germes, les paysages nubiles, les limbes. En choisissant comme domaine de ses opérations poétiques les points critiques d'une nature complétée par l'adjonction de certaines existences idéales. Rimbaud, une fois de plus, fait acte d'homme de science. Car le savant — le mathématicien notamment — dans ses recherches les plus subtiles, procède aussi par l'adjonction aux données, de quantités transcendantes. Qui font tous ces „limbes", ces „aurores [qui] chargent ces forêts", ces „fleurs d'eau pour verres", sinon étendre le réel jusqu'à quelque chose de plus significatif, par l'absorbtion d'états ou d'êtres imaginaires ? Même dans le caractère inachevé de ces existences, nous devons voir le travail d'une méthode étonnamment savante. Ainsi le géomètre, dans ses investigations, se porte d'instinct vers les points singuliers des courbes particulières pour en extraire

des vérités qui instruisent précisément sur la norme.

*

Mais, pour exprimer ces modes de la nature incréée, la langue usuelle semble trop organisée ; Rimbaud s'applique donc à l'appauvrir à dessein, à la simplifier jusqu'à un système réduit de fonctions du discours. On parle de la langue naïve, „angélique" de Rimbaud, de son décousu et de ses rythmes empruntés aux rondes enfantines. En réalité, il s'agit d'une langue et d'une prosodie déduites par abstraction : d'une élaboration consciente en vue de noter l'ineffable.

*

Une fois maître de sa méthode, Rimbaud — en cela encore pareil à l'homme de science — se propose d'extrapoler les vérités experimentales acquises. Il se donne pour but de *prévoir* et même de *revoir* le procès de l'histoire.

Que pourrait être le fameux sonnet des *Voyelles*, sinon une *revision* par l'extase des jours énormes de la création ?

Il est curieux de noter une certaine symétrie qui rattache le célèbre sonnet au plus grandiose de tous les poèmes de l'homme : *l'Apocalypse de Saint Jean*. Là, à chaque éclat de la trompète de l'Ange, un secteur de soleil se couvre d'ombre. Tout comme dans *l'Apocalypse*, mais à l'autre bout de la chaîne des effets et des causes, chez Rimbaud les cinq sons fondamentaux du langage : les voyelles, mesurent les tableaux de ces enfantements gigantesques.

Que nous sommes loin de l'interprétation inepte des contemporains, qui voyaient dans le chef-d'oeuvre de Rimbaud l'application d'une pauvre théorie, alors en vogue : l'audition colorée !

Loin d'être l'application d'une vérite, d'ailleurs douteuse, de psychologie exceptionelle, le *Sonnet des Voyelles* illustre la propre méthode de Rimbaud ; comme l'astronome, pui réalise quantitativement telle éclipse ou telle catastrophe cosmique révolue — il nous fait assister au spasme initial de notre monde. A cette différence pres, que la recherche de Rimbaud se poursuit dans le qualitatif.

Le même don, nous allions dire, la même science visionnaire, se déploie dans la pièce suréminente des *Illuminations : Génie*. Elle nous annonce le règne, non de la Beauté ou du Bien suprême, mais d'un principe plus âpre : la Vérité „croisée de violences nouvelles" ; l'instauration d'un mode de penser immédiat, qui transcende *la science* rampante et devient *Consistance*.

C'est aussi la conclusion de *l'Eureka* d'Edgar Poe.

Ainsi, par ces lignes inspirées Rimbaud restitue à la science son caractère sacré.

*

Pour conclure, il faut reconnaître que le tout dernier Rimbaud pose des problèmes qui dépassent de beaucoup l'art seul et sont faits pour dérouter les litérateurs ; de même, la nouvelle physique de Poincaré ou d'Einstein déroutait naguère les physiciens. Car la relativité est plutôt un chapitre de géométrie supérieure que de physique expérimentale.

Il se pourrait donc que *Les Illuminations* requièrent plutôt de l'esprit scientifique que du lyrisme pur. Par conséquent, c'est avec la modestie et la concentration due aux Vérités contemplées que nous cueillerons aujourd'hui ces leçons essentielles.

(Conferință, 1947)

TRADUCEREA (de ROMULUS VULPESCU)

Dacă există printre poeții francezi poeți mai mari și mai profund înzestrați decît Baudelaire, nu există în schimb nici unul mai *important*. Parafrazînd această formulare celebră, vom zice la rîndu-ne că există poate poeți mai mari și mai puri decît Rimbaud, dar că nu există în schimb nici unul atît de *insolit*.

Toate, într-adevăr, concură să prefacă sălbăticiunea asta din pădurea Ardenilor — spaima cenaclului lui Théodore de Banville — într-o ființă mitologică. Intensa și scurta lui trecere prin existență rămîne pentru noi orbitoare de-a pururi.

*

Franța produce, prin excelență, asemeni vieți febrile, a căror menire pare să fi fost a relua în dezbatere arta, știința sau, mai mult încă, progresiunea spre starea de grație. Să ne gîndim numai la Pascal, la Evariste Galois, la Rimbaud. Proprietatea acestor destine este ceea ce am putea numi „fulguranța" lor.

În alte părți, geniul se adaptează unei existențe terne, scutită de neprevăzut. Viața unuia dintre cei mai mari matematicieni moderni, neamțul Bernhard Riemann, ce-a fost altceva decît viața unui izolat, aproape a unui călugăr ? În opoziție cu această claustrare, cu această „stilizare" ce-și are măreția ei, în Franța, istoria gîndirii, ca de altfel istoria pur și simplu, amplifică semnificația tragicului dincolo de margini.

Fie încenușarea înaltelor haruri geometrice ale lui Pascal pe rugul unei credințe mistuitoare ; fie duelul stupid care, într-o dimineață lividă, ni l-a răpit pe Galois lîngă Gentilly ; fie soarele satanic al pubertăților violente, sublimînd geniul lui Rimbaud — cu mult înainte ca soarele Harrarului să-i fi uscat piciorul — pretutindeni același sfîrșit pripit îi răpește pe acești semizei ochilor noștri nevrednici.

Presupunem că viața lui Rimbaud este cunoscută.

În ciuda enigmei și a dramatismului nu ne lămurește cîtuși de puțin asupra ciudățeniei și-a transcendenței mesajului său. Căci, pe drept cuvînt, ne putem întreba, ca și Claudel, dacă acest glas singular între toate n-a fost un strigăt de înger ? Și asta chiar în temeiul cîtorva pasaje din poetul nostru. Ne gîndim, mai cu seamă, la începutul acelei bucăți din *Iluminații*, intitulată *Vîrsta de aur (Age d'or)* : Unul dintre glasuri, / — Cît e de angelic ! (Quelqu'une des voix, / Est-elle angélique !).

Dar, în opoziție cu teza lui Claudel, ne luăm libertatea să arătăm că avem de-a face în acest caz cu un fel de scientist, un metodician al delirului și nu cu un vagabond beat de rouă, în stare de mistică osmoză cu invizibilul. De altfel, memoriul asupra unor ținuturi neexplorate din Etiopia, memoriu pe care poetul l-a trimis din Aden Societății de Geografie a Franței, este scris, în chip evident, în stilul obiectiv și sobru cu care ne-au obișnuit savanții.

Opera lui Rimbaud poate fi definită — mai ales în ultima ei parte : *Un anotimp în Infern (Une Saison en Enfer)* sau *Iluminațiile (Les Illuminations)* — ca o introducere la cunoașterea extatică a lumii sensibile, un fel de trecere la limita investigării exacte. Tocmai datorită acestei calități, ea depășește literatura frumoasă și poate interesa chiar și spiritele subjugate de vraja Uraniei. Într-adevăr, în afară de apologurile lui Edgar Poe, *Tales of the Grotesque and Arabesque (Povestiri groteşti şi fantastice* — atît de impropriu numite de Baudelaire *Histoire extraordinnaires*

(Istorisiri extraordinare) — nu cunoaştem nimic altceva care să se apropie-ntr-atît de procedeele şi de obiectul ştiinţei, decît „metodica" lui Rimbaud.

Fie că este vorba de *Une Saison en Enfer*, fie de *Les Illuminations*, ţelul lui Rimbaud nu mai este analiza modurilor viziunii sau ale sentimentului, ca în literatura curentă ; el depăşeşte aici stadiul descriptiv şi vizează spre anume generalitate şi valabilitate atotputernică, generalitate şi valabilitate prin care — asemenea legii ce guvernează fenomenele fizice — devenim stăpîni pe realitate, pe lumea posibilităţilor de exprimare.

*

Asupra metodei rimbaldiene, Claudel stăruie îndelung. El vorbeşte despre o anestezie — prin mişcare — a îndatoririlor permanente ale personalităţii, despre punerea în contact a eului — stupefiat în felul acesta — cu îngerii. Ne este destul de greu să ne raliem acestei explicaţii care miroase-a stranie. Dimpotrivă, făcînd din Rimbaud un precursor, suprarealiştii refuză bucăţilor lui reprezentative orice idee de metodă. Sau, mai degrabă, le atribuie un curios procedeu aleatoriu, datorit unei simple ciocniri de cuvinte. Dar catolici sau freudieni se înşală cu toţii căutînd să-l încorporeze pe Rimbaud clanului lor.

Asemeni proemelor cosmogonice ale lui Parmenide sau asemeni lui Lucreţiu, opera lui precede şi chiar prelungeşte ştiinţa.

Dacă am fi fost ispitiţi de împerecherile înşelătoare de cuvinte, ar fi trebuit să vorbim aici nu de *suprarealismul*, ci de *infrarealismul* lui Rimbaud. Un *„infrarealism"* care cercetează bazele percepţiei pentru a-i deduce legea.

*

Impusă chiar de natura obiectului căruia se aplică, metoda rimbaldiană rămîne inseparabilă de el.

Care este acest obiect ?

Increatul cosmic : adică existențele embrionare, germenii, peisajele nubile, limburile. Alegîndu-și ca domeniu al operațiilor poetice punctele critice ale unei naturi întregite prin adaosul unor existențe ideale, Rimbaud se dovedește încă o dată om de știință. Căci savantul — matematicianul mai ales — în cele mai subtile investigări ale sale, procedează la fel, adăogînd cantităților date, cantitățile transcendente. La ce altceva slujesc toate aceste *„limburi"* (*„limbes"*), aceste *„aurore [ce]-ncarcă pădurile acestea"* (*„aurores [qui] chargent ces forêts"*), aceste *„flori de apă drept pahare"* (*„fleurs d'eau pour verres"*), decît la extinderea realului pînă la ceva mai semnificativ, prin absorbirea stărilor sau a ființelor imaginare ? În neîmplinirea caracteristică a acestor existențe chiar, se cuvine să vedem rezultatul unei uimitoare metode savante. La fel, geometrul, în cursul investigărilor lui, se-ndreaptă instinctiv către punctele singulare ale curbelor particulare pentru a deduce din ele adevăruri care-l informează tocmai asupra normei.

*

Dar, pentru a exprima aceste moduri ale naturii „increate", limba uzuală apare prea organizată : Rimbaud se străduiește deci s-o sărăcească deliberat, s-o simplifice pînă la un sistem redus de funcțiuni ale discursului. Se vorbește despre limba naivă, „îngerească", a lui Rimbaud, despre lipsa de șir și despre ritmurile ei împrumutate jocurilor de copii. În realitate, sîntem în fața unei limbi și-a unei prozodii deduse prin abstragere ; în fața unei elaborări conștiente în vederea notării inefabilului.

*

O dată stăpîn pe metoda lui, Rimbaud — asemănător și în această privință cu omul de știință — își propune

să extrapoleze adevărurile experimentale dobîndite. Își propune să prevadă și chiar să revadă procesul istoric.

Ce altceva poate fi celebrul sonet al *Vocalelor*, dacă *nu o revizuire* — prin extaz — a zilelor enorme ale creațiunii ?

Este interesant să menționăm o anumită simetrie care apropie faimosul sonet de cea mai grandioasă dintre poemele umane, *Apocalipsa sfîntului Ioan*. Acolo, la fiecare sunet de trîmbiță a îngerului, un sector de soare se acoperă de umbră. La fel ca în *Apocalipsă*, numai că la celălalt capăt al lanțului de efecte și de cauze, cele cinci sunete fundamentale ale limbajului, vocalele, dau — la Rimbaud — măsura imaginilor acestor zămisliri uriașe.

Cît de departe sîntem de interpretarea ineptă a contemporanilor săi, care vedeau în capodopera lui Rimbaud aplicarea unei biete teorii, în vogă pe-atunci : audiția colorată !

Departe de-a fi aplicarea unui adevăr, de altfel îndoielnic, de psihologie excepțională, sonetul *Vocalelor* ilustrează propria metodă a lui Rimbaud ; asemeni astronomului, care realizează cantitativ cutare eclipsă ori cutare catastrofă cosmică revolută, el ne face să asistăm la spasmul inițial al universului nostru. Cu o singură diferență doar, că investigarea lui Rimbaud se continuă în calitativ.

Același dar — era cît pe-aci să spunem aceeași știință vizionară — se desfășoară în excepționala bucată a *Iluminațiilor*, *Geniu (Génie)*. Ea ne vestește nu atît domnia Frumosului sau a Binelui, cît aceea a unui principiu mai riguros : Adevărul *„străbătut de violențe noi“* ; instaurarea unui mod imediat de gîndire, mod ce depășește *știința* ancilară și devine *consistență*.

Aceasta este și concluzia lui Poe în *Eureka*.

Astfel, prin scrisul său inspirat, el îi restituie științei caracterul sacru.

*

În încheiere, trebuie să recunoaștem că acest din urmă Rimbaud pune probleme care depășesc arta cu mult și sînt menite să-i deruteze pe literatori ; la fel, noua fizică a lui Poincaré sau cea a lui Einstein i-a derutat la început pe fizicieni. Căci relativitatea este mai degrabă un capitol al Geometriei superioare, decît unul al Fizicii experimentale.

S-ar putea, așadar, ca *Iluminațiile* să țină mai mult de spiritul științific, decît de lirismul pur. Prin urmare, cu modestia și concentrarea cuvenite adevărurilor contemplate, vom beneficia astăzi de aceste lecții esențiale.

JEAN MORÉAS

(Jean Papadiamantopulos)

Il ne s'agit pas de présenter Moréas, tâche dépourvue d'agrément, mais d'éclaircir un point de controverse avec Mr. Singevin, ce qui est autrement passionnant. Aussi ces lignes lui sont-elles particulièrement destinées.

Mr. Singevin nous affligea l'autre jour en nommant Moréas „grand poète de second ordre". Or nous tenons le Moréas des *Stances,* tout comme le Rimbaud des *Illuminations,* pour un très grand poète, tout court. En voici les raisons :

Chez Rimbaud nous admirons le génie „heuristique", tout un monde et un mode nouveau de sentir anéxés au domaine poétique. Il évoque ces aventures, encore plus téméraires, déployées aux extrêmes de l'esprit : les grands faits de Galois ou de Niels Abel.

Chez Moréas (toujours le Moréas des *Stances)* il n'est pas question d'inventer, mais de purifier et de réduire. On voudra bien nous passer l'innocente manie — véritable déformation professionelle — de recourir encore, pour le comparer et le mieux comprendre, à quelque mathématicien. C'est le formalisme de Félix Klein ou plutôt le purisme logicien de Hilbert, qu'il évoque inlassablement.

En effet, *Die Grundlagen der Geometrie* ,— que certains nomment „le nouvel Euclide", — ce petit bouquin de Hilbert, paru en 1899, l'année même des premières *Stances,* balancera toujours dans notre esprit le livre immortel de Moréas. Car les *Stances* ne sont-elles pas *Les Fondements* et l'illustration de la poésie la plus pure ?

*

Pour bien juger d'une réforme poétique, il faut, en première ligne, estimer le degré de fatalité qu'elle comporte. Il fut des réformes toutes arbitraires, comme „l'instrumentalisme" du malencontreux René Ghil ou l'innovation graphique d'*Un coup de dés jamais n'abolira le hasard.* Elles ne participaient en rien aux tendances momentanées et générales de l'esprit ; aussi ne survécurent-elles point à leur propre bruit.

Or l'orientation de l'esprit à une certaine époque se reflète avec le maximum de netteté dans le développement simultané des mathématiques. C'est ici que l'esprit s'attaque à une étoffe qui lui est homogène et manifeste le plus clairement la direction de ses poussées.

A titre de méthode d'approche possible, il est donc permis d'examiner une réforme prosodique dans le jour des modifications en même temps subies par l'idéal mathématique.

*

La réforme poétique de Moréas repose sur une réforme antérieure : celle d'Edgar Poe.

Mais nous allons risquer ici un jugement personnel à l'encontre de l'opinion reçue. Les manifestes de Poe n'on rien à voir avec la poésie pure :

l'opération poétique autonome n'y est pas même définie. Car les procédés d'atelier qu-il divulgue — si intéressants soient-ils — regardent surtout la versification. Quant au domaine assigné à cette opération, il est loin d'être pur. En effet, ce n'est pas simplifier, purifier, que d'étendre ce domaine à l'âme toute entière.

L'oeuvre critique de Poe nous apparaît comme une collection de problèmes psychologiques, un essai sur les mailleures conditions de réceptivité de l'oeuvre en vers : sort de methodologie lyrique.

Dans son analyse, Edgar Poe conclut à l'existence exclusive des poèmes brefs. Il oppose le „short poem" aux longues tirades romantiques sévissant alors. Toutefois, en bon romantique, il professe, quant à la forme, l'eclectisme, et recomande le mélange indéfini des mètres. Mais lorsqu'il exige la subordination à un certain effet préconçu de tous les détails de l'oeuvre composée, il agit en classique.

Pourtant, nous insistons : Poe ne s'explique pas, ou s'explique mal, quand il définit le domaine de la poésie. En l'identifiant à l'âme toute entière, — synthèse de l'entendement, de la sensibilité et de la passion, — il est loin de faire acte de puriste, c'est à dire d'abstracteur.

En somme, la moment Edgar Poe est marqué par des préoccupations méthodologiques et un besoin de rigueur technique bien différents de cette recherche moderne d'une „catharsis lyrique". La solution idéaliste que Poe donne au problème de l'espace poétique, en le reléguant dans une certaine âme totale, nous apparait aujourd'hui naïne et provisoire.

Simultanément à celui de Poe, il est curieux de noter un travail critique jumeau se poursuivant

chez les mathématiciens. On s'alarmait ici du décousu et du précaire de mainte oeuvre gigantesque et discutable : les traités des Euler, des Lagrange ou des Laplace, tout comme, chez les poètes, on se lassait du débraillé des Pope, des Tennyson ou des Byron.

C'est Augustin Cauchy, catholique et homme lige de Charles X qui éprouva d'abord la nécessité de réfléchir sur la „composition mathématique". Il enseigna la définition constructive des être analytiques, à l'aide des processus convergents, et enrichit la théorie des fonctions de quelque raisonnements canoniques nouveaux.

Pourtant, de même que Poe, Cauchy reste étranger aux préoccupations puristes. Il ne conçoit pas le besoin de fonder axiomatiquement et de délimiter le domaine de sa discipline. Son oeuvre critique porte sur les conditions méthodologiques du raisonnement, sur la rigueur et l'efficacité des algorithmes.

La position singulière d'Edgar Poe parmi les poètes est due, nous croyons, précisément à cette faculté de s'approprier un problème naissant de critique générale, de le traduire en termes de prosodie et le résoudre à sa manière.

*

Nous attribuons à Jean Moréas — pour passer enfin à lui — une faculté du même ordre. Mais sa réforme poétique correspond à un moment plus développé de la conscience critique. Elle prolonge celle d'Edgar Poe, tout comme la pensée axiomatique et les recherches globales des géomètres autour de 1900 complètent les simples préoccupations

méthodologiques et les études infinitésimales locales de leurs précurseurs.

Car nous l'avons déja dit, c'est à Hilbert qu'il convient de comparer Moréas. Ce qui préoccupe Hilbert, c'est le dénombrement exhaustif des idées génératrices d'une doctrine, d'où celle-ci découle par simple développement logique. C'est un problème de fondation autonome, un problème de purisme.

Pour Moréas, la matrice de toute poésie c'est la lyre ; non la lyre matérielle, mais une certaine attitude rapsodique.

Une fois évoqueé, de cette lyre originelle dérivent un certain nombre d'opérations aèdiques, de rites propre à l'aède, qui constituent le domaine de la poésie. Les effets de l'orgue romantique ou de l'orchestre symboliste sont exilés de cette stricte ordonance. Seuls y passent les souffles compatibles avec le double tétracorde de la stance papadiamantopoline.

Avec Hilbert, la géométrie rejoint Euclide ; avec Moréas, la poésie remonte à Aclée. Mais ce retour se renforce de toute la puissance exhaustive de la pensée moderne.

La stance de Moréas devient l'émule de l'énoncé mathématique. Elle revêt la même beauté canonique, due à je ne sais quelle célébration sommaire, à un art plus généralement conçu, du théorème. L'émotion n'en est que plus profonde et comme aggravée par la densité que lui confère une forme avare. Sa musicalité devient cette architectonique sonore dont parlait Nietzsche : le contraire des lâches symphonies symbolistes. Elle devient un agencement d'intervalles intelligibles, commensurables : purs, en un mot.

Avec Moréas nous connaissons enfin l'essence ailée qui couronne parfois ce monde de réminiscences, et que Platon identifiait à la *Poesis*.

Donc, le problème de Poe : la recherche du vrai domaine de la poésie, que celui-ci résolut par adjonctin, Moréas le résout par exclusion. Le domaine de la poésie n'est pas l'âme intégrale, mais seulement cette région privilégiée où résonnent les accès de la lyre. C'est le lieu de toute beauté intelligible : l'entendement pur, honneur des géomètres.

*

Mais la réceptivité de Moréas pour les idées alors en marche va plus loin. Vers 1900, les géomètres commencent à regarder comme insuffisantes les vieilles recherches différentielles locales. Des théories globales les remplacent, où les êtres mathématiques inclus sont pensés dans l'universalité de leur domaine d'existence. C'est l'époque des mémoires de Poincaré sur les lignes géodésiques fermées et les invariants intégraux, l'époque où l'analyse se voit envahie par des idées topologiques, globales.

De même notre Hellène, qui déja en pleine erreur romane rêvait d'une poésie philologiquement valable pour tout l'intervalle qui sépare *Sainte Eulalie* de Leconte de Lisle — assagi et enrichi par tant d'expériences prosodiques — se décide pour une poésie qui soit non une moyenne linguistique, mais une savante moyenne de tous les états d'âme méditérranéens, de toutes les émotions qui agitèrent le coeur humain, depuis les Grecs : idée fort belle et en somme nouvelle. Une poésie qui jouirait de la même audience à la table de ses disciples, Café Vachette, qu'à la cour de ses aïeux, au ro-

yaume d'Ithaque. Au demeurant, une poésie affranchie des liens du temps et de l'espace, ayant pour vrai cadre ce „topos atopos" des anciens.

Evidemment, des problèmes similaires sur le lyrisme absolu, Mallarmé et Valéry se les posèrent aussi. Mais le premier en compliqua inutilement l'énoncé, par des données syntaxiques ou bien idéalistes ; l'autre versa bientôt dans le poème parménidien, parfois très beau, toujours éblouissant d'idées. Cependant nous préférons à ce genre d'essais rimés les francs essais des *Variétés*, si admirables.

*

Combien Moréas est plus pur que ces deux poètes, reconnus tels ! Pur, d'abord par le choix très médité de ses symboles : le grain, la fleur, la lune et la lyre. On s'étonne de constater les savantes configurations qu-il tire de ce peu de matière. On songe à Shelley, qui avec ses trois symboles : le fleuve, la barque et la lampe, compose un vaste rituel.

Déja le Moréas des *Syrtes* versifiait avec ce matériel. Mais combien imparfaitement ! Voici le motif de la lune, dans la pièce *Ottilie :*

„Autour du bourg la lune, aux nécromants fidèles,
Filtre en gouttes d'argent à travers les ramures,
Et l'on entend frémir ainsi que des coups d'ailes
Des harpes dans la salle où rêvent les armures".

Ces vers ne manquent pas de virtuosité. Mais encore, quel fatras ! Toute la défroque symboliste est là : le satanisme du misérable Rollinat, le décor wagnérien de carton, l'air de mystère, et, en plus, je ne sais quelle forfanterie palikare, bien antipathique.

Voici maintenant le même motif repris dans les stances :

Je te sens sur mes yeux, lune, lune brillante
Dans cette nuit d'été ;
Mon coeur de tes rayons distille l'attrayante
Et froide volupté.

(VI, XIII)

Le poète y atteint vraiment aux limites de la stylisation. On reçoit l'impression, hautement artistique, d'une existence simplifiée et représentée.

Il est intéressant de se rendre compte par où Moréas évite l'académisme qui le guette. C'est par l'invention. Mais une invention bien dissimulée, un léger coup de ciseau destiné à faire vibrer les surfaces et qui se refuse au coup d'oeil profane.

Par exemple, dans la strophe citée, l'invention réside tout entière dans la mot „attrayante" et la place qu'il occupe. De sorte que ce mot dépasse son contenu habituel et vient nommer une certaine qualité de lune : amicale et magnétique.

Encore un exemple d'invention ineffable. Nous le trouvons dans la stance célèbre :

Compagne de l'éther, indolente fumée,
Je te ressemble un peu :
Ta vie est d'un instant, la mienne est consumée,
Mais nous sortons du feu.

(IV, VII)

Insérée dans le cadre absolu de l'éther, la „fumée indolente" reçoit un tout autre attribut. L'évocation de l'éther nous invite à repenser le mot „indolente", à le prendre dans son acception étymologique : celle *d'exempte de douleur*. Le vers acquiert ainsi un sens moral et devient émouvant.

Un dernier exemple. Nous citons :

O ciel aérien *inondé* de lumière
Des golfes de là-bas cercle immense et pur !
(II, IX)

Grâce à je ne sais quel prestige, — l'enthousiasme de l'oeil qui s'exalte, la quantité considérable des voyelles qui commentent la vacuité du tableau, enfin la limite circulaire imposée à cette calotte de ciel — on ne ressent plus la banalité du mot „inondé". Au contraire, on est tenté de le disjoindre en deux vocables : „in" et „onde". Le processus de la propagation ondulatoire de la lumière s'en trouve poètiquement recrée, et l'on assiste à un vrai „lux tourbillonnaire" autour d'un point idéal. On est tout simplement ébloui.

Mais un art si consommé est vraiment inanalysable.

*

On se plaint parfois de l'hermétisme de Moréas. S'il ne s'agit pas des difficultés soulevées par les données mythologiques — que les dictionnaires peuvent résoudre — ni de celles causées par la concentration extrême des strophes, d'où toute transition est bannie, alors il ne peut être question que d'un seul hermétisme : ce lourd courant de pensées et d'émotions orphiques qui sont comme l'accompagnement grave et souterrain de certaines stances.

La succession des saisons, le morcellement de Dyonisos dans le paysage, le mystère de la germination sont ressentis par Moréas d'une façon sacrée : en véritable initié pantelant sur la route qui de Céphise atteint Eleusis.

Ce miel attique, si nouveau, qu'il apporte à la poésie française, c'est plutôt l'épis triptolémique :

sa propre connaissance d'une Grèce plus profonde, que seul le génie de Nietzsche sut pressentir.

L'éminence d'une culture humaniste se mesure à son aptitude à se forger une image saissisante de la Grèce antique. La France de la Pléiade, celle du XVII-ème siècle, en eurent chacune leur vision : mignarde, guindée ou héroïque. Avec Moréas, l'âme même de cet enchantement et de ce mystère, insaisissable comme une tache de soleil, tout ce que fut l'ancienne Hellade, vient visiter les sites de la France, peut-être pour y rester.

(Conferință, 1947)

TRADUCEREA (de ROMULUS VULPESCU)

Nu e vorba de a-l prezenta pe Moréas, sarcină de loc agreabilă, ci de a lămuri un temei de controversă cu d-l Singevin, ceea ce este cu totul pasionant. Încît aceste rînduri îi sînt cu deosebire destinate.

D-l Singevin ne-a mîhnit deunăzi numindu-l pe Moréas „mare poet de mîna a doua". Or, noi îl considerăm pe Moréas din *Stanțe*, la fel ca și pe Rimbaud din *Iluminații*, un foarte mare poet, pur și simplu. Iată motivele :

La Rimbaud admirăm geniul „euristic", o lume și un mod nou de a simți anexate domeniului poetic. El evocă aventurile, și mai temerare, desfășurate la marginile spiritului : marile înfăptuiri ale lui Galois sau ale lui Niels Abel.

La Moréas (Moréas tot cel din *Stanțe)* nu e vorba de invenție ci de purificare și de reducție. Veți binevoi să ne iertați mania inocentă — adevărată deformare profesională — de a recurge, pentru a-l compara și a-l înțelege mai bine, la cutare matematician. [Moréas] evocă

neostoit formalismul lui Felix Klein sau, mai degrabă, purismul logic al lui Hilbert.

Într-adevăr *Die Grundlagen der Geometrie* — pe care unii o numesc „noul Euclide" — această cărțulie a lui Hilbert, apărută în 1899, chiar în anul primelor *Stanțe*, va sta pururi în cumpănă în spiritul nostru cu nemuritoarea carte a lui Moréas. Căci nu sînt, oare, *Stanțele*, *Fundamentele* și ilustrarea celei mai pure poezii ?

*

Pentru buna judecare a unei reforme poetice, trebuie în primul rînd, să apreciezi gradul de fatalitate pe care-l comportă. Au existat reforme cu totul arbitrare, ca „instrumentalismul" nefericitului René Ghil sau ca inovația grafică din *Un coup de dés jamais n'abolira le hasard.* Acestea nu participau cu nimic la tendințele momentane și generale ale spiritului ; de aceea nici n-au supraviețuit propriei vîlve.

Or, într-o anumită epocă, orientarea spiritului se reflectă cu maximum de claritate în dezvoltarea simultană a matematicelor. Aici, în acest domeniu, abordează spiritul o substanță, care-i este omogenă și, aici, își manifestă în cel mai limpede mod direcția elanurilor lui.

Cu titlu de metodă de apropiere posibilă e îngăduit, așadar, să examinezi o reformă prozodică în lumina modificărilor suferite în același timp de idealul matematic.

*

Reforma poetică a lui Moréas se bazează pe o reformă anterioară : cea a lui Edgar Poe.

Aici, însă, vom risca o judecată personală, contrară opiniei admise. Manifestele lui Poe n-au nimic a face cu poezia pură : operațiunea poetică autonomă nici nu e măcar definită. Căci procedeele de atelier pe care le divulgă — oricît de interesante ar fi ele — sînt, mai ales, privitoare la versificație. Cît despre domeniul destinat

acestei operațiuni, e departe de a fi pur. Într-adevăr, a extinde acest domeniu la întregul suflet, nu-nseamnă a simplifica, a purifica.

Opera critică a lui Poe ne apare ca o colecție de probleme psihologice, un eseu asupra celor mai bune condiții de receptivitate a operei în versuri : un fel de metodologie lirică.

În analiza lui, Edgar Poe ajunge la concluzia existenței exclusive a poemelor scurte. El opune *short poem*-ul lungilor tirade romantice bîntuind pe vremea aceea. Totuși, ca un bun romantic, profesează, în privința formei, eclectismul, și recomandă amestecul indefinit al metrilor. Dar atunci cînd cere subordonarea tuturor detaliilor operei compuse unui anumit efect preconceput, se comportă ca un clasic.

Insistăm, totuși : Poe nu se explică, sau se explică rău, cînd definește domeniul poeziei. Identificîndu-l cu întregul suflet — sinteză a înțelegerii, a sensibilității și a pasiunii — e departe de a proceda ca un purist, ca un abstractor adică.

Cu alte cuvinte, momentul Edgar Poe este marcat de preocupări metodologice și de o nevoie de rigoare tehnică, profund diferite de această căutare modernă a unui „catharsis liric". Soluția idealistă pe care o dă Poe problemei spațiului poetic, limitîndu-l într-un anume suflet total ne apare astăzi naivă și provizorie.

Simultan cu cel al lui Poe, e interesant să notăm un travaliu critic geamăn desfășurat de matematicieni. Aceștia se alarmau de incoerența și de precaritatea multor opere gigantice și discutabile : tratatele lui Euler, ale lui Legrange sau ale lui Laplace, la fel cum poeții se săturase de neorînduiala unui Pope, a unui Tennyson sau a unui Byron.

Augustin Cauchy, catolic și om de încredere al lui Carol al X-lea, a simțit mai întîi nevoia să reflecteze asupra „compoziției matematice". A demonstrat, cu ajutorul pro-

ceselor convergente, definiția constructivă a existențelor analitice, și a îmbogățit teoria funcțiilor cu cîteva raționamente canonice noi.

Totuși, la fel ca Poe, Cauchy rămîne străin de preocupările puriste. Nu concepe nevoia de a funda axiomatic și de a-și delimita domeniul disciplinei. Opera lui critică are în vedere condițiile metodologice ale raționamentului, rigoarea și eficacitatea algoritmelor.

Poziția singulară a lui Edgar Poe printre poeți se datorește, credem, tocmai acestei facultăți de a-și apropia o problemă născîndă de critică generală, de-a o traduce în termeni de prozodie și de-a o rezolva în felul lui.

*

Îi atribuim lui Jean Moréas — pentru a trece, în sfîrșit, la el — o însușire de același ordin. Dar reforma lui în poezie corespunde unui moment mai dezvoltat al conștiinței critice. O prelungește pe cea a lui Edgar Poe, la fel cum gîndirea axiomatică și cercetările globale ale geometrilor din preajma lui 1900 completează simplele preocupări metodologice și studiile infinitezimale locale ale precursorilor lor.

Căci, așa cum am mai spus, cu Hilbert se cuvine să-l comparăm pe Moréas. Ceea ce-l preocupă pe Hilbert este numărătoarea exhaustivă a ideilor generatoare a unei doctrine, din care aceasta decurge prin simplă dezvoltare logică. E o problemă de fundamentare autonomă, o problemă de purism.

Pentru Moréas, matca oricărei poezii este lira ; nu lira materială, ci o anumită atitudine rapsodică.

O dată evocată, din această liră originală derivă un anumit număr de operațiuni aedice, de rituri proprii aedului, care constituie domeniul poeziei. Efectele orgii romantice sau ale orchestrei simboliste sînt exilate din această strictă întocmire. Mai trec doar adierile compatibile cu dublul tetracord al stanței papadiamantopoline.

Cu Hilbert geometria îl regăsește pe Euclid ; cu Moréas, poezia se întoarce la Alceu. Dar această revenire e întărită de toată forța exhaustivă a gîndirii moderne.

Stanța lui Moréas devine emul al enunțului matematic. Se înveșmîntă în aceeași frumusețe canonică, datorită nu știu cărei celebrități sumare, unei arte mai general concepută — a teoremei. Emoția e mai profundă și agravată parcă de densitatea pe care i-o conferă o formă avară. Muzicalitatea ei devine acea arhitectonică sonoră despre care vorbea Nietzsche : contrarul vlăguitelor simfonii simboliste. Stanța devine o succesiune de intervale inteligibile, comensurabile : pure, într-un cuvînt.

Cu Moréas cunoaștem, în fine, esența înaripată care încoronează uneori această lume de reminiscențe, și pe care o identifica Platon cu *Poesis*-ul.

Deci, problema lui Poe : cercetarea adevăratului domeniu al poeziei, pe care el a rezolvat-o prin adjoncțiune, Moréas o rezolvă prin excluziune. Domeniul poeziei nu este sufletul integral, ci numai această zonă privilegiată, unde răsună actele lirei. Este locul oricărei frumuseți inteligibile : înțelegerea pură, onoarea geometrilor.

★

Dar receptivitatea lui Moréas la ideile pe-atunci în circulație merge mai departe. Pe la 1900, geometrii încep să considere insuficiente cercetările diferențiale locale. Sînt înlocuite de teorii globale, în care existențele matematice incluse sînt gîndite în universalitatea domeniului lor de existență. Este epoca disertațiilor lui Poincaré despre liniile geodezice închise și despre invariantele integrale, epoca în care analiza se vede invadată de ideile topologice, globale.

La fel, elinul nostru, care, încă în plină eroare romană, visa la o poezie filologic valabilă pentru tot intervalul ce separă *Sfînta Eulalia* de Leconte de Lisle — înțelepțit și îmbogățit de-atîtea experiențe prozodice — se decide

pentru o poezie care să fie nu numai o medie lingvistică, ci o savantă medie a tuturor stărilor sufletești mediteraniene, a tuturor emoțiilor care au răscolit inima omenească de la greci încoace : idee foarte frumoasă și de fapt nouă. O poezie care s-ar bucura de aceeași audiență la masa discipolilor săi, la Café Vachette, ca și la curtea strămoșilor lui, în regatul Itaca. La urma urmelor, o poezie eliberată de legăturile timpului și ale spațiului, avînd drept cadru adevărat acel „topos atopos" al anticilor.

Evident, probleme similare despre lirismul absolut și le-au pus și Mallarmé și Valéry. Dar cel dintîi le-a complicat inutil enunțul cu date sintactice sau idealiste ; celălalt a luneçat curînd în poemul parmenidian, foarte frumos adesea, totdeauna strălucitor de idei. Totuși, acestui tip de eseuri rimate, îi preferăm eseurile pur și simplu din admirabilele *Varietăți.*

*

Mult mai pur este Moréas decît acești doi poeți, recunoscuți ca atare. Pur, mai întîi prin alegerea profund gîndită a simbolurilor lui : sămînța, floarea, luna și lira. E uimitor să constați ce savante configurări scoate din atît de puțină substanță. Îți vine-n minte Shelley, care, cu cele trei simboluri ale lui : fluviul, barca și lampa, compune un vast ritual.

Moréas, cel din *Syrte,* începuse să versifice folosind acest material. Dar, cît de stîngaci ! Iată motivul lunei, în bucata *Ottilie :*

Cu necromanții, luna, fidelă — stă cunună
Sus, peste burg, filtrînd prin crengi argint pe-o rază
Ca filfîiri de-aripi vibrează cîte-o strună
De harfă,-n sala-n care armurile visează.

(tr. R. V.)

Versurile nu sînt lipsite de virtuozitate. Dar și ce mai talmeș-balmeș ! Tot calabalîcul simbolist e prezent : satanismul bietului Rollinat, decorul wagnerian de carton, atmosfera de mister, și, pe deasupra, un fel de fudulie palicărească, destul de antipatică.

Iată acum același motiv reluat în *Stanțe* :

Te simt în ochi, o, lună, pe cînd strălucitoare
Prin nopți de vară treci ;
Și inima distilă dulceața-atrăgătoare
A razei tale reci.

(tr. Al. Ciorănescu, Jean Moréas, *Stanțe*, București, 1945, p. 39)

Aici, poetul atinge, într-adevăr, limitele stilizării. Capeți impresia, elevat artistică, a unei existențe simplificată și reprezentată.

E interesant să ne dăm seama prin ce anume evită Moréas academismul care-l pîndește. Prin invențiune. Dar o invențiune cu grijă tăinuită, o foarte lină atingere de daltă destinată să pună în vibrare suprafețe, și care se refuză privirii profane.

De exemplu, în strofa citată, invențiunea rezidă în întregime în cuvîntul „*attrayante*" și în locul pe care-l ocupă. Astfel încît, acest cuvînt își depășește conținutul obișnuit și ajunge să denumească o anume calitate de lună : amicală și magnetică.

Încă un exemplu de invențiune inefabilă. Îl întîlnim în stanța celebră :

Tovarăș cu eterul, fum plin de nepăsare,
Ce mult ne-asemuim !
De-o clipă-ți este viața, o clipă-a mea mai are,
Dar tot din foc ieșim.

(tr. Al. Ciorănescu, Jean Moréas, *Stanțe*, București, 1945, p. 39)

Inserat în cadrul absolut al eterului, acea „*fumée indolente*" capătă un cu totul alt atribut. Evocarea eterului ne

invită să regîndim cuvîntul „*indolente*", să-l înțelegem în accepțiunea lui etimologică : aceea de *cruțat de durere*. Versul dobîndește astfel un sens moral și devine emoționant.

Un ultim exemplu. Citățm :

> O, ceruri infinite, scăldate în lumină,
> Cer limpede și-albastru al lumilor de sus.
>
> (tr. Al. Ciorănescu, Jean Moréas, *Stanțe*, București, 1945, p. 18)

Grație nu știu cărui prestigiu — entuziasmul ochiului care se exaltă, cantitatea considerabilă de vocale care comentează vacuitatea tabloului, în sfîrșit, limita circulară impusă acestei calote de cer — nu mai resimțim de loc banalitatea cuvîntului „*inondé*". Dimpotrivă, sîntem ispitiți să-l despărțim în două vocabule : „*in*" și „*onde*". Procesul propagării ondulatorii a luminii e recreat poetic, și asistăm la un adevărat „vîrtej de lumină", în jurul unui punct ideal. Sîntem pur și simplu orbiți.

Dar o artă atît de rafinată este într-adevăr inanalizabilă.

*

Citeodată, unii se plîng de ermetismul lui Moréas. Dacă nu e vorba de dificultățile ridicate de datele mitologice — pe care le pot rezolva dicționarele — nici de cele provocate de concentrarea extremă a strofelor, din care orice tranziție este izgonită, atunci nu poate fi vorba decît de un singur ermetism : acel copleșitor curent de gînduri și de emoții orfice, acompaniamentul grav și subteran al unora dintre stanțe parcă.

Succesiunea anotimpurilor, îmbucătățirea lui Dionysos în peisaj, misterul germinării sînt resimțite de Moréas într-un chip sacru : ca un adevărat inițiat, gîfîind pe drumul care-ajunge de la Cefis la Eleusis.

Această miere atică, atît de nouă, pe care-o aduce poeziei franceze, e mai degrabă spicul triptolemic : propria cunoaștere a unei Grecii mai profunde, pe care numai geniul lui Nietzsche ar fi știut s-o presimtă.

Eminența unei culturi umaniste se măsoară după aptitudinea pe care-o are în a-și făuri o imagine pregnantă a Greciei antice. Franța Pleiadei, cea a secolului al XVII-lea și-au avut fiecare viziunea ei : drăgălașă, afectată sau eroică. Dar cu Moréas, chiar sufletul acestui farmec și al acestui mister, insesizabil ca o rază de soare, tot ceea ce a fost antica Eladă, vine să viziteze plaiurile Franței, poate pentru ca să rămîie.

PROZE DIVERSE

OMAGIU LUI E. LOVINESCU

Valah prin origini şi slăbiciuni folclorice, cunosc altfel decît prin Sadoveanu farmecul dulcii naturi moldovene.

Cămările de miracol ale copilăriei nu se închiseseră bine, ochii prelungeau încrezători, pe lujerul tînăr, mişcarea de împlinire vegetală, cînd soarta de judecător nomad, fără cuceriri ilustre, a lui tată-meu, îl arunca din Cîmpulung, mai departe decît mi-e astăzi Brazilia şi Alaska, la 700 de km, undeva, în lunca Siretului, aproape de gara Gălbeni.

Dar locurile care se vesteau aspre, de surghiun, se dovediră o foarte blîndă ţară.

Giganţi înfloriţi în arnici, cu plete şi umbre de nuc sub pălărie ; boi înceţi cu coarne zvelte şi divergente, ca veritabilii căpriori ai văzduhului ; jidovi împietriţi în giubele, rumegînd interminabile algoritmuri în seri, pe praguri, sub un cer de Golgotă ; armeni cafenii, armence în doliu încărbunat, învîrtind cărţi de joc şi răsucind ţigări fără ruşine : lume prea felurită, împrumutînd de la oglinda unei tristeţi comune singura ei unitate.

Dar lunca de aur şi pădurea eminesciană mă ajutau să uit lugubrul multor sindrofii armeneşti.

Rîul mai ales, sticlos, egal, bogat, dar şi insipid ca marele său cîntăreţ, Siretul leneş se confundă cu una din cele mai dragi vedenii. În fast minuscul de regină Mab, o văd biruind cursul pe nobila şi viteaza căţea terrieră Miss — dragostea şi mîndria mea — dintre tulpanele şi iazmele depărtărilor de unde, ca pe o linguriţă de argint inima-mi pierită o strigă, sorbind-o.

Dar, ca moliftul în iarnă, incoruptibilă esenţă, această Moldovă există în oraşul potrivnic al lui Bucur, întrunită în omul placid şi primitor, cu taine de voaluri riverane din care pentru unii se desface pierzare, pentru alţii, mesagiu de tînără graţie ; omul mai mult decît inteligent : conservator şi coordonator, el, *singura noastră raţiune de a scrie*, omul admirabil prin care s-a provocat şi convocat în mare parte literatura cea nouă.

Ca altă dată în pădurea eminesciană vin înspre acest copac druidic, creştet păgîn şi liber, vegheat dinspre seară de Ceahlăul mănăstiresc. Neghiobi sau copilăroşi am încercat fiecare custurele împotrivă-i. Am reuşit doar să legăm numele nostru pieritor, în litere cu timpul cicatrizate, de eternitatea lui. Copac venerabil şi drag, pe care coloniile de licheni ale tinerei generaţii (după mine vîrsta acestei generaţii e paleozoică, judecînd după rudimentul organismelor şi lipsa lor de individualitate) nu izbutesc să mi-l ascundă.

Vremea, 3 aprilie 1932

VEGHEA LUI RODERICK USHER

(Parafrază)

În descrierile Gîndului Despot.
The Haunted Palace

Modul unei seri eventuale, acel parantetic zenit, vagant, la ierni, destipăritul soare, formase valea edificiului Usher.

Implicatele pajuri, lacul silabic, alfabetul alveolar și distrat al pietrelor ilustrului Leagăn, armau nemăsurat ori alungau infuz tablele unei nerepetate Physici.

Și filamentele umbrelor, și figura docilelor raze, și toată aparenta inimă a locului o dezlegam : cadran afund al unor modificate, deviate orlogerii, durînd necunoscut : la turle, pe arbori, pe aburi.

Sub revolta continuată a zidurilor, consolidare în cub, zar de automorfă lumină, Veghea se tencuia, prin lespezi. Lor prins, asociat, înalt profil tombal, Roderick Usher (mai înalt prin sălbateca, mătăsoasa și preoțeasca surpare a părului) cunoștea neîmpărțit ființa îndelung provocată a Poeziei.

Pînă la marginele celebrelor, incineratelor umbre. Ea se desfăcea liberă de figura umană ca o sperată poartă.

O ! Sieși centrat, adunat și de piatră, colo un cer obosea prin scăpărarea-i unică. Profundul, declinatul anotimp al acestei naturi cogitale se preamărea, din învălite roduri.

Potir propagat. Insomnie concentric scuturată a Principiilor. Îmbrăcare simultană a glorioase, certe geometrii.

Cunoașterea era aici locuire, canonică deplasare în Spirit. Verificare a gîndurilor iubite, pe căi închise și simple ca lăncile unui triunghi.

Stabile corpuri ! Insolvate, în veritabila vale, unde aburii comprimau alfabetul prismatic iar substituțiile ferestrelor operau accelerat asupra docilelor, vegetalelor raze — unde crima fracției și a secundei expia acum în amestec.

Pe zarul de constantă lumină însă, ivăr inferioarelor iaduri, Sufletul Cercetat se menținea neajuns. Și „psalmii deșertatului de soare stăpîn" al acelei întristate geografii, inflexionau ușor către imn — către un mare accent poesc — pînă cînd degetele instruite suiră pe firele maturei harfe, tonul nunților rasei.

„O neistovit spectacol, calmă participare ! Ești majorarea pînă la gînd, a dulcilor esențe familiare ? Vale irizată, hore fericite ale ecourilor, arce protectoare cerești : străvăzuta frigiditate a acelor cămări e blînd împletită de o alternată mărturisire... Ascută, șoaptele defunctei Surori explică eteratele goluri ! Căi ale științei comunicate, nupțială cunoaștere, antene ale Dragostei, măsurînd rostogolirea de gemene astre : durata lui Monos și Una, vie, agrigentina Dragoste !"

Dar Monos, axă unipolară în singur cer intelectual, sculptă o pauză așa de pustiită dezordonatei improvizații a unui maestru astarteic și rar, încît fîlfîitor, apodictic, un duh se aminti din sustrageri, înmînînd în sfîrșit amanetarea de suflet, replica din acel oprimat Decembre al Corbului.

„Și tristul decorum, și multul eben (pasărea dar, sigur, și bustul) făceau atunci deficiente silabele-prăpăstii, vida enunciație «nevermore». Aici, însă, auzuri florale, promovate, le interpretară necesar ca intervalul, numai, al unei albe combustii. Exauția prin uitare: faptul taumaturgic al Analysei, conferind existență străină și transferată, extremelor pulverizări.

Răpusele tale Madeline, Lenore, Ulalume — condiții, desigur, gîndului poetic — sînt din natura invaginată, negativă, și de aceea etern refuzată, a Tiparelor. Zenitul sagitar al cerurilor noastre le menține, departe, printre coruperi (în duhul factice și translat al lacului comentator)!

Șoptiri de la Monos, la Una!

Sparge hibridul acestei neecuații, creatoare de scădere, de ciclu, de temporal. Știe-te, singur Ochi, prin toată această spiritualitate a vederii, prin tot gîndul cufundat și geometric la care te-am strigat!

Mersul tău pînă sub corturile atîtei supunătoare frumuseți se măsoară cu amplitudinile harfei, cu intuițiile tale de termen al unei poetice rase. Dar două se dovediră căile Consistenții. Locuire, pornind din pămînturile tale, pe orbitele rigide ale mărilor se imprimă în asimptotic declin.

Să descuiem acele încăperi oceanice...

Dincolo de tronul occidental, căzut pe mările Javei; avînd oroarea Polului Sud, prin alaiul strident, străveziu, dens desăvîrșit al zidurilor universului — în rituala, totuși, indigență a faptului celui mai stingher, înscris în vidul unei butelii — buretoasa, venerabila navă a Științei, forțează acest cer solidar. Și pînzele ei deprimate aliază aedica stirpă a Usherilor, înnodatelor, geloaselor

rase de jos : în acele semne de gudron (corbi întorşi în ghirlande) a căror ivire aici e singura proferare a iadului, acceptată vreodată sub ceruri, cuvîntul complect."

DISCOVERY

(*Parafrază* la vol. *Eulalii* de Dan Botta, 1931)

GEOMETRIE INCENDIATĂ

Fostul elev din clasa profesorului Banciu e un geometru, în felul său.

Din visul aţintit al convieţuirii formelor nu a trecut nimic şi nu trebuie să cerem să treacă în pînzele lui Marcel. În schimb, o geometrie incendiată : furtuni de echere, crize de conuri şi multe, mai ales dreptunghiuri : lame cenuşii, cenuşii, pentru înalte, roşii opere justiţiare.

Divinul Marchiz concurează puternic, în Marcel, cu divinul Platon.

O materialitate crucită cu o desperare arsă, un regim al logicii eficace şi al redemţiunii prin cruzime, ridică aceste pînze la mari semnificaţii.

Marcel Iancu ar trebui asociat de un Joseph de Maistre, acelei palide, purificate figuri, într-un elogiu fratern.

Călău suprem al formelor în punctul lor de. criză.

Facla, 8 februarie 1932

CU PRIVIRE LA SPIRITUL MATEMATIC

SUB CONSTELAȚIILE NUMERELOR

Cînd, mici cîmpulungeni ambițioși, Velculescu, Mișu Vlădescu și cu mine am venit la București să cucerim cununile liceului Lazăr, așteptînd să cucerim ceva mai tîrziu chiar orașul, ne-am dat curînd seama de naivitatea noastră. Fuseserăm cei dintîi, cu diferențe de ordinul sutimilor, la gimnaziul Dinicu Golescu. La matematice avusesem chiar un bun dascăl, pe Ion Antonescu. Da, dar acolo ne detașam pe un fel de neant ; aici la Lazăr aveam de luptat cu o clasă în care provincia și capitala concentrase toți premianții lor. Apoi profesorii aceștia de la Lazăr, nu prea semănau cu profesorii patriarhali de la Cîmpulung. Eram în situația unor franctirori supuși, fără nici o tranziție, disciplinei draconice a vieții de regiment.

Să rivalizăm cu voi ? Imposibil. Astfel eu am rămas să învăț numai la matematice. Tata Moșu s-a consacrat vocației lui de prinț al vieții. Singur Velculescu a continuat să învețe egal, la toate.

Confruntarea cu Banciu a fost poate cea mai drastică. Ce legătură, ce filiațiune între apariția aceasta de dresor al micilor animale care eram, înarmat pînă în dinți cu un sarcasm rece, la pîndă,

pentru a reprima pe loc orice înmuiere a atenției și a disciplinei — și valetudinarul Ion Antonescu, cu lecțiile lui impersonale, clasele lui somnolente ?

De la început ne-a luat în mînă, ca o plasmă amorfă, să ne dea figura voită de el. Maculator, caiet de teme pe curat, caiet de extemporal, abonament în masă la *Gazeta matematică* ! De nu —1 la catalog și lungă dizgrație. Banciu a săvîrșit cu noi, ceea ce Comitetul mîntuirii publice săvîrșise altădată cu Franța. Ne-a unificat, ne-a organizat, ne-a dat o conștiință comună prin teroare. Conglomeratul de mici mentalități provinciale, cu tendințe sedițioase, a trebuit să dispară, să se topească într-o unitate, îngrozit de lunetele de ghilotină ale 3-iurilor și de siluetele de călăi ale 1-urilor. La sfîrșitul semestrului I: buzoieni, cîmpulungeni, giurgiuveni, bucureșteni dispăruseră ; eram lăzăriști, iar în această corporație închisă, o categorie de data aceasta nouă, cu o conștiință proprie și un sentiment neted de diferențiere : clasa lui Banciu, clasa V-a, a anului 1910.

Rară, providențială întîlnire ! Între un tînăr profesor, cu cea mai desăvîrșită înzestrare de pedagog, dornic de a arăta ce poate, exasperat de un an de exil la Tulcea, și o clasă nouă, rezultat al unei selecțiuni severe, gata să-i soarbă învățătura. Erau între noi și el simpatii misterioase, ca între anumite plante și soare. Eram făcuți să ne orientăm după el ; era făcut să ne lumineze.

Cînd, mai tîrziu, am trecut, cu el, la Mihai, n-a mai fost același lucru. El rămăsese firește același, dar clasa nu-l mai secunda. Invenția pedagogică cea mare a lui Banciu a fost activitatea grafică ce ne impusese. La aceste treceri dintr-un caiet într-altul, la aceste transvazări, ceva din pulberea

de preț a matematicilor ne rămînea între degete, ni se încrusta în pori.

El, probabil, vedea mai departe. Matematicile sînt un gen scris, nu oral. Valoare definitivă are aici numai ce pui pe hîrtie, ce poți cîntări și verifica. Mulți din matematicienii pe care îi frecventez par să nu cunoască acest lucru. Pentru ei, a străluci în conversații matematice înseamnă a face act de matematician, cînd în realitate lucrul nu are nici o importanță, ba chiar poate fi semnul unui supărător amatorism.

Astfel, Banciu a realizat cu noi foarte mult. Deseori seara, acum la bătrînețe, răsfoiesc anii de pe atunci ai *Gazetei matematice*. Ei bine, constat că aproape toți colaboram. Răsfoind deunăzi scrisorile pe care Victor Dumitrescu le primea în vacanță de la colegii lui, îmi dau seama că Banciu reușise să ne impună o trăire matematică aproape exclusivă. Centrul existenței noastre era coperta *Gazetei matematice*, aceea în care se oglindea soarta soluțiilor noastre. Primirea unei soluții trimise ne crea un fel de exaltare. Refuzul ei, ne cufunda în lungi melancolii.

Pentru mine, care am îmbrățișat matematicile, înțelegeți că Banciu a fost ceva mai mult ca pentru voi. A fost maistrul, omul care m-a format, de la care am învățat esențialul.

Ceilalți profesori de matematici, inclusiv cei de la Universitate, nu m-au învățat, m-au informat. Banciu însă mi-a trecut simțul lui de rigoare, mi-a sădit afectul matematic, emoția în fața frumuseții unei teoreme și patima cercetării, fără de care nu poți fi matematician.

Dar Banciu a putut fi încă și mai mult pentru mine. În plină criză a pubertății, cînd eram la doi pași de a mă pierde, gata să mă dau la fund, el a

înțeles să-mi facă credit, pe temeiul interesului ce încă arătam pentru matematice, să mă dispute lui Bran, Englezului, popei de religie, lui Brăiliteanu și lui Barbarosa și să mă treacă chiar fără corijență pe malul clasei a VII-a. Fără de asta stricăciunea mea s-ar fi consumat pînă la sfîrșit. Aș fi căpătat un sentiment de declasare, o conștiință de repetent, din care nu m-aș mai fi ridicat.

Banciu a fost omul providențial al adolescenței mele.

Iată. E ceasul 10 sau 11. Escuada mobilă, formată din Săveanu, din Zotter și Tata Moșu (a cărei pretenție nejustificată a fost totdeauna mobilitatea, era nelipsit în excursii), pîndește la scara cea mare. Noi, printre bănci, amestecați, discutăm înfrigurați un punct dificil de matematică sau de geometrie. Auzim însă ropotul de pași al escuadei, în care predomină cadența de centaur a lui Tata Moșu. Înainte de a irumpe ei, sîntem toți la loc, în bănci.

— Banciu, Banciu, vine !

O tăcere grea se așterne. Fiecare din noi are un groaznic trac.

În sfîrșit. Fumuriu și zvelt, ca un arab, apare Banciu. Suie cu capul nițel plecat spre catedră, fără să ne arunce o privire.

— Dumitrescu Victor, absenții.

— Barbilian, Gavrilescu, Marinescu Eliad, Predescu Iulian.

— Iar lipsesc ăștia ?

— Sînt bolnavi.

Punerea absențelor s-a terminat.

Ca la ruletă, inimile încep să ne bată. Ce va cădea ? — „Scoateți caietele de extemporal !“ sau „Să iasă Benedict, Bianu“ sau la celălalt capăt : „Tomescu, Zamfirescu“ ? Nu, nimic, astăzi respi-

răm uşuraţi. Banciu îşi limpezeşte cu o tuse scurtă vocea şi trece la tablă să explice.

Din lecţiile multe ce ne-a făcut, păstrez amintirea mai ales a lecţiilor de aritmetică. Atunci am înţeles ce înseamnă stilul matematic, dezvoltările „more geometrico". Demonstraţia teoremei lui Euclid, că mulţimea numerelor prime e infinită ; demonstraţia teoremei că divizorul unui produs de doi factori, relativ prim cu un factor, divide cu necesitate pe celălalt ; lecţii neuitate care ne transportau sub constelaţiile numerelor, unde geruia rigoarea extremă ! Păstrez iarăşi amintirea primelor lecţii despre cotinuitate, stăruinţa lui de a ne face clari asupra deosebirii dintre algebră şi analiză : „Algebra e bazată mai mult pe egalităţi, analiza pe neegalităţi". Această observaţie foarte ascuţită vulgariza pentru noi simplificînd adevărul adînc, că natura analizei e topologică nu algoritmică. Tot mai mult mă încredinţez că acest om rar ştia mai mult decît modestia lui lăsa să pară, dar găsea şi limbajul potrivit pentru a ne comunica lucruri care, în acel moment, ne depăşeau ; ni se înscriau, însă, în memorie, de unde mai tîrziu ne revin încărcate de un nou înţeles.

Lecţia e terminată. Dar vai, nu şi ora. Mai rămîn 20 de minute.

— Scoateţi caietele de extemporal ! Să se găsească trapezul înscris într-un semicerc pentru care aria e maximă.

Cu astfel de şocuri ne ţinea trezi. Trebuia să fii însă mereu pregătit pentru a-i face faţă. Şi cei mai mulţi dintre noi erau, într-adevăr.

Banciu avea cu 14 ani mai mult ca noi. Se născuse la Blaj şi a murit la 16 septembrie 1940. În vuietul acelor zile, moartea lui a trecut neobservată. Am fost la slujbă, în casa lui din strada

Plantelor. În afară de cîteva dactilografe de pe vremea cînd fusese director de minister, nu-mi aduc aminte să fi văzut pe nimeni, afară de rude. Un furgon, un dric automat, mi l-a răpit curînd de dinainte, încît nu l-am putut duce pînă la cimitir.

Banciu a reușit să ne dea coeziunea pe care numai șefii militari iubiți reușesc s-o imprime soldaților. Nu ne-a comandat el cu străşnicie şi iscusință în primele aventuri ale spiritului ? Lucrul acesta leagă și nu se uită.

Am putea, deci, parafrazînd balada cadeților de Gasconia, spune despre noi, cu aceeași legitimă mîndrie :

Noi sîntem elevii de-a cincea,
Ai clasei lui Banciu Ion.

A fost Carbon de Castel-Jaloux al nostru, iar noi cadeții lui. Un șef dacă nu totdeauna și de toți iubit, temut însă și admirat.

(1940)

AUTOBIOGRAFIA OMULUI DE ȘTIINȚĂ

Înclinarea pentru studiile matematice s-a manifestat destul de timpuriu, pe la sfîrșitul clasei a 2-a gimnaziale, dar la început, firește, mai mult sub forma unui neastîmpăr de a cunoaște, unor citiri necoordonate care o puteau foarte bine compromite. Dacă această înclinare s-a fixat totuși, o datoresc profesorului meu din clasele reale Ion Banciu căruia se cuvine să-i mărturisesc aici plinătatea admirației și recunoștinței mele. Prin întrecerea ce a știut ridica în acea neuitată clasă a V-a a liceului Lazăr (promoția 1914), încurajînd și urmărind activitatea la revistele elementare a celor mai buni din elevii săi, prin întinsa dar înțeleapta școlaritate la care ne obligase și, mai ales, prin autoritatea întregii sale înfățișeri, izbutise să înjghebe un adevărat lagăr de muncă matematică, entuziastă și arzătoare. În amintirea promoției 1914 a liceelor Lazăr și Mihai, unde preda pe atunci, rămîne o figură de mare dascăl.

Trecerea de la liceu la facultate determină o oarecare îndepărtare a mea de matematice. În orice caz, matematicele îmi devin tot mai mult o hrană neîndestulătoare și interesul pentru litera-

tură se deșteaptă. Anii turburi ai războiului fixează această stare.

Totuși lada mea de plutonier, cu care mă întorc din Moldova, conține și manuscrisul a două lucrări matematice care au darul să intereseze pe regretatul Țițeica.

După ce-mi trec licența, prin februarie 1921, comunic lui G. Țițeica o altă încercare, de mai mare întindere, asupra naturei căreia el a putut să se înșele. Această lucrare însemna prima întreprindere de axiomatizare a geometriei algebrice, problemă care astăzi stă în centrul preocupărilor științifice (dar care atunci mai mult nedumerea) și care primea chiar din acel moment o soluție completă, în ceea ce privește teorema fundamentală a lui Abel. Mijlocul de demonstrare îl constituie anumite congruențe relative la un grup abelian, în transcriere aditivă. Lucrarea culege pe lîngă G. Țițeica un succes de stimă, dar congruențele, detaliul tehnic al demonstrației, îl rătăcesc. Hotărît să vadă într-însa o lucrare de teoria numerelor, izbutește să mă convingă să plec la Göttingen pentru a adînci această disciplină cu E. Landau, în care îmi vestea pe adevăratul purtător al tradiției Gauss-Dedekind-Minkowsky.

Încît în august 1921, cu un foarte modest ajutor dat de Ministerul Instrucțiunii, în urma unui raport al lui G. Țițeica [1] și cu făgăduiala acestuia de a-mi reînnoi ajutorul la fiecare două luni, pornesc spre Göttingen.

[1] Nu știu dacă raportul mai există. Factura lui era din cele mai curioase. În anexă purta cîteva numere din *Sburătorul* lui E. Lovinescu, conținînd debutul meu literar, „pentru a se vedea că d. B. nu e numai un matematician posibil, dar și un poet și un filozof"! *(N.a.)*

Ajutorul nu mi-a fost reînnoit, așa încît am continuat să rămîn în Germania, pe socoteală proprie. Fără nici o obligație față de cei ce mă trimeseseră acolo, impermeabil la teoria numerelor așa cum o concepea Landau (o întrecere de formule de evaluare asimptotică), în fața unui David Hilbert în plin scăpătat, mă las cu totul în voia demoniei literare, călătorind prin frumoasa Niedersachsenland dar, mai ales, asimilînd misterioasa atmosferă, saturată de meditațiile lui Gauss și Riemann, a acelui orășel pentru totdeauna matematic, în care filiația cugetării nu are nevoie de o vehiculare tangibilă, ci se transferă imaterial. Încît proiectul de a-mi lua doctoratul la Göttingen n-a fost realizat. Însă mai tîrziu, în 1936, am avut onoarea de a fi fost primul și pînă astăzi singurul român invitat să conferențieze la Institutul matematic din Göttingen, în cadrele ilustrei societăți matematice locale.

Întors în țară în martie 1924 intru în toamna lui 1925 în învățămîntul secundar, hotărît să fac din cariera didactică numai un mijloc de existență și să mă devotez activității literare.

În octombrie 1926 sînt chemat de G. Țițeica (prin colegul D.V. Ionescu, profesorul de astăzi de la Universitatea din Cluj) la București. În conversația care am avut-o îmi propune să-mi dau doctoratul la București și, între timp, să primesc locul de asistent pe lîngă catedra de geometrie analitică. A trebuit să accept o ofertă care, venind de la G. Țițeica, era mișcătoare prin spontaneitatea ei.

Din acel moment încep, paralel cu activitatea literară, o destul de înceată și dureroasă readaptare matematică. Dezgrop din materialul meu matematic din 1920 schema unei cercetări asupra

varietăților ipereliptice și o propun lui G. Țițeica drept posibil subiect de teză. El o acceptă și intervine în redactarea ei de cîteva ori. În 1928 încep tipărirea tezei pe care o susțin în iarna anului următor.

Între 1927 și 1932 legăturile științifice cu G. Țițeica sînt destul de strînse și îndur în tot acest timp ascendentul netăgăduitei sale personalități. Astfel îmi însușesc idealul său matematic, care, ignorînd preocupările structurale — marea întreprindere de comparare și asimilare a sistemelor, de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, inițiată de Sophus Lie și Klein, triumfînd însă cu Hilbert — merge către individual, către „proprietatea remarcabilă" și corespunde unui stadiu mai mult descriptiv al matematicelor. Cu atît mai mult trebuie admirat norocosul său instinct care-l duce la descoperirea suprafețelor S (identificate ulterior ca sfere afine), fundamentale pentru una din geometriile programului de la Erlangen. Cu un cuvînt : un ideal matematic admirabil adaptat spiritului genuin și nemodern al regretatului geometru, dar care lua în răspăr propriile mele aplecări, vizibile în lucrări din 1918—20.

Abia în 1933, cînd încep să mă desfac de această influență, încerc să realizez adevărata mea natură. Rămîn însă îndatorat frecventării lui G. Țițeica cu foarte bune deprinderi de muncă și adîncire.

Așadar fixez 1933 ca dată a unei mai complete aclimatizări matematice, a apariției unei conștiințe mai clare a limitelor proprii. Ea urmează lichidării din 1930 a trecutului meu literar (1919—1930).

Această regăsire de mine-însumi o datorez cufundării în opera lui Gauss, Riemann și Klein, a „marei tradiții", întărită prin șederi repetate, în-

tre 1934—38, în Göttingen și printr-un contact susținut cu lumea matematică germană.

Personal mă consider un reprezentant al programului de la Erlangen, al acelei mișcări de idei care, în ceea ce privește întinderea consecințelor și răsturnarea punctelor de vedere, poate fi asemuit *Discursului Metodei* sau Reformei însăși. Specializării strîmte ori tehnicității opace, de dinainte de Erlangen, se substituie un eclectism luminat. El continuă adîncirea fiecărei teorii în parte, fără să piardă din vedere omogenitatea și unitatea întregului. Astfel cercetarea matematică majoră primește o organizare și orientare învecinate cu aceea a funcțiunii poetice, care, apropiind prin metaforă elemente disjunte, desfășură structura identică a universului sensibil. La fel, prin fundarea axiomatică sau grupal-teoretică, matematicele asimilează doctrinele diverse și slujesc scopul ridicat de a instrui de unitatea universului moral al conceptelor. În acest chip ele încetează de a mai fi o laborioasă barbarie ci, participînd la desăvîrșirea figurii armonioase a lumii, devine umanismul cel nou.

(Din *Notă asupra lucrărilor științifice*, 1940)

G. ȚIȚEICA

(Fragment)

...Între facultate, unde cursul său de geometrie analitică curge ca un rîu de claritate, ale cărui ape nu le poți vedea de două ori (cu fiecare an, cursul capătă o altă față) ; între cele două reviste și munca sa de savant (care în 1914 se închidea în 51 memorii), viața acestui om trece, spre deosebire de a noastră, *pe lîngă frămîntări*, egală și exemplară.

Totuși cred a ști, această neîngăduință față de sine nu se datorește unui spirit abstract și îndepărtat. E o atitudine izvorîtă dintr-un simțămînt înalt : sobrietatea și înțelepciunea care cruță truda materiei și lasă spiritului, numai, vrednicia unei statornice veghi.

Poate că, în drumurile prin trecut al unei vieți astăzi închinate binelui general, stă o tinerețe entuziastă, oprită cu mirare la desfătarea aparențelor. Bănuim poate caietul de versuri, smuls din alte mîini, și ars, din oroarea de a fi admirat în ceea ce e *încîntător și provizoriu, ca o corolă și nu voit și concludent, ca un rod.*

O ipoteză confirmată de altfel de toate legendele geometrilor-înțelepți. Platon a fost cel dintîi să dea focului o podoabă ce face mai mult onoare

muzelor decît inspiratului. Cadența universală a semnului matematic consolează ușor de pulsația greoaie a versului.

*

Primind invitația *Universului literar* să scriu aceste rînduri în marginea unui număr închinat omului care de 30 de ani înviază gîndirea noastră matematică nu numai prin prețuitele-i lumini, dar și prin ascendentul aproape mistic al individualității lui, voi căuta să comentez portretul de pe copertă, să-l fac mai vorbitor.

Un om blond, foarte blond, de blondul idilic al stelei de seară sau al urbei pe munți, în apus. O față românească, dar străveche (daco-romană) încoronată de o calviție venerabilă, semnul climatului special al ideii.

Smerenia și pacea luminoasă a acestei figuri (ceva din ortodoxia rațională a starețului Zosim, din *Frații Karamazov)* la catedră și tablă se însuflețește. Gestul, mai larg, arată rîndurile oștirilor de algebre. Un călugăr-soldat ridicînd Cruciata de semne pentru cauza : cea mai adevărată, cea mai importantă, „cum sabia n-a pledat vreodată și nici trîmbița n-a proclamat".

Bătălia se desfășoară albă, hotărîtă, într-un mers de fapt suveran. Ochii profesorului preciși, albaștri în planul median al amfiteatrului, par materializarea punctelor circulare, de la infinit : organizatori și absoluți. Pe cînd fața se desface pe fondul negru al tablei ca Masca însăși a geometriei. Ca sfera absolută, neeuclidiană.

Am avut curiozitatea să gust, într-o atitudine de așteptare, lecțiile profesorului Țițeica. Le-am cunoscut ca niște clare bătălii. Sub fața aceasta,

mai ales, le iubesc. Însemnătatea acestor lecții nu-ți îngăduie însă o prea lungă pasivitate. Scoți repede hîrtia, creionul și intri în bătălie. Atunci simți lîngă tine o mînă sigură de neîntrecut combatant. Aci îndepărtează fierul cu care inerția somnolenții voia să te întunece; dincolo arată o potecă sigură în spatele taberei de întuneric; îți încheie armura slăbită de lovituri și din izbîndă, în izbîndă, te conduce în cortul bogățiilor lui Darius: diamantele proprietăților geometrice, tăiate după tetraedru, cub, octaedru, icosaedru.

*

Domeniul de cercetări a d-lui G. Țițeica e, mai ales, geometria diferențială.

Ca să țineți o idee despre obiectul ramurii acesteia de matematice, închipuiți-vă o tablă mare de zinc. Un soare permanent ar îndoi, încălzind-o, fața de zinc sub forma unei suprafețe mai complicate.

Geometria diferențială studiază deformările de linii și măsuri într-un rotocol foarte mic din acea suprafață. Lucrurile se prezintă acolo mai simplu. Din studiul acesta local, rezultă mai multe consecințe pentru suprafața întreagă.

Un geometru din Göttingen, Gauss, e inițiatorul în această știință, căreia Einstein îi împrumută foarte multe rezultate pentru a crea lumea moluscă, o lume făcută din relații generale de continuitate, dar cu o înfățișare modificată mereu de timp.

Universul literar, 8 ianuarie 1928

WILHELM BLASCHKE

Matematicele nu sînt acea construcţie monotonă, resfrîngere a unui spirit identic lui însuşi, din care diferenţele de rasă ale diverşilor fabricatori şi orice altă notă caracteristică se exclude ori anulează. Această părere răspîndită printre profani e greşită. Rigoarea demonstraţiei matematice lasă joc liber unui mod personal de a se dirigea printre făpturile raţionale, pe care, de altfel, spiritul însuşi le evocă.

Avem bucuria de a găzdui, de ieri, printre noi, pe unul din cei mai autorizaţi reprezentanţi ai matematicelor germane de azi, d. Wilhelm Blaschke, profesor de geometrie diferenţială al Facultăţii de ştiinţe din Hamburg, unul din primii rectori ai acestei universităţi (întemeiată acum vreo 15 ani), care este prin opera sa mărturia cea mai potrivită că, în chiar impersonalele matematice, se poate da figură proprie unei lumi de forme şi semne.

Elev al lui Eduard Study, crescut în tradiţiile şcoalei algoritmice din Bonn, după cîteva lucrări în gustul acestei şcoale, cedează curînd tendinţelor sale firești şi se consacră *Problemelor tipologice ale geometriei diferenţiale*. Influenţa mate-

maticianului italian Bianchi a grăbit această regăsire de sine și clarificare. De atunci, opera sa, foarte variată în ceea ce privește subiectele, trage o unitate profundă din această acordare de intensă cercetare „în mic" și puternică expansiune a unei idei „în mare", care a renînnoit așa numita *teorie a suprafețelor.*

Această încorporare a topologicului în diferențial e plină de dificultăți. Căile analizei obișnuite nu sînt practicabile și cercetătorul e nevoit să inventeze la tot pasul. Cum spune undeva chiar autorul: „sîrguința nu ajunge din păcate, ne trebuie ceva mai mult: o idee".

Înainte de război, d. Blaschke a predat, sub diverse grade universitare: la Viena, Praga, Leipzig, Greifswold, Göttingen. După fundarea Universității din Hamburg, s-a fixat în acest oraș. Prietenii de care a știut să se înconjure și propriii săi elevi constituesc aici o însemnată școală: cea mai însemnată școală geometrică, iar astăzi (după emigrarea mai mult sau mai puțin voluntară din Göttingen a unor mari matematicieni) poate întîia școală matematică germană. G. Thomsen, E. Artin, K. Reidemeister, E. Kehler și printre ei și, animîndu-i, șeful lor: Wilhelm Blaschke, au inițiativa unor direcții de cercetare originale, întipărite de o mare frumusețe. Periodicul *Abhandlungen des Matematischen Seminar der Hamburgischen Universität,* deși ultim venit printre revistele germane de matematice, e însuflețit de un spirit de cercetare nou și îndrăzneț.

Se pare că prin toți acești oameni — dintre cari, pe cît știu, numai Thomsen era din Hamburg (d. W. Blaschke este, prin naștere, austriac) — Hamburgul însuși își scrie geometria spațiilor sale. Temele acestor geometrii sînt atît de directe, pline

de o atît de hrănitoare intuiție, încît, fără voie, le apropii de speciile substanțiale pe care Hansa le schimba cu neamurile nordului. Iar libertatea și perspectiva ideilor care stăpînesc în operele lor, sînt comparabile adîncului cer de stampă, sfîșiat de șapte unghiuri subțiri de biserici (de la Iacobi — la St. Michaeliskirche) ce se arată călătorului fermecat, de pe Alster, lacul interior.

Titlurile lucrărilor acestor matematicieni sînt concret făcute parcă să trezească în neștiutori nedumerire : *Geometria textilă, Geometria nodurilor, Geometria cositelor.* Ar fi greșit să vedem aici sterile jocuri de diletanți, cum ne-au obișnuit unele din revistele noastre de matematice elementare. Aceste titluri dovedesc, în afară de oricare maliție iscusită de gnomi germanici, o cufundare a spiritului de cercetare în izvoarele lui prime și vii : în datele simple ale intuiției.

Se știe mai puțin că d. Wilhelm Blaschke e și un scriitor original. Biografiile lui Sophus Lie, lui Mocblus și E. Laguerre de la sfîrșitul volumului al III-lea din tratatul său de *Geometrie diferențială,* sînt adevărate modele ale genului. Adesea, în cărțile sale, cerul împietrit al raționamentului înflorește într-un nor de humor. Cîteodată humorul e mai verde, ferit însă totdeauna de vulgaritate, prin secretul acelei admirabile cordialități germanice, ce-și zice singură „Gemutlichkeit". Un exemplu. În cartea sa *Kreis und Kugel,* care tratează despre problema isoperimetrilor, spune într-un loc : „Această problemă care începe cu Dido din Cartagena și sfîrșește cu Hermann Amandus Schwartz..." Cititorul neprevenit se înfioară de parcurgerea acestui coridor august, simte în preajmă adierea înaltă a gloriei. H. A. Schwartz apare canonizat, ca în hagiografii. Cei cari știu însă ceva

despre prozaica persoană a marelui analist : gros și pătat de mîncări, totdeauna în redingote și joben, cu mustățile galbene de fum de țigară, iau seama că fraza în discuție poate fi la urma urmei și un intenționat efect grotesc. Nimic mai depărtat, mai nepereche, decît farmecul legendar al reginei punice și bufa înfățișare a profesorului berlinez !

Preocupările științifice generale ale d-lui Wilhelm Blaschke corespund, în cariera sa didactică, unei năzuințe pe trei sferturi împlinite de a propovădui, pe glob, geometriile în formație. Acest mare călător a cercetat universitate cu universitate : America, Japonia, India și, în mai mică măsură, China.

La Universitatea din Annamalainagar, în sudul Indiei, aproape de Madras — după cum povestește cu mult humor — a trebuit să predea învestmîntat în haină sacră și petrecut de mai multe ori cu îmbălsămate cununi de trandafiri. Adesea, trandafirii de la mîneca odăjdiei ștergeau spinii caracterelor algebrice de pe tablă, încît totul s-a cufundat, pînă la urmă, într-un aburos mister.

Adesea, în trenuri, un capabil reprezentant de comerț, cu indiscreția breslei, îl întreabă :

— În ce branșă voiajați ?

— Eu voiajez în matematice, răspunde d. Blaschke.

Conversația îngheață totdeauna aici.

Cîteva probe de țesuturi ideale, hamburgice, vor putea fi considerate astă-seară, luni, la Societatea română de matematice, unde d. Blaschke va vorbi din *Textillehre*. Prevenim însă că aceste produse sînt scumpe (altfel scumpe) și nu oricine le poate purta.

Universul, 12 noiembrie 1935

DAVID HILBERT

(Fragment)

La 17 februarie anul acesta (data o deţin de la d-l Bieberbach) a încetat din viaţă, la Göttingen, în vîrstă de 81 ani, matematicianul David Hilbert.

Această moarte se aşează însă, moralmente, cu mult îndărăt. Sub aparenţe încă vioaie, Hibert nu mai reprezenta în timpul din urmă decît o formă deşertată de duh, o teribilă povară pentru cei cari îl înconjurau şi iubeau, totuşi, ca pe un fetiş.

După emeritarea sa, din 1930, Hilbert ţine încă vreo cîteva prelegeri, cu caracter din ce în ce mai popular, pînă în 1934. De aici încolo se abţine cu sălbăticie de la orice manifestare în public. Facultatea de a gîndi matematic îl părăseşte. O vreme, în lungile lui răgazuri, mai citeşte cărţi de filozofie. Urmează apoi, într-o cadenţă accelerată, cumplita dezagregare morală, despre care se vorbea la Göttingen, în şoaptă şi numai cu o profundă consternare.

Aşa încît trebuie să privim sfîrşitul acesta întîrziat ca o izbăvire, pentru lamentabilele resturi ale aceluia care, prin acordul tuturor, era arătat drept cel mai mare matematician în viaţă.

*

Născut în Königsberg, în 1862, Hilbert descindea dintr-o familie de meșteri curelari saxoni, stabiliți în jurul orașului Freiberg. Cea dintîi abatere, de la dreapta linie a unui aspru destin meșteșugăresc, o găsim în străbunicul său, Christian David, care era bărbier. Enciclopedist, ca toții membrii acestei bresle, după ce epuizează posibilitățile de bărbier și mamoș, Christian David se alătură, în calitate de chirurg, armatelor lui Frederic cel Mare, iar după încheierea păcii se fixează la Königsberg, unde dă naștere unei descendențe de doctori și juriști.

Otto Hilbert, tatăl marelui David, a fost judecător. Cu excepția unei surori, moartă în plină tinerețe, David e singurul urmaș al acestuia. Învățătura o primește întreagă în Königsberg, de la clasele primare pînă la anii de facultate. Iată datele mai însemnate ale carierii lui academice :

Doctoratul, în 1884, la Universitatea din Königsberg. Examenul de capacitate pentru învățămîntul secundar, în 1885. Habilitarea ca docent, în 1886. Șase ani rămîne privat-docent la aceeași universitate. În 1892 urmează lui Hurwitz, în extraordinariatul lăsat liber prin chemarea acestuia, de la Königsberg, la politehnica din Zürich. În 1893, ocupă locul de profesor ordinar, al lui Lindemann, chemat de la Königsberg la München. În sfîrșit, în 1895, prin interpunerea directă a lui Felix Klein, Hilbert e chemat la Göttingen ca succesor al lui Heinrich Weber, trecut la Strassburg.

De Göttingen va rămîne legat, din acest moment, Hilbert, pînă la sfîrșitul vieții. În ciuda tuturor propunerilor de a-l părăsi, pentru universități mai luxoase, ca Lipsca, Heidelberg — pro-

puneri culminînd cu o chemare în 1902 la Berlin (ca succesor al lui Fuchs) — Hilbert preferă strălucirea mai secretă a orașului lui Gauss și Riemann, din care va căuta, prin aducerea lui Minkowsky și a lui Runge, să facă un mediu de concentrare matematică. Chiar în anii inflației, cînd se trăia așa de greu în Germania, el refuză să meargă la Berna unde i se pregătea o catedră.

Acestea sînt evenimentele exterioare, destul de plate, ale unei vieți de cărturar și universitar. Să mai adăogăm căsătoria sa din 1892 cu Käthe Jerosch, fata unui negustor din Königsberg.

Biograful lui Hilbert, Otto Blumenthal, căruia împrumutăm toate aceste date, face un caz extraordinar de Frau Käthe. Noi nu-i putem recunoaște decît meritul ingrat al unui mentor energic în viața unui om superior, despre a cărui veritabilă grandoare probabil că nu avea nici o noțiune. Dacă la toate acestea mai adăogăm amănuntul curios al unei înclinații pentru dans și viața de societate, unită cu o totală neînțelegere pentru muzica înaltă și arta în genere, nu mai avem nimic de adus în completarea tabloului cenușiu al unei vieți de studios, mai fericit ca Riemann dar tot așa de sărac în evenimente exterioare.

Să așezăm totuși, aici, amintirea noastră dintr-o călătorie de acum 22 de ani, despre un bonom : șters și abstract ca o cifră, ușor de confundat cu oricare din filistinii micului tîrg universitar; putînd fi văzut în fiecare dimineață pe strada principală, întorcîndu-se pe bicicletă din piață, cu coșnița prinsă de mîner, un ceas mai pe urmă, reîntîlnit într-o sală a Georg-August-ei dînd citire, fără convingere, unui text șovăitor, din care însă, pînă la urmă, printre meandrele unor nesuferite banalități, se ridica nouă, covîrșitoare prin origi-

nalitatea ei, o idee insolită cum ar fi, de pildă, afirmarea structurii de inel a limbajului, față de operațiile sintaxei, de unde încheierea asupra anteriorității acestuia față de logică și aritmetică.

Dar adevăratul eveniment sufletesc al lui Hilbert îl constitue prieteniile lui cu Hurwitz și Minkowsky. Aceste prietenii il determină matematicește atîta, încît după moartea lui Minkowsky (întîmplată în 1910), Hilbert pierde interesul pentru matematicele heuristice, se adîncește în scrutarea fundamentelor, pentru a părăsi curînd cercetarea însăși.

Atingem aici defectul acestei structuri particulare, care face și slăbiciunea și originalitatea ei : *imposibilitatea de a se interesa la un conținut oarecare, fără un imbold exterior.*

*

E sigur că Hilbert a fost un mare matematician. Dar *felul* lui de a fi mare e puțin special.

Hilbert nu are nimic din verva creatoare a unui Euler sau Lagrange, din ardoarea constructivă a unui Gauss. Nimic din libertatea aeriană a concepțiilor unui Abel și mai ales Riemann. Facultatea de a îmbrățișa întreaga dezvoltare a matematicei, cu finalitățile ei îndepărtate (a unui Klein sau Poincaré), îi lipsește.

Hibert e arhitectul unei ordine hipogeene : un geniu al fundamentelor. Direcția lui de cercetare e involutivă. Chiar în faza lui creatoare, Hilbert nu descoperă *domenii*, ci inventează *sisteme :* metode și mașini de demonstrație.

În privința aceasta, credem că Hilbert înfățișează un tip matematic de decadență, de subtil sfîrșit de cultură. Fondul lucrurilor îi este aproape

indiferent, mai ales din momentul cînd se liberează din influența prieteniilor sale matematice și se lasă în voia propriei genialități. Ceea ce Hibert caută în matematice e dificultatea și învingerea ei, pentru a crea într-însul acea beție specială, castă și înlănțuitoare ca un opium : *starea de geometrie.*

Astfel, îl vedem trecînd de la teoria invarianților, la teoria numerelor, apoi la fundamentele geometriei ca, deodată, sub impulsul lui Minkowsky, să abordeze fizica matematică și problemele de analiză ale acesteia și, în sfîrșit, după moartea acestuia, să dispară sub teoria demonstrației.

Așa cum ne propunem să arătăm în cursul acestei evocări, în afară de unele generalizări la îndemînă, nicăiri Hilbert nu face operă de adevărat înnoitor, participînd la dezvoltarea extensivă a științei. Dar metodele sale sînt așa de puternice, conceptele pe care le pune în joc așa de originale, încît *intensitatea* face să se uite lipsa de *expansiune* și asigură lui Hilbert un loc aparte printre marii matematicieni.

*

După moartea lui Minkowsky (1910), Hilbert părăsește matematica pentru o meditație intensă asupra matematicei însăși, dar sub singurul aspect care-l interesează, așa-numita teorie a demonstrației.

Într-o definiție scurtă, utilă aici, dată chiar de Hilbert, Teoria Demonstrației înseamnă un *acompaniament formal la procesele gîndirii demonstratoare.*

Pe lîngă matematică, Hilbert introduce două sisteme deosebite : formalismul și metamatematica. O idee sumară dar adecvată despre relațiile dintre

aceste sisteme o căpătăm împrumutînd algebrei moderne unul din limbagiile ei.

Vom zice deci că formalismul şi metamatematica sînt reprezentări homomorfe ale matematicii însăşi

$$M — MM — F,$$

la care anumite relaţiuni logice se păstrează.

Formalismul e tehnica compunerii relaţiilor abstracte, independente de orice idee de conţinut : problema lipsei de contrazicere e exterioară formalismului.

Metamatematica este formalismul + anumite axiome relative la un conţinut logic, dar nu contructiv. Problema lipsei de contrazicere se pune în acest sistem, însă sub o formă destul de slabă şi în aparenţă paradoxală. Un capitol de metamatematică e lipsit de contrazicere cînd demonstrarea oricărei ziceri din acel sistem e imposibilă. Aşadar contradictoriu coincide în metamatematică cu universal-demonstrabil. Fireşte prin demonstrabil trebuie să înţelegem aici putinţa de a decide în sensul „adevăr" sau în sensul „falş".

Litigiul între logicieni şi intuiţionişti revine în definitiv la chestiunea dacă săgeata de mai sus, dintre matematică şi metamatematică nu e inversabilă, dacă cumva cele două sisteme sînt izomorfe sau numai homomorfe.

Încercările lui Hilbert şi a cîtorva din elevii săi apropiaţi de a aplica teoria demonstraţiei la tranşarea celei de a doua probleme din Paris : lipsa de contrazicere a axiomelor aritmeticei, pentru care în definitiv fusese creată, s-a soldat multă vreme cu un eşec. Totuşi în 1936 Gerhard Gentzen parvine să demonstreze acest fapt capital, ca o aplicaţie a teoriei inducţiei transfinite. Complectitudi-

nea sistemului de axiome ale aritmeticei fusese stabilită de K. Gödel chiar din 1930.

Un succes analog în elucidarea acelorași probleme, în ceea ce privește axiomele analizei, nu poate fi scontat pe curînd.

*

Cu acest cerc de probleme am atins extremele „gîndirii hipogeene". Mărturisim că un sentiment indescriptibil, eminamente inconfortabil, ne stăpînește printre aceste straturi ursuze de uniform salpetru ale minții. Resimțim graba de a ieși mai curînd în ziua fenomenală, unde construcțiile științei își desfășoară siluetele lor limpezi.

Totuși nu trebuie uitat că, garanțiile atîtor turnuri și înflorite acoperișuri cu care ne mîndrim, zac tocmai în aceste prăpăstii. Și atunci nu putem precupeți admirația și respectul (chiar dacă un fel de teamă superstițioasă persistă totuși) bărbatului al cărui destin a fost să arunce sondajul cel mai adînc în aceste funduri, pentru a ne aduce acel mesagiu, al cărui optimism ne apare acum mai puțin sumar :

Wir müssen wissen
Wir werden wissen [1].

Numerus, 1943

[1] Noi trebuie să știm / Noi vom ști (germ.).

CARL FRIEDRICH GAUSS

(100 de ani de la moarte)

La 23 februarie, anume la ceasul 1 către dimineață, s-au împlinit 100 de ani de la moartea celui dintîi mare matematician german.

Adevărat, cu 250 de ani în urmă, în Suabia, fusese Kepler. În veacul al 18-lea, Hanovra avusese pe Leibniz. Dar teologul Kepler și filozoful Leibniz aparțin unor timpuri cînd ideea națională nu-și făcuse drum. Deci nu e greșit să declarăm pe Gauss primul — în ordine cronologică — matematician german, de întîia mărime.

Carl Friedrich Gauss s-a născut la Braunschweig, oraș din nordul Germaniei, între Hanovra și Berlin, la 30 aprilie 1777. A murit în 1855 la Göttingen, în vîrstă, așadar, de 78 de ani neîmpliniți. Braunschweigul era pe atunci capitala unui ducat suzeran. (Nu suveran ; depindea militar de Hanovra.)

Tatăl și bunicul lui Gauss au fost oameni de rînd, de meserie nedefinită, muncind cu ziua pe la negustorii din piață ; în acte sînt trecuți ca „Gassenschlächter", măcelari, prin tradiție, ai uliței în care locuiau. Mai sus, în spiță, dăm numai de țărani din ținutul Braunschweig.

Mamă-sa era chiar venită de la țară și înainte de măritiș fusese slujnică de un tăbăcar din Braunschweig. Avea însă cîțiva pastori în linia ei suitoare.

Băiatul, Johann Carl Friedrich (acasă era numit Johann ; mai tîrziu Gauss a lăsat să cadă acest prenume), a învățat la școala populară de lîngă Katharinenkirche ; apoi, la gimnaziul numit Collegium Carolinum — devenit mai tîrziu Școala tehnică superioară din Braunschweig, unde avea să profeseze toată viața, șaptezeci de ani mai tîrziu, un aritmetician *nu* mai mic decît Gauss : Richard Dedekind (de fel, ca și el, din Braunschweig).

În școala populară, Johann atrase luarea-aminte a unui tînăr student în matematici, Bartels, învățător suplinitor, care, mai pe urmă, ajuns profesor în Rusia, va fi constituit legătura dintre Gauss și Lobacevski.

Datorită stăruințelor lui Bartels, Gauss tatăl, care la început nici nu voia să audă, se hotărăște să dea pe tînărul Johann la carte mai înaltă, să-l trimită la Collegium Carolinum.

Aici Gaus are norocul să întîlnească un profesor de matematici clarvăzător : August Wilhelm Zimmermann. Uimit de dispozițiile neobișnuite pentru matematică ale acestuia, Zimmermann, prin legăturile ce avea la curte, mijlocește și obține ca elevul să fie prezentat ducelui Carl Wilhelm Ferdinand de Braunschweig, drept o mîndrie viitoare a orașului.

Gauss avea atunci 14 ani.

Din acel moment, pînă la căderea lui în fruntea armatelor prusiene, la Jena, în fața lui Napoleon, ducele rămîne protectorul statornic al tînărului matematician.

Îl trimite la Universitatea din Göttingen, a cărei bibliotecă matematică era, în ţinuturile din mijlocul Germaniei, cea mai complectă. Îl ajută să-şi tipărească teza, cît şi prima sa carte *Disquisitiones arithmeticae*. Îi serveşte o pensie, după instalarea la Braunschweig ca învăţat particular.

Gauss trece doctoratul în 1799, nu la Göttingen (care cădea în regatul Hanovrei), ci la Helmstedt, singurul orăşel universitar al ducatului Braunschweig. Aceasta, din deferenţă pentru protectorul său. Teza e celebră. Ea priveşte demonstrarea riguroasă a teoremei fundamentale a algebrei, enunţată şi insuficient demonstrată de d'Alembert.

Gauss şi-a ales însuşi subiectul. În stăpînirea demonstraţiei se găsea încă de la 8 aprilie 1796, cum arată acel Tagebuch, jurnalul şi itinerarul gîndirii sale. Deci Johann Friedrich Pfaff, profesorul din Helmstedt cu care trece teza, nu a avut vreun amestec în alegerea subiectului. A intervenit însă, în timpul redactării, pentru a determina pe Gauss să renunţe la acel ermetism al său, ce se făcea de pe atunci simţit. Gauss n-a cedat sfaturilor lui Pfaff, sub cuvînt că extrema lui concizie nu e datorită pregetului de a dezvolta argumentele, ci unor operaţii dificile, de eliminare a tot ce este accesoriu.

Pfaff rămîne, după doctorat, prietenul lui Gauss, de altfel singurul matematician prieten ce-i cunoaştem, afară de tovarăşul tinereţelor sale, Wolfgang Bolyai.

Altfel, Gauss e înconjurat numai de astronomi. Olbers (Bremen), Schumacher (Altona), Bessel (Königsberg), Gerlin (Marburg) sînt intimii, confidenţii mersului gîndirii lui matematice dar şi ai bucuriilor, grijilor şi doliurilor succesive. Acestui grup de astronomi se adaugă mai tîrziu geologul

Sartorius von Waltershausen, autorul apologiei *Gauss zum Gedächtniss* și cei doi frați Humboldt : geograful și ministrul.

E adevărat — Gauss a avut un schimb limitat de scrisori cu Laplace. A fost un îndrumător al lui Möbius. Pentru Dirichlet a avut cea mai mare prețuire și asupra cîtorva puncte dificile din *Disquisitiones arithmeticae* au corespondat chiar. Pe Eisenstein l-a primit cu multă curtenie. Dar pe Jacobi a refuzat să-l vadă și a descurajat, prin faima sa de om inaccesibil, pe Abel să treacă prin Göttingen la întoarcerea lui din Paris.

Deci, impresia rămîne : prefera matematicienilor, societatea nematematicienilor.

*

Dar să continuăm consemnarea principalelor momente biografice.

În 1805 se însoară cu Johanna Osthoff, marea lui dragoste, fata unui tăbăcar din Braunschweig. Aceasta îi dăruiește trei copii : Joseph, Wilhelmina și Louis. Johanna moare în 1809, din naștere, iar la cîteva luni, și copilul (Louis). În parte din grijă pentru copiii rămași fără mamă, în parte din înclinație, Gauss se însoară din nou, la 4 august 1810, cu Minna Waldek, fata unui jurist din Göttingen. Și de la aceasta are trei copii : Eugen, Wilhelm și Theresa. La 12 septembrie 1831 rămîne pentru a doua oară văduv.

Copiii, afară de Joseph și Theresa, i-au adus puține bucurii. Băieții n-au prea învățat. Joseph se face ofițer și devine, după ce demisionează din armată, unul din directorii administrației căilor ferate din Hanovra. Eugen, în urma unor memorabile scandaluri care au răscolit întregul Göttin-

gen, fuge în America unde îl atrage și pe Wilhelm. Sub influența acestuia (Wilhelm învățase agricultura ; prin el stirpa de țărani a neamului Gauss se întorsese la brazdă), Eugen se potolește. Devine morar pe lîngă ferma lui Wilhelm (făcuse însă, la Göttingen, studii de drept). Cum au avut amîndoi mulți copii, poate că descendența lui Gauss mai stăruie, complect deznaționalizată, în America de Nord.

Wilhelmina se mărită în 1830, cu orientalistul Erwald pe care-l urmează la Tübingen, în Suabia, la vestita și străvechea Facultate de teologie de acolo, unde Erwald capătă o catedră. Moare de consumpțiune, ca și mama sa vitregă, în 1840 și e înmormîntată la Tübingen.

Theresa rămîne, pînă la urmă, în casa lui Gauss. Va fi sprijinul și bucuria bătrîneților lui.

★

În privința carierii lui Gauss, n-avem multe de spus.

După moartea ducelui Ferdinand, protectorul său, Gauss obține, în august 1809, locul de director al Observatorului astronomic (Sternwarte) din Göttingen, în regatul Hanovrei. În 1829 se hotărăște, abia, să primească o profesură la Universitatea Georg-Augusta din acel oraș. A fost însărcinat, în mai multe rînduri, cu decanatul Facultății de filozofie și matematică.

Cu toate că strălucit docent, Gauss a privit toată viața lui obligația de a face cursuri (cu excepția, poate, a ultimei decade, 1845—1855) ca o servitute. Mai bine se simțea între calculele numerice uriașe, care-l așteptau la Observator.

Marea aventură a vieții sale a fost măsurarea diferenței la latitudine între Göttingen și Altona

(oraş contopit, astăzi, cu Hamburgul). În 1816, primeşte această însărcinare de la autorităţile din Hanovra. Pregătirile durează pînă în 1821. Între 1821 şi 1825, Gauss procedează la măsurători prin ţară. Rafinarea rezultatelor numerice a durat însă pînă în 1841.

*

Un erou, fie el al acţiunii sau al meditaţiei, nu ni-l putem reprezenta fără a-i prescrie un anume cadru.

Astfel, pe Alexandru îl evocăm la confinele lumii antice, căzînd sub săgeata spartă. Hamlet, pe terasa de la Elseneur, întrebînd apele Sundului.

Cum trebuie să ni-l zugrăvim pe Gauss ?

La masa lui de lucru, doborînd cu o energie fără exemplu dificultăţile teoretice sau numerice ? Nopţile, lipit de luneta în care se încadrează, rînd pe rînd, micile planete : Ceres sau Palas, descoperite de el prin calcul şi zărite, mai apoi, de astronomii săi ?

Tablourile sînt veridice dar nu vorbesc închipuirii, nu tind către mit.

Pe Gauss al anilor intenşi se cuvine să-l vedem străbătînd, în mantaua lui de ploaie, pustiul Lüneburgului, găzduit pe la morile de vînt, trăind viaţa păstorilor din partea locului ; dormind vara somnul lor de plumb, prin ierburi, şi visînd de curbura pămîntului.

Acest tablou al vigorii bărbăţiei sale răscumpără pe celălalt : al oboselii, improductivităţii şi bătrîneţii, cînd după-amiezile era nelipsit de la muzeul literar din Göttingen, citind cu aplicaţie gazetele, toate gazetele.

Ce-l îngrijora pe Gauss era valul de liberalism pe cale de a se revărsa peste Europa.

Față de ecourile, în Germania, ale revoluției din iulie sau ale revoluției din 1848, matematicienii germani au avut atitudini destul de neprevăzute. Astfel, Gauss — o atitudine negativă ; pe cînd Jacobi a participat activ (cum se știe) în 1848, la mișcările revoluționare din Berlin, al căror scop era răsturnarea monarhiei. Explicația, pentru Gauss, poate fi căutată în recunoștința purtată protectorului său ducele Ferdinand de Braunschweig, căruia îi sînt dedicate *Disquisitiones arithmeticae*.

Aceasta, despre mentalitatea lui politică.

Despre gusturile sale literare, avem de asemenea unele indicații. Era cititor al lui Rousseau (mai mult al poetului naturii decît al scriitorului social) și al romanticului Jean Paul Richter. Anumite pasagii din scrisorile către Johanna Osthoff, din timpul logodnei lor, sînt înfiorate de o simțire adevărată, curioasă la acest om reputat îndepărtat și rece — accente pe care retorica sentimentală a timpului nu izbutește să le falsifice.

Iată ce am putut aduna despre figura cotidiană a lui Gauss. La o comemorare, menționarea acestor amănunte e de rigoare. Le socotim însă irelevante pentru figura morală a lui Gauss.

★

Adevăratele aventuri ale acestei vieți, în definitiv cenușii, sînt descoperirile matematice care o înseamnă. Ele aparțin, în ce privește matematicile pure, aritmeticei, algebrei, teoriei funcțiilor și geometriei : în ce privește matematicile aplicate, calculului probabilităților, astronomiei, geodeziei și fizicii.

Îmi revine sarcina să refer pe scurt asupra celor dintîi.

Înşirarea domeniilor pe care Gauss şi-a pus sigiliul arată că îmbrăţişarea minţii lui tindea la universalitate.

E unul din puţinii care au făcut periplul cunoştinţelor exacte ale epocei. Riemann, cel mai mare matematician german şi unul din cei mai mari ai tuturor ţărilor şi vremurilor, a aparţinut şi el aceluiaşi tip de scientist.

Ar fi greşit să statuăm în această privinţă. Fiindcă, pentru aceste două exemple de savanţi complecţi, găsim altele, ale unor matematicieni de primul ordin : Galois, Abel, Dedekind, caracterizaţi, dimpotrivă, prin radicalismul lor teoretic.

Aceste constatări privesc trecutul ştiinţei, căci întrezărim o vreme cînd primul tip va fi cel frecvent.

Deci Gauss s-a mişcat cu o libertate suverană în toate disciplinele enumărate mai sus. E permisă totuşi întrebarea : ce a fost Gauss mai cu osebire ? Nu ca termen al evoluţiei personalităţii lui, ci ca produs imediat al unei necesităţi interne.

Toţi biografii sînt, în privinţa aceasta, de acord. Gauss s-a născut aritmetician. Teoremele a căror demonstraţie a stabilit-o mai tîrziu le găsise inductiv, încă de pe băncile lui Collegium Carolinum, printr-o afinitate unică cu numerele întregi, distrîndu-se a le combina şi descompune, în voia unui fel de joc.

Dar acest joc era inspirat. În loc de înmulţiri şi împărţiri întîmplătoare, stupide, cum toţi vom fi făcut la o astfel de vîrstă, Gauss calcula resturile pătratice ale numerelor prime sau mediile aritmetice şi geometrice succesive a două numere şi, semn al unui instinct matematic aproape magic, chiar media aritmetico-geometrică a lui (1, 2), aşadar : procesul convergent care — cum avea

să recunoască mai tîrziu — duce la lungimea lemniscatei.

Disquisitiones arithmeticae, apărută în 1801, împreună cu memoriile din 1825 și 1831 asupra resturilor pătratice, cît și fragmentele manuscrise din 1834 și 1837 publicate postum, asupra determinării numărului de clase al formelor pătratice de discriminant negativ, închid descoperirile lui Gauss în „teoria numerelor".

Tipărirea *Cercetărilor aritmetice* a durat trei ani : din 1798 pînă în 1801. Ultimele capitole sînt scrise și adăugate cărții în acest interval.

Ar fi greșit să ne închipuim *Disquisitiones arithmeticae* ca originală în totalitatea ei. Primele secțiuni cuprind rezultatele înaintașilor, regăsite de Gauss, și se referă la aritmetica întregilor raționali. Secțiunile ultime aparțin, în realitate, aritmeticii corpurilor pătratice sau corpurilor lui Kummer, deși caracterul neelementar al acestor materii e cu grijă mascat.

Gauss a fost un autodidact. La Universitatea din Göttingen n-a audiat decît pe un foarte încrezut și nul personagiu, pe Kaestner, a cărui singură importanță este, poate, de a-i fi transmis preocuparea unei teorii coherente a paralelelor.

Gauss s-a format singur, în biblioteca universității, citind pe Euler, Lagrange și Legendre. Astfel, proprietățile numerelor găsite inductiv în adolescență, el descoperă că fuseseră gîndite — unele însă insuficient demonstrate — de către aceștia. Încît primele patru secțiuni ale *Cercetărilor* reprezintă o muncă de punere la punct și de clasare a unui material deja existent.

Originală e însă metoda : teoria congruențelor, care unește într-un corp de doctrină rezultatele disparate.

Cîteodată, teoremele din această parte a *Cercetărilor* sînt pentru prima oară demonstrate exact, cum este cazul ilustrei, pe drept cuvînt, „theorema aureum", „legea reciprocității cuadratice" cum o numim noi azi. Găsită inductiv de Euler, fusese insuficient demonstrată de Legendre. Gauss însuși o redescoperă inductiv în tinerețe. La 8 aprilie 1796, îi dă însă prima demonstrație, neatacabilă, printr-o metodă directă, greoaie, bazată pe împărțirea discuției în 8 cazuri. Această demonstrație a fost urmată de alte cinci, tinzînd nu numai la simplicitate, dar la ierarhizarea și articularea organică a ideilor.

Teorema afirmă că numerele prime impare p, q sînt, în același timp, unul rest pătratic al celuilalt, atunci și numai atunci cînd sau $(p-1)$ sau $(q-1)$ se divide la 4.

Gauss a făcut ceva mai mult decît a demonstra teorema. A recunoscut marea ei semnificație (theorema aureum !). De atunci, în forme tot mai generale, teorema a străbătut și luminat teoria numerelor, pînă la ultima generalizare din 1927, a lui Artin, folosită de Furtwängler pentru a încheia construcția acelei teorii dificile a corpului claselor, inițiată de Hilbert.

Secțiunea V-a a *Cercetărilor* tratează despre compunerea formelor pătratice. Ea a sfidat multă vreme înțelegerea contimporanilor, datorită extremei concizii și eliminării cu grijă a oricărei urme a momentului euristic. Știm astăzi, datorită operei de clarificare a lui Dirichlet, comentariilor lui Felix Klein, dar mai ales teoriei lui Dedekind, a aritmeticii corpurilor de numere algebrice, că sec-

ţiunea V-a ascunde teoria compunerii claselor de ideale ale ordinelor principale din corpurile pătratice. Ermetismul redactării lui Gauss se explică şi prin sfiala sa, la acea epocă, de a folosi numerele complexe, a căror teorie riguroasă nu o stăpînea încă.

Disquisitiones mai cuprind şi teoria împărţirii cercului. Aici apare marea descoperire a lui Gauss, din vremea studenţiei lui : posibilitatea înscrierii cu rigla şi compasul a poligonului regulat de 17 laturi.

De la Euclid, geometrii cunoşteau numai triunghiul echilateral, pătratul, pentagonul, poligonul regulat cu 15 laturi şi multiplii acestora, din doi în doi, ca înscrieri executabile cu linia şi compasul. Gauss umple această lacună, veche de două mii de ani, dînd forma necesară şi suficientă pentru numărul de laturi al poligoanelor caracterizate de această proprietate. Demonstrarea riguroasă a necesităţii este însă aportul, de mai tîrziu, al teoriei lui Galois.

La baza teoriei gaussiene a împărţirii cercului, stă o cercetare aritmetică asupra rădăcinilor primitive ale congruenţelor binome modulo un număr prim.

Acest capitol din *Disquisitiones*, împreună cu reflexiunile lui Lagrange asupra rezolvării ecuaţiilor generale de grad mai mare sau egal cu 4, şi cercetările lui Abel asupra rezolubilităţii prin radicali a ecuaţiilor care-i poartă numele, au fost punctele de plecare, pentru Galois, în constituirea teoriei sale.

Să adăugăm că metoda de rezolvare din *Disquisitiones* (aceea a perioadelor lui Gauss) nu este epuizată de teoria lui Galois, a rezolvării ecuaţiilor prin radicali. Într-adevăr, gîndită în cadrul cor-

purilor de caracteristică nenulă, ea reprezintă primul exemplu de reducere a rezolvării unei ecuații la un șir de rezolvente normale de grup simplu, care nu sînt obligatoriu ecuații de diviziune circulară. Metoda lui Gauss se integrează, mai degrabă, în forma generală a teoriei lui Galois, dată de Jordan, decît în moștenirea lui Galois.

În sfîrșit, *Disquisitiones arithmeticae* mai conțin o scurtă indicație asupra uneia din cele mai frumoase descoperiri ale lui Gauss : împărțirea arcului lemniscatei în părți egale și reductibilitatea problemei la extrageri de rădăcini patrate. Gauss nu a mai revenit, să dezvolte subiectul. Dar această scurtă notă, a lui Gauss, avea să fie plină de consecințe. Ea a îndrumat pe Abel să descopere dubla periodicitate a funcțiunilor eliptice și existența funcțiunilor eliptice cu înmulțire complexă.

*

Am pomenit de ermetismul memoriilor lui Gauss, în general, și al faimoasei secțiuni a cincea, în particular. El derivă dintr-o anumită concepție a artei teoremei, pe care Gauss o vedea ca un text august, ca o inscripție, al cărei laconism e însăși garanția durabilității ei. Redactarea îi lua un timp considerabil, nu prin poleirea frazelor, ceea ce ar fi fost o zădărnicie, dar prin munca de eliminare a prisosurilor, de organizare internă a ideilor : de captare a lor, la izvorul cel mai direct.

Idealul său e clasic și a fost admirabil definit de Minkowsky (vorbind de Dirichlet) : „un minim de formule oarbe unit cu un maxim de idei vizionare".

Astfel, Gauss n-a publicat decît o fracțiune din ceea ce a gîndit de-a lungul unei vieți întregi. Si-

giliul său personal închipuia un pom cu nu mai puține roade, iar dedesubt, cuvintele „*Pauca sed matura* [1]".

Această rigoare a *Cercetărilor aritmetice*, stilistică și logică, are într-însa ceva nemilos, inexorabil. Nu mai puțin, însă, fascinator. Dacă acest fel de a scrie i-a înstrăinat lui Gauss pe cititorii obișnuiți, i-a asigurat însă unul de lux : pe hughenotul Peter Gustav Lejeune-Dirichlet. Era nedespărțit de *Cercetările aritmetice* care-l însoțeau chiar și în călătorii. Din munca aceasta, continuă, de descifrare, au ieșit *Lecțiile de teoria numerelor* transmise de Dedekind, în propria sa reconstrucție.

Prin *Lecțiile* lui Dirichlet, dar mai ales prin celebrul supliment al XI, în întregime al lui Dedekind, care le continuă, *Disquisitiones arithmeticae* sînt generatorul celei mai pline de vază cuceriri a veacului trecut : teoria algebrică a numerelor.

Disquisitiones pune înainte jocul noțiunilor, nu reprezentările lor prin formule.

După Gauss, teoria numerelor trebuie să fie „*begriffliche, keine rechnerische Mathematik* [2]". Mărturia o avem în pasagiul așa de des citat, unde, vorbind de nedumeririle lui Waring asupra teoremei lui Wilson — declarată nedemonstrabilă de acesta, cîtă vreme va lipsi o notație a numărului prim — Gauss observă că Waring nu avea în definitiv nevoie de nici o notație : noțiunea sta lîngă el, sub mînă.

Disquisitiones arithmeticae sînt deci la origina acelei mișcări de axiomatizare a algebrei și teoriei numerelor, desăvîrșită de Emmy Noether.

[1] Puține dar mature (lat.).
[2] O matematică noțională, nu calculatorie (germ.).

A doua contribuție a lui Gauss la „teoria numerelor", memoriile din 1825 și 1831, despre „teoria resturilor bipătratice", cuprind, împreună cu o întemeiere riguroasă a calculului cu *numere complexe* (termenul e al lui Gauss), o transcendere a aritmeticei întregilor raționali : *aritmetica întregilor* (cum au fost de atunci denumiți) *ai lui Gauss, de felul* $2+3\sqrt{-1}$. Împărțirea arcului lemniscatei l-a condus la această genială îmbogățire a ideii de număr întreg. E adevărat, totul se petrece aici liniștitor : anomaliile care au stat la origina progresului aritmeticei apar abia în alte corpuri de numere. Pasul e însă uriaș, dacă ne gîndim că el înseamnă relativizarea aritmeticei, a ceea ce părea să participe la absolutul ideii de număr.

În sfîrșit, aparținînd aritmeticei avem încă fragmentele manuscrise — datînd, unul din 1834, altul din 1837 — citate mai sus, asupra determinării numărului claselor de forme binare de discriminat negativ, dat. Ele arată că paternitatea acestui cerc de idei aparține lui Gauss. Dirichlet avea să dea în 1839, doi ani mai tîrziu, soluția completă a problemei care îmbrățișează și cazul dificil al discriminatului negativ, prin metode analitice de o mare putere.

În articolul festiv, din 1877 (cu ocazia centenarului lui Gauss) intitulat *Ueber die Anzahl der Idealklassen in den verschiedenen Ordnungen* [1], fundamental pentru cercetare, Dedekind reia metodele lui Gauss și stabilește formula numărului claselor pentru idealele divizibil-străine cu conductorul, din orice ordin cu element-unitate.

[1] Despre numărul claselor ideale în diferitele ordonări (germ.).

Aici se încheie contribuția lui Gauss la „teoria numerelor".

*

În algebră, mai bine zis în teoria funcțiunilor raționale, aportul lui Gauss e critic. El constă în cele patru demonstrații ale teoremei fundamentale a algebrei, dintre care prima formează teza de doctorat.

În limbajul prudent al lui Gauss — care evită, pînă în 1831 (cînd este în posesia unei teorii coherente a numerelor complexe), în redactare, orice aluzie la numărul complex, dar îl folosește ca metodă euristică — e vorba de a arăta că un polinom cu coeficienți reali admite un factor linear sau cuadratic, de asemenea real.

Prima demonstrație face împrumuturi certe topologiei. Nici cea de a patra demonstrație, din 1849 (cu ocazia sărbătorii de către oraș și Societatea de științe a 50 de ani de la doctorat), nu le elimină complet. Gauss simțea acest lucru. De aceea însărcină pe Möbius să dea fundamente satisfăcătoare demonstrației. Acest deziderat a fost împlinit însă de Ostrowsky, în anii noștri.

A doua și a treia demonstrație, pur algebrice, sînt însă neatacabile. Mai ales a doua se distinge prin eleganța și ingeniozitatea ei și e bazată pe inducție.

Despre fundarea riguroasă, din anul 1831, a calculului cu numere complexe, am mai pomenit. Aici Gauss are predecesori : pe Argand și Cauchy. Dar lui Gauss nu-i ajunge fundarea logică. El vrea să dovedească, sieși mai întîi, utilitatea noilor numere :

1) prin aplicațiile din 1831 la teoria numerelor, de care am vorbit ;

2) apoi, prin aplicațiile la geometria elementară. Din această incursiune a lui Gauss în geometria elementară, rămîne soluția la problema propusă de Schumacher, a înscrierii elipsei de arie maximă într-un patrulater dat. Soluția e dată prin numere complexe. Aici apare dreapta (numită cu numele lui Gauss și Newton) care unește mijloacele diagonalelor.

Rămîn iarăși numeroasele soluții, publicate sau în manuscris, la problema lui Pothenot, anume a cazului critic, cînd, prin apropierea punctului de cercul circumscris, construcția obișnuită devine indistinctă și deci nedorită din punct de vedere grafic. E vorba de determinarea unui punct din plan, cînd cunoaștem unghiurile sub care se văd dintr-însul laturile unui triunghi. Soluția lui Gauss se bazează pe observația că cele trei produse de diferențe de numere complexe atașate perechilor opuse constituite cu patru puncte formează un contur închis : în definitiv, identitatea lui Euler pe dreapta complexă.

Soluția conține drept caz particular așa-numita „problemă a triunghiului lui Pompei", care, prin decada 30, a determinat la noi o întreagă literatură (inutilă în cea mai mare parte, după cum vedem).

*

Contribuția lui Gauss la analiza și teoria funcțiunilor e foarte greu de prețuit. Avem numai două articole tipărite :

1) cel din 1812, despre *seria ipergeometrică*, unde se dau criterii de convergență — preocupare oarecum nouă pentru acea vreme ;

2) cel din 1808, de astronomie, despre *modificările seculare*, unde media aritmetic-geometrică

LICEUL „... BIBLIOTECA ... BUCUREȘTI

e introdusă ca proces convergent de calculare a perioadei funcțiunilor eliptice (cazul armonic : al integralei lemniscatei).

Sînt contribuții de primul ordin, dar nu pe ele se bazează gloria de teoretician al funcțiunilor, a lui Gauss, și nici pe manuscrise mai mult sau mai puțin complete, de felul fragmentelor de teoria numerelor din 1834 — și 1837, ci pe aluzii din schimbul său de scrisori cu astronomii, pe *indicații* umbroase din jurnal, ori pe *însemnările criptice* cu care Gauss obicinuia să umple marginile libere ale cărților sale.

Astfel, se pare, Gauss era în posesia integrării ecuațiilor diferențiale cu coeficienți raționali, admițînd ca integrală particulară seria ipergeometrică ; deținea principalele trăsături ale teoriei funcțiunilor eliptice, cel puțin limitate la cazul remarcabil, armonic, cu înmulțire complexă, al lemniscatei ; din 1798, cunoștea descompunerea funcțiunilor eliptice în produse infinite sau reprezentarea lor sub formă de cîturi de serii tetha !

Fără îndoială, e excesiv.

Ne găsim în fața unui cult organizat al gloriei lui Gauss, de către lumea matematică de la Göttingen. Göttingen este orașul lui Gauss. Pe drept cuvînt, de altfel.

Ce era Georg-Augusta, Universitatea din Göttingen, înainte de Gauss ? Nici măcar o universitate obscură, dar venerabilă. Dată din 1725.

Georg-Augusta *s-a înălțat* prin Gauss. Ilustrată, după moartea lui, de Dirichlet, Riemann, Klein, Minkowsky, Hilbert, Emmy Noether, mai toți din familia spirituală a lui Gauss, e aproape o academie, în sensul antic al cuvîntului. Berlinul însuși, cu Jacobi și Weierstrass, e aruncat în umbră.

Aceasta a fost situația, cel puțin pînă la începutul decadei 30.

Pentru matematicienii din afară de Göttingen (cei care sînt chemați la Göttingen își însușesc imediat fetișismul local), Gauss e mare matematician pe temeiul celor scrise, mergînd pînă la manuscrisele cu un început de redactare, postume. Ce poate dori mai mult gloria unui matematician, decît să fie autorul celor două *Disquisitiones*: aritmetică și geometrică? Sau chiar a uneia singure dintre ele? — E de ajuns.

Lumei de la Göttingen îi trebuie însă mai mult: un titan, sub fruntea căruia să fi viscolit ideile unui veac întreg. Ei văd în matematicile veacului al 19-lea o compoziție orchestrală a cărei uvertură e Gauss. Toate motivele dezvoltate mai tîrziu, pentru ei sînt date în acest grandios preludiu.

Astfel vedem oameni de primul rang, ca Dedekind (cel dintîi editor al operelor lui Gauss), Felix Klein și colaboratorii lor: Bachmann, Paul Stäckel, Schlesinger, plecați peste paginile îngălbenite și enigmatice ale vestitului *Tagebuch*, angajați într-o acțiune supraomenească, de reconstituire a unui continent scufundat.

Spectacolul e dureros dar nu lipsit de o anumită măreție.

Da, virtualitățile din opera lui Gauss au o acțiune mai vie decît achizițiile sale indiscutabile. Cu marginile ei mișcătoare, această operă e practic infinită. Ea devine. Ne solicită să emulăm cu dînsa.

*

În felul acesta, Gauss ne este aproape un contemporan. Formula e banalizată de așa-zisa „modernitate a clasicilor". Aici e vorba însă de alt-

ceva : de posesiunea unui spirit prin altul, mai înalt, a cărui prezenţă nu i se dezveleşte în întregime.

Iată mărturia. O culegem din evocarea lui Dedekind : *Gauss in seiner Vorlesung über die Methoden der kleinsten Quadrate* [1].

În 1850, semestrul de iarnă, Dedekind, student la Göttingen, se înscrie la Gauss ca audient.

Gauss, toată viaţa, n-a propus decît cursuri elementare. O excepţie este această metodă a celor mai mici pătrate pe care, de altfel, o preda cu ceva mai puţină neplăcere. Lecţiile aveau loc la Sternwarte, Observatorul astronomic.

„Încăperea în care se ţineau cursurile era despărţită de odaia de lucru a lui Gauss printr-o anticameră. Nu era mare. Noi, o parte din cei nouă studenţi, stam grămădiţi la o masă ale cărei laturi erau făcute pentru trei, nu pentru patru inşi. Gauss rămînea la capătul de sus al sălii, din faţa uşii, la depărtare mijlocie de masă. Cînd veneam cu toţii, doi dintre noi, sosiţi ultimii, trebuiau să se strîngă în jurul lui, cu caietele pe genunchi.

Gauss purta o tichie neagră subţire ; gheroc lung, închis ; pantaloni cenuşii. Şedea cît mai natural pe scaun, niţel încovoiat, cu ochii căutînd în jos şi mîinile încrucişate. Vorbea liber, foarte clar, simplu şi neted ; dar cînd voia să pună în relief un nou punct de vedere pentru care avea pregătit un cuvînt deosebit, caracterizator, atunci, cu o ridicare din cap, se întorcea către unul din vecinii săi, îl privea drept şi sever fără să-l slăbească, tot timpul rostirii apăsate, cu frumoşii, pătrunzătorii săi ochi albaştri. Asemenea lucru nu se uită."

[1] Gauss în prelegerea sa despre metoda celor mai mici pătrate (germ.).

După 50 de ani, simţim că Dedekind e încă urmărit de această lumină străină, sora celei care, în alte ore, imana pentru acest cititor al *Cercetărilor*, cleştarul mult poleitelor teoreme.

*

Trecînd la geometria diferenţială, respirăm mai uşor, căci obiectul devine iarăşi tangibil, cum tangibil ne este în contribuţia la teoria numerelor.

Premiul de la Copenhaga (1822) publicat de Schumacher în 1825, în memoriile sale astronomice, tratează problema generală a aplicării conforme a două suprafeţe (cuvîntul de *reprezentare conformă* e introdus de Gauss).

E nedrept să se spună, aşa cum a afirmat Jacobi, că articolul nu aduce nimic nou, peste Lagrange. Ceea ce la Lagrange e artificiu de calcul, la Gauss e necesitat. Se vede clar că toate reprezentările conforme sînt epuizate de cercetare. În sfîrşit, Gauss tratează cazul unei suprafeţe generale, nu al sferei.

În 1827 apar *Disquisitiones generales circa superficies curvas*, carte de o desăvîrşită originalitate, ieşită, ca şi *Premiul de la Copenhaga*, din practica geodeziei.

Disquisitiones arithmeticae şi *Disquisitiones generales* sînt cele două coloane ale operei lui Gauss.

Cercetările generale sînt întîiul exemplu de geometrie considerată ca teoria invarianţilor unui grup infinit (ca să întrebuinţăm limbajul lui Klein). Ele conţin o teorie a liniilor geodetice, a triunghiurilor şi cercurilor geodezice, a reprezentării sferice prin normale paralele, a curburii integrale. În sfîrşit, a *teoremei alese*, theorema

...m, al cărei înțeles este : prin îndoire (apli-...itate, „Biegung") o suprafață păstrează în punctele ei același produs al razelor principale de curbură.

Memoriul conține și generalizarea teoremei lui Legendre asupra asimilării unui triunghi de geodetice cu un triunghi plan. Teorema lui Legendre se limita la sferă.

Dintr-o însemnare chiar din anul apariției *Cercetărilor generale* reiese că Gauss recunoscuse valabilitatea reciprocei teoremei egregium în cazul curburei constante, ceea ce are netăgăduită importanță pentru orizontul speculațiilor sale neeuclidiene.

Soluția problemei echivalenței izometrice a două suprafețe, date prin elementele lor de arc, e însă meritul de mai tîrziu, din 1838, al lui Minding, elev indirect al lui Gauss.

După noi, *Cercetările aritmetice* sînt mai importante decît *Cercetările generale*. Dar, pentru primele, Gauss are predecesori, cum am văzut. *În ultimele, originalitatea lui e absolută.*

Nimic din *Disquisitiones generales* nu seamănă cu ce a făcut Bernoulli, Euler, Lagrange sau Monge.

*

Să spunem, în sfîrșit, că Gauss a fost preocupat de „fundamentele geometriei" ; că a trăit cu intensitate momentul nașterii geometriei antieuclidiene (cum îi zicea el) ; că, în însemnări, se găsesc foarte ascuțite demonstrații asupra caracterului de clasă al direcțiilor de același capăt de paralelism (Hilbert a creat, mai tîrziu, un calcul al capetelor de paralelism, al cărui reazim este tocmai împre-

jurarea semnalată); în aceleași însemnări se găsește apoi determinarea printr-o ecuație funcțională a ariei unui triunghi (demonstrație care-l clasează ca geometru fără pereche și în care Gauss introduce o figură înrudită cu împărțirea modulară a semiplanului complex); în sfîrșit, însemnările conțin deduceri, independente, a formulelor de trigonometrie neeuclidiană, mult după ce Bolyai și Lobacevski construiseră trigonometriile lor.

Să ne grăbim să adăugăm însă că toate acestea nu-l fac pe Gauss creatorul inedit al geometriei neeuclidiene, așa cum fervenții gloriei sale par să pretindă.

E sigur zvonul că Gauss se ocupă, în taină, cu această cercetare, a învestmîntat-o cu un mare prestigiu. Acesta e aportul principal al lui Gauss la crearea geometriei neeuclidiene, și este enorm. „Beoțienii", de care se temea atît, s-au dovedit că nu există. Ici, colo, cîte un mic belfer, în vreo foaie provincială, abia de și-a zbierat dobitocia.

S-ar putea ca însemnări mai complete despre puterea lui Gauss de anticipare, și în acest domeniu, să se fi pierdut. E timpul să facem însă partea focului și să trecem mai departe.

S-a mers pînă acolo, încît împrejurarea că, în formula ariei unui triunghi, lungimea absolută a geometriei neeuclidiene a fost însemnată de Gauss cu k, e citată ca argument în favoarea priorității lui Gauss asupra lui Beltrami; căci, ni se spune, k e o abreviere de la Krümmung!

Pe de altă parte, e un fapt că Gauss a calculat curbura suprafeței de revoluție a tractricei; deci e foarte probabil să se fi gîndit la realizarea planului neeuclidian pe o suprafață euclidiană. De a nu se fi grăbit să conchidă la echivalență, îl ridică

mult deasupra lui Beltrami, fiindcă probabil st om extraordinar va fi văzut că e vorba de o echivalenţă în mic, şi nu de o echivalenţă în mare.

*

În sfîrşit, Gauss poate fi privit ca premergător şi animator al topologiei, pe care o numea geometria situs.

Mai întîi trebuie menţionată formula lui integrală, care dă numărul împletiturilor a două curbe. Important este însă impulsul pe care a ştiut să-l imprime cercetărilor lui Möbius şi Listing : constituirea unei „geometrii modale", cum o numea acesta din urmă.

Listing e de altfel primul autor al unei topologii combinatorii (termenul „topologie", care a prevalat asupra lui „Analysis — şi geometria situs", îi aparţine) şi recunoaşte ca premergător pe Gauss, al cărui elev fusese la Göttingen.

Gauss a mai gîndit asupra consecinţelor pe care le poate avea pentru teoria cunoaşterii geometria neeuclidiană.

În diferite rînduri s-a declarat antiapriorist.

Noi am văzut la Sternwarte, la Göttingen, păstrate, două volume ce aparţinuseră lui Gauss, ale *Criticii raţiunii pure* pline cu adnotări, nepublicate încă, ale acestuia.

*

Ultimii ani ai lui Gauss sînt sterili. Astma de care suferea îl împiedică să lucreze. Activitatea profesorală constituie pentru el, la această dată, un refugiu. Deci o îndură mai uşor. În orice caz nu se mai plînge de ea.

Prietenii săi din tinereţe : Olbers, Bessel, Schumacher, au murit. Celor rămaşi : fraţii Humboldt şi Sartorius von Waltershausen le scrie tot mai rar. Ultima scrisoare, din mîna lui, este de la sfîrşitul anului 1854 şi e adresată fizicianului englez Sir David Brewster.

La 22 februarie 1855, pe la amiază, are un prim atac de inimă. Către seară se linişteşte. Nu mai vede. Vorbeşte numai în şoaptă, aude şi cunoaşte. Curînd e cuprins de somnolenţă, respiraţia devine tot mai înceată : se opreşte, se reia cu pauze tot mai lungi. La 1 şi 5 minute noaptea îşi dă sfîrşitul.

Ne-a rămas evocarea figurii lui Gauss pe catafalc. O desprindem, pentru a o reda liber, din cartea lui Sartorius : *Gauss zum Gedächtnis*. E o dovadă a acelui fel de religiozitate care merge pînă la canonizare, ce Gauss a ştiut să o inspire ucenicilor.

„În seara de 25 februarie Gauss odihni pentru ultima noapte în odaia sa. După ce un sicriu negru, simplu, fu pregătit, numai prietenii apropiaţi (nici o mînă laică n-a ajuns să-l atingă) săvîrşiră ultima datorie pioasă.

Aşternurăm racla sa liniştită, îl aşezarăm cu multe griji într-însa şi încoronarăm cu merişor verde şi florile primăverii, capul său foarte nobil şi nemişcata-i statură.

Dimineaţa următoare, înainte de ceasul 9, sicriul deschis, înconjurat de făclii şi ramure de cipri, se găsea în aula Observatorului.

In întîmpinarea acelei ore grave, trăsăturile mortului se turnase parcă în alte tipare. Măreţia lor actuală nu păstra nimic din dulceaţa înfăţişării de ieri. Fruntea înaltă, înconjurată de laur, sprîncenele cu arcul lor frînt, uşor ridicate, profilul poruncitor, gura exilată în tăceri, îmbrăca-

. nu știu ce turburătoare demnitate, ca pen-.ru un sacru.

Pe treptele unde ni se arăta, o ultimă dată, părea cufundat în judecarea fără apel a vieții lui și alor noastre."

*

În trecerea mea ultimă prin Göttingen am fost condus să văd odaia în care a murit Gauss. Pregetasem s-o fac mai înainte.

E păstrată, aproximativ, în starea în care se afla în acea dimineață de 23 februarie, acum 100 de ani. În lumina galbenă, aproape mistică, ce cădea din fereastră, simplicitatea lucrurilor din jur căpăta nu știu ce omogenitate, ce unitate severă. Orice podoabă ar fi fost de neîndurat, o incongruitate și o pată de stil. Iată jilțul în care a ațipit de veci ; aici, gherocul lung, descris de Dedekind, în care apărea studenților ; mai departe, pupitrul alb, de mesteacăn, pe care supunea adevărul.

Impresia e copleșitoare.

Această cameră, ce a conținut, în putere, matematica unui veac întreg, mi-a apărut însăși materializarea artei neegale a teoremei („maximum de gînd în minimum de cuprindere") practicată de Gauss.

În perete, fixată, sta medalia ce regele George al V-lea a pus să i se bată, curînd după moarte.

Georgius V, rex Hanoverae, mathematicorum principi, Academiae suae Georgiae-Augustae, decori aeterno. [1]

[1] George al V-lea, regele Hanovrei, principelui matematicienilor, podoabei veșnice a Academiei sale George-Augusta (lat.).

Gauss a realizat printre matematicieni un ordin nou, oarecum transfinit de mărime. E net superior unei opere, ea însăși supremă.

BIBLIOGRAFIE

— Sartorius von Waltershausen : *Gauss zum Gedächtnis.*

— F. Klein : *Die Entwicklung der Mathematik im 19-ten Jahrhundert.*

— P. Stäckel : *Gauss als Geometer.*

— R. Dedekind : *Gesammelte Werke II.*

Gazeta matematică, mai 1955

EVARISTE GALOIS

(Fragment)

Deocamdată să încercăm a prinde în cîteva trăsături sumare această figură de matematician şi revoluţionar, singuratică şi neliniştitoare între toate. Folosim, pentru aceasta, biografia amănunţită, datorită istoricului P. Dupuy, apărută în 1896 în analele Şcoalei Normale : scriere critică, bazată pe mărturiile comparate ale puţinilor colegi ai lui Galois supravieţuitori la acea dată şi pe analiza documentelor.

Evariste Galois s-a născut în 1811 într-o localitate din jurul Parisului : Bourg-la-Reine sau Bourg-l'Egalité, cum se numise, o vreme, sub revoluţie.

Dinspre partea tătălui cobora dintr-o familie de profesori particulari, directori de internat, sarcină pe care şi-o transmiteau ereditar încă din timpul vechiului regim. Dinspre partea mamei, dintr-o familie de jurişti.

Copilăria o petrece la Bourg-la-Reine printre fraţii, surorile şi verii lui, fără să cerceteze vreo şcoală a statului, instruit numai de maică-sa, ale cărei simţiri religioase nu excludeau ideile generoase, liberale ale vremii.

Cultura inimii i-a făcut-o însă tată-său : singurul om pe care Evariste l-a iubit cu adevărat, cum singur mărturisește prietenului său Auguste Chevalier, într-o scrisoare trimisă cu puține zile înainte de duelul fatal. Așadar : radicalismul intransigent, dragostea sălbatică de libertate, care aveau să distingă mai tîrziu pe republicanul Evariste Galois, i-au fost transmise de tatăl său, Nicolas Gabriel, ale cărui predici antiregaliste trebuie să se fi întipărit adînc în spiritul adolescentului.

Toate mărturiile din acea vreme concordă în a-l înfățișa pe Evariste, ca pe un copil iubitor și apropiat, în aparență cel puțin. Cum a fost posibilă răsturnarea complectă, a naturei acesteia, ce avea să vină ? Desigur, în parte, datorită latențelor revoluționare ale lui Galois ; în parte, însă, datorită epocii turburi, favorabilă formării caracterelor violente, care înseamnă domnia lui Carol al X-lea.

În 1823 Evariste e trimis la Paris, ca intern al liceului Louis-le-Grand unde, în ciuda vigilenței dascălilor, bîntuia un vînt revoluționar. Parisul de dincolo de zidurile internatului, frămîntat de mișcări revoluționare, era totuși cum nu se poate mai prezent aici.

Patima politică și vocația matematică se declară aproape simultan la tînărul intern. Gradele inițierii matematice le străbate repede, pentru a cantona curînd în matematicele superioare. Operele lui Gauss și Lagrange le cunoaște încă din anii ultimelor clase de liceu. Această confruntare cu cercetarea matematică îl face să-și neglijeze temele școlare, chiar cele de matematici. Continuă totuși, în general, să fie bine notat.

Dar marea transformare, din acești ani, se petrece în tipul său moral. Conștiința propriei sale

superiorităţi şi patima politică, îi dezvoltă o dispoziţiune posacă, neliniştitoare. Iată cum e preţuit caracterul său în cataloagele clasei de matematice preparatoare — penultimul an petrecut de Galois la Louis-le-Grand. 1827—28 :

trimestrul I : bun, dar aparte ;
— „ — II : original şi ciudat ;
— „ — III : ascuns şi original.

Gradaţia în înrăutăţire e evidentă.

Din această epocă rămîne de la Galois, articolul *Demonstration d'un théoreme sur les fractions continues périodiques* apărută în analele lui Gorgonne, 1828. Articolul e departe de a anunţa pe marele algebrist de mai tîrziu, deşi depăşeşte cu mult nivelul şcolar. E interesant însă ca document întrucît arată cum prin 1828 şi poate şi mai tîrziu, Galois avea numai preocupări algebrice. Nu abordase încă teoria funcţiunilor. Aşadar iniţierea lui în acest domeniu, cît şi propriile lui investigaţii (care, după noi, îl clasează pe Galois mai mare teoretician al funcţiilor, decît algebrist, dacă e posibil) se petrec în anii săi cei mai posomorîţi : 1830—1832, între două popasuri prin închisori, cînd lua parte la mişcările de stradă ale Parisului. Ceea ce dovedeşte că durata în care nasc invenţiunile de geniu, are propriile ei cadenţe, prin nimic asemănător cu bătăile încete ale timpului obicinuit.

Să spunem deci, că după cele cîteva rînduri înfrigurate cu care Galois, în ajunul duelului, termină scrisoarea — testament — către Auguste Chevalier, Galois depăşeşte, în aceşti ultimi doi ani, pe marii săi contemporani : Gauss, Abel în cercetările lor asupra funcţiunilor eliptice şi abeliene, pentru a egala dintr-o dată, făcînd saltul a trei decenii, pe Riemann şi Weierstrass.

Galois era sigur în posesia noţiunii de gen al unui corp de funcţiuni algebrice, cunoştea legătura între acest număr p şi cele 2 p perioade ale integralelor abeliene de prima speţă, cît şi relaţiile bilineare între perioade.

Din nenorocire, din aceste strălucite lucrări, nu rămîn decît puţinele rînduri, care termină scrisoarea—testament. Ultimul pasagiu, destul de obscur, ar autoriza părerea că Galois dusese cercetările pînă la hotarele calculului funcţional. Acea misterioasă „théorie de l'ambiguité" şi aplicaţiile ei la „analiza transcendentă", despre care el pomeneşte la sfîrşitul celebrei scrisori, cu greu ar putea corespunde vreunei ramuri moderne de cercetare, alta, decît calculul funcţional.

Aşadar *teoria funcţiunilor reprezintă ultimul stadiu al preocupărilor lui Galois şi domeniul în care genialitatea sa se va fi exprimat cît mai necontestat.* Dar singura urmă lăsată de aceste mari izbînzi matematice, este pasagiul ultim al unei scrisori grăbite.

Teoria ecuaţiilor, a cărei perioadă de pregătire trebuie să fi fost mai lungă, Galois o elaborează în anii adolescenţei. În orice caz ea este gata, în marile ei linii, prin 1828—1829 cînd Galois, în vîrstă numai de 17 ani, după prima cădere la examenul de intrare în Şcoala Politehnică, urmează (pentru a se întări !) clasa de matematice speciale ale liceului Louis-le-Grand.

În acest an, Galois prezintă Academiei de Ştiinţe primul său memoriu privitor la rezolvarea ecuaţiilor. Cauchy, căruia memoriul îi este încredinţat spre cercetare, îl pierde, aşa cum rătăcise cu cîţiva ani în urmă memoriul celebru al lui Abel. Această coincidenţă pune într-o lumină particulară caracterul sau cel puţin spiritul de ordine al acestui

curtean legitimist care, matematicește, se așează hotărît cu o treaptă mai jos, față de acești solicitatori ai săi nesocotiți : Abel și Galois.

Ușurința cu care Cauchy primește și pierde acel memoriu, e resimțită de Galois ca o dizgrație a soartei. A doua cădere la examenul de intrare la Școala Politehnică, din vara anului 1829, vine o dată cu sinuciderea bătrînului Nicolas Gabriel Galois (ca urmare a persecuțiilor lașe ale regaliștilor), să umbrească definitiv viața lui Evariste Galois. Noi ne închipuim foarte bine ce trebuie să fi fost, pentru inima revoluționară a lui Galois, visul, mîngîiat din copilărie, de a fi primit ca elev al Școalei Politehnice, una din ultimele cetăți republicane din acești ani de restaurație. Intrarea în Școala Normală, care se petrece în decembrie 1829, nu fără oarecari greutăți, nu-l poate mîngîia de căderea la Școala Politehnică, pentru simplul motiv că Școala Normală reprezenta în acel moment un palid reflex a ceea ce fusese mai înainte. Se numea atunci „l'Ecole Préparatoire" și căzuse sub influența congregațiilor religioase.

Al doilea memoriu asupra teoriei ecuațiilor, trimis între timp Academiei de Științe, dispare la fel cu cel dintîi, rătăcit de secretarul perpetuu, și definitiv pierdut prin moartea acestuia.

O notă [1] apărută în *Bulletin de Ferussac* ne dă o ideea de stadiul în care se găseau cercetările lui Galois, la începutul anului 1830. Obiectivitatea ne obligă să recunoaștem că aceste cercetări apar în acel moment incomplete și într-un anume punct greșite. Totuși se vede că Galois e în posesia principalelor rezultate.

[1] *Analyse d'un mémoire sur la résolution algébrique des équations. Oeuvres*, pag. 11 *(n.a.)*.

Sfîrşitul acestui an de studiu e însemnat de zilele sîngeroase ale revoluţiei din iulie şi întoarcerea lui Louis Philippe. Cu toate protestările sale, Galois, intern al Şcoalei Normale, nu poate participa la „cele trei glorioase". De aci, un surd resentiment împotriva d. Guignault, directorul şcoalei, resentiment ce avea să izbucnească mai tîrziu sub forma unui memorabil scandal.

Aici, în Şcoala Preparatorie (redevenită după revoluţia din iulie Şcoala Normală Superioară), întîlneşte Galois pe Auguste Chevalier, legatarul său testamentar, de mai tîrziu, spirit neliniştit, pe care îl regăsim, după doi ani de Şcoală Normală, printre cei mai fanatici adepţi ai saint-simonismului — unul dintre călugării laici ai closterului de la Ménilmontant.

Iritaţia lui Galois împotriva directorului Şcoalei Normale merge crescînd, hrănită de politica reacţionară studenţească a acestuia, pînă cînd capătă glas într-un atac semnat „un élève de l'Ecole Normale" — apărut în numărul din 3 decembrie 1830 al jurnalului *Gazette des écoles* — în care Guignault e acuzat de atitudine oportunistă în zilele celor trei glorioase şi de respingerea cererii elevilor şcoalei de a purta uniforma şi arme, la fel cu tovarăşii lor politehnicieni.

Nu se ştie prea bine cum a fost identificat Galois ca autor al acelor rînduri. De ajuns că la 3 ianuarie 1831 e eliminat de minister, din şcoală, la cererea directorului.

Galois îndură această nouă decădere, oarecum uşor, bucuros (poate) de a fi scuturat orice disciplină şi a fi devenit el însuşi : un maestru şi un cetăţean, nu un elev. Altfel l-ar fi atins eliminarea din Şcoala Politehnică.

Un moment îl vedem întemeind, în prăvălia librarului patriot Caillot, din Rue de Sorbonne, un fel de academie privată, în care își propune să inițieze pe diverșii ei membri în matematicele superioare cît și în propriul său cerc de idei. Academia trebuie să fi avut la început succes, căci deschiderea are loc în fața unui public de 40 de persoane.

Dar, în Galois, tipul savant cedează curînd pasul tipului revoluționar sau, după propria lui expresie : „inima începe să se răzvrătească împotriva capului". Mișcările de stradă, care agită primii ani de domnie ai monarhiei din iulie, îl atrag în vîltoarea lor și Academia e dată uitării. Se înscrie în Garda Națională, ca artilerist și intră în societatea subversivă „Amicii poporului". Toate revoltele Parisului din primăvara lui 1831, îl văd pe baricade.

Ceea ce contribuie să-i adîncească felul amar și răzbunător e soarta pe care o are al treilea și ultimul său memoriu către Academia din Paris. Poisson, însărcinat cu cercetarea memoriului, îl înapoiază după patru luni lui Galois, cu mențiunea *neinteligibil*.

În sfîrșit, la 9 mai 1831, se întîmplă ireparabilul. Galois apare oficialității ca inamic personal al regelui și se dezlănțuie împotriva lui acel șir de persecuții care, pînă la urmă, trebuia să-l răpună.

Astfel, la banchetul dat de republicani în acea zi, la restaurantul „Culesul viilor din Burgundia", în localitatea Belleville, lîngă Paris, între două discursuri prolixe ale participanților, tînărul Galois strecoară un toast scurt, dar categoric. Ținînd în aceeași mînă și paharul și briceagul deschis, de

care se servise la masă, se ridică și urează : „A Louis-Philippe". Apoi golește paharul dintr-o înghițitură și se așează. Toastul lui Galois a fost, în acea seară, punctul de plecare al unor mari dezordini antiregaliste, în întreg Parisul. A doua zi, Galois e internat la închisoarea Sfintei Pelagia. La 15 iunie juraţii, printre care vor fi fost mulţi patrioți, îl achită de orice penalitate. Poliția însă îl luase la ochi și căuta acum cea dintîi ocazie ca să-l aresteze. Ziua de 14 iulie aduse cu ea pretextul căutat. Galois, în uniformă de artilerist al Gardei Naționale, dizolvată între timp, trecea cu unitatea lui peste un pod al Senei, spre serbările organizate de poporul Parisului. Oamenii regelui interceptează la cele două capete ale podului formația lui Galois, arestară pe comandant pentru a-l arunca din nou între zidurile Sfintei Pelagia unde îl așteaptă o prevenție de cinci luni. La 3 decembrie Galois e condamnat la șase luni închisoare, fără a i se socoti cele cinci luni de prevenție.

În această a doua ședere la Sfînta Pelagia, își va fi adîncit Galois ideile lui algebrice și mai ales analitice : printr-o muncă de cap, fără însemnări în interminabilele preumblări prin curtea închisorii, luat în rîs de patrioții, oameni din popor, închiși o dată cu dînsul, silit adesea să ia parte la beţiile lor de rachiu, procurat prin contrabandă de paznici, adevărată otravă pentru organismul său șubred.

Aceste scene, puțin înălțătoare, erau răscumpărate însă seara printr-un ritual impresionant. Deținuții politici se adunau în curtea închisorii, înainte de sunarea stingerii, în jurul unui tricolor, să cînte imnuri patriotice, sfîrșind totdeauna cu *Marseillesa*. La cuvintele „Amour sacré de la pa-

trie", toți îngenuncheau. De sus, din celulele de lîngă streașină, corul copiilor condamnați pentru vagabondaj, sămînța revoluțiilor viitoare, relua accentele *Marseillesei* și culmina cu imnul tineretului republican de pe atunci :

Nous entrerons dans la carrière
Quand nos ainés n'y seront plus ;
. . . . . .
Nous aurons le sublime orgueil
De les venger ou de les suivre.

Bătrînii defilau apoi pe dinaintea tricolorului, îi sărutau aplecați faldurile, ca să urce apoi în celulele lor înghețate unde Galois relua, de-a lungul ceasurilor de insomnie, firul întrerupt al meditațiilor lui matematice.

La 16 martie 1832 Galois e pus în libertate, pe garanția cuvîntului de onoare, deși nu-și isprăvise osînda. Sănătatea lui scăpăta tot mai mult.

Dar abia ieșit din închisoare Galois cade în mrejele unei femei mediocre, unealtă a destinului și poate și a politicei regești. Despre această făptură se știe foarte puțin.

Raspail, unul din biografii lui Galois și din puținii contimporani care au cunoscut-o, o numește „coquette de bas-étage". Prin intrigile acesteia, doi din mulții ei prieteni, un presupus unchi și un presupus logodnic, provoacă pe Galois, în același timp, la duel. Întrucît acei agresori par să fi fost ei înșuși în partidul patrioților, codul de onoare al membrilor partidului obliga pe Galois să se bată chiar în acele condiții inegale.

După ce, în ajun, relactează scrisoarea celebră către Auguste Chevalier, Galois cade a doua zi

dimineață, la 30 mai 1832, străpuns de un glonte pe terenul lacului La Glacière, lîngă Gentilly.

Martori și adversari se evaporează, între timp, ca prin minune. Rănitul e transportat de un țăran care trecea la tîrg, cu căruța, pînă la cel mai apropiat spital. O peritonită se declară în următoarele 12 ore și Galois moare a doua zi, 31 mai, asistat de fratele lui mai mic Alfred.

Multe lucruri nelămurite, din acest duel, au făcut să se acrediteze legenda, că provocatorii lui Galois erau oamenii plătiți ai regelui, intrați prin fraudă în partidul patrioților și, că însăși femeia, obiectul acestui litigiu, n-ar fi fost decît o unealtă a poliției, pregătită anume pentru pierzarea lui Galois.

Iată viața violentă a acestui de tot mare matematician. Ea poate fi pusă în paralelă cu genialitatea la fel de timpurie, cu radicalismul arzător și mai ales cu neconformismul unui alt mare francez : poetul Arthur Rimbaud, unul din incendiatorii Comunei, de la 1870.

Ceea ce ne reține în Galois e alăturarea patetică, făcută să izbească imaginațiile, a unui mare matematician și revoluționar. Cu cît mai cuceritoare este această apariție, căreia finalul duelului îi adaugă un colorit romantic, decît figura celuilalt matematician, contimporan al lui Galois, la fel de stăpînit de patima politică, legitimistul Cauchy, a cărui existență se scurge prin academii sau în exiluri somptuoase, ca profesor al fiului lui Carol al X-lea (la Turin, la Viena și la Praga) ! Notăm, în treacăt, încă o asemănare a celor doi matematicieni. Operele amîndoura suferă de un anume abandon : a lui Galois, e scrisă în fulgerări întrerupte, între două închisori și un duel, în scurtele

răgazuri pe care i le acorda un destin nemilos, a lui Cauchy, se întinde monotonă pe vreo 800 de memorii, în voia facilității unui talent prolix.

Totuși spectacolul acestei vieți prodigioase nu trebuie să se traducă într-o acceptare necritică a operei algebrice a lui Galois. Știința e o construcție obiectivă care se desfășoară în afară de noi, devenită aproape anonimă prin mulțimea contribuțiilor care i se aduc. Întocmai ca și în arhitectura caracterelor, detaliile ieșite din mîna vreunui meșter iscusit se pierd în marele efort colectiv.

Opera lui Galois nu poate fi despărțită de a comentatorilor săi, printre care citäm în special pe Betti și pe Camille Jordan. Cînd contemplăm teoria ecuațiilor, așa cum ne-a parvenit, admirăm în realitate acel monument obiectiv în care motivele și intențiile se topesc într-un tot unitar.

Sigur e drept să dăm numele lui Galois întregului edificiu, fiindcă el este ctitorul. Nu trebuie împins însă fetișismul pînă la a-i atribui paternitatea unor lucruri pe care le-a numit, fără îndoială, el cel dintîi, despre care nu a avut nici o noțiune clară.

Așa se întîmplă cu ideea de grup. E un loc comun, că această noțiune a fost introdusă în știință de Galois. La fel se întîmplă cu teorema centrală a teoriei lui Galois, care e atribuită, în general, acestuia.

(Din cursul ținut la Facultatea de matematici în anul universitar 1945-1946.)

DIRECȚII DE CERCETARE ÎN MATEMATICILE CONTEMPORANE

Nu orice subiect matematic se lasă vulgarizat. În domeniul elementar, unde noțiunile „curbă", „suprafață", „diferențială", „integrală", „convergență", „divergență" sînt răspîndite astăzi prin întinderea învățămîntului tehnic și prin conferințele pentru ridicarea nivelului profesional al cadrelor didactice, greutatea nu e de netrecut (cu toate că vagul permanent în care sînt lăsate noțiunile constituie un simulacru de claritate).

Cum poate fi însă popularizată, fără lungimi și fără obscurități, o temă privind mai mult decît matematicile superioare („matematicile supreme", aș îndrăzni să scriu), unde ilustrarea conceptelor prin exemple simple (la definirea lor riguroasă trebuie renunțat) ar sparge și ar depăși cu mult limitele impuse unor astfel de articole ?

Să încercăm totuși un răspuns inteligibil la întrebarea cuprinsă în titlu.

*

Începem prin a risipi un echivoc.

Un matematician determinat poate vorbi cu destulă competință doar despre sectorul unde o spe-

cializare nedorită, însă obligatorie, l-a zidit de timpuriu.

Epoca matematicienilor generali, eclectici, se așează mult înapoia noastră, în veacul al XVIII-lea. Veacul următor cunoaște tot mai rar apariția acestui tip armonios de geometru, a cărui întrupare desăvîrșită pare a fi fost Felix Klein. În ce privește veacul XX pot afirma că singurii matematicieni care au făcut periplul științei lor sînt : Constantin Caratheodory, mort acum doi ani la München și Jacques Hadamard, trecut astăzi de 90 de ani.

Fiecare matematician este ținut să ia act de direcția cercetării în sectoarele vecine specialității sale. Dar tot ce s-ar încumeta să afirme despre stările din aceste domenii, va fi neinstructiv, irelevant, adesea arbitrar sau fals.

Să ne închipuim un navigator în jurul unor uscaturi, la malul cărora n-a tras niciodată, povestind despre muncile cîmpului ori culesul viilor zărite de departe și în plin mers. Altfel va ști să vorbească însă de elementul pe care-l străbate sau de alcătuirea îmbarcației sale : grosimea odgoanelor, nodurile lor complicate, rezistențele și reciprocitățile diverselor părți ale năvii, comportamentul lor în primejdii.

Cu dezvoltarea de astăzi a științelor matematice, o specialitate (altădată un simplu capitol al unei discipline unice : matematica) a devenit o ordine în aparență autonomă, un „rega" care se alătură regnurilor gemene așa cum domeniul lui Neptun se juxtapune domeniului lui Pluto sau Demeter. O unitate a științelor matematice există, bineînțeles, dar nu locuiește, ca pînă deunăzi, în noi ci în afara noastră : în linia pe care aplicațiile o im-

primă științei pure, resimțită indirect în cele mai abstracte despărțăminte ale sale.

Toate acestea, pentru a explica de ce voi mărgini răspunsul întrebării din titlu la algebră și teoria numerelor, devenite de vreo 20 de ani provinciile specializării noastre.

*

Dezvoltarea expresiei artistice nu e unitară. Ea comportă întîi stadiul naiv al creației literare nereflexive, a cărui ilustrare o găsim în folclor.

Cercetările morfologice : enumerarea, clasificarea și reducerea diverselor tipuri de exprimare ; deasupra lor, cercetările etimologice și semantice: îndepărtarea straturilor depuse pe cuvinte de o lungă întrebuințare, restituirea înțelesului lor originar, compararea zăcămintelor lexicale și structurilor sintactice a diverse limbi, explicarea deviației în timp a sensurilor, transferarea întrebărilor de mai sus de la expresia „în mic" a frazei la expresia „în mare" a genurilor literare — sînt preocupări corespunzătoare unui stadiu ulterior.

Creația literară critică, opusă creației naive, beneficiară a tuturor cercetărilor aride de mai sus, e terminul evoluției expresiei literare.

În matematică lucrurile nu se înfățișează mult diferit. Următor pletorii de producții naive (aceasta înseamnă : intuitiv-constructive, necritice) apare nevoia unei luări în posesie mai directe și mai puternice a realității matematice, prin elaborarea unor scheme abstracte cît mai încăpătoare, tipare comune ale unor teorii diferite ca materie.

Galois (1811—1832) este inițiatorul acestei direcții, prefigurată de altfel în opera lui Gauss (1777—1855).

*

Cei care privesc din afară matematicele văd esența lor în calcul. Resturi ale învățămîntului elementar sau familiaritate cu matematicile aplicate unde, într-adevăr, stăpînirea calculului numeric este de neocolit, sînt la originea acestei confuzii. Dar chiar unii matematicieni, legați de instrumentul lor momentan de cercetare și care nu au timpul nici înclinarea de a medita asupra disciplinei proprii, pun accentul pe calculul formal.

Ei bine, pentru cea mai mare parte a matematicienilor de astăzi, calculul este un expedient comod dar imperfect, un accesor cu vădit caracter tranzitoriu. Cîteodată : o metodă heuristică binevenită, adesea însă nedorită, mascînd adevărata natură a lucrurilor.

Realitatea în matematicele pure o constituie lumea conceptelor (abstracțiuni ale unor date directe ale experienței). Deci tratarea realistă a acestei naturi secunde, cogitale, o constituie nu dezvoltările algoritmice (calculatoare) ci combinarea logică a axiomelor. Tot ce se interpune între subiectul raționant și „datum"-ul noțiunilor, tulbură oglindirea lor în spirit.

Astfel, recurgînd la un exemplu binecunoscut din teoria funcțiunilor, stăpînirea completă a funcțiunilor analitice de variabilă complexă o dă nu reprezentarea lor prin integrale sau prin serii de puteri, ci tratamentul axiomatic inaugurat de Riemann.

*

Cîteodată prejudecata algoritmică poate falsifica pe de-a întregul prețuirea dificultății unei probleme.

Cam pe la începuturile aritmeticei moderne (a doua jumătate a veacului al XVIII-lea) așa-numita teoremă a lui Wilson (produsul numerelor naturale pînă la p—1 plus 1 e divizibil cu p, dacă p e prim) părea una din acele propoziții, cum singură teoria numerelor cunoaște, făcută să desfidă, veacuri încă, puterile matematicienilor. În realitate propoziția aparține matematicelor elementare și demonstrarea ei se reduce la un simplu joc. Găsită empiric de juristul Wilson, în tinerețea lui, cînd se ocupase întrucîtva cu matematicele, a fost publicată fără demonstrație, de un matematician profesionist Waring, care s-a înșelat cu totul asupra dificultății ei.

Aceasta a dat prilej lui Gauss să formuleze pentru întîia dată opoziția între „algoritmic" și „axiomatic" (sau „noțional") în următoarele rînduri celebre, care au impresionat atîta pe Dedekind și stau la originea noului stil :

„Sed neuter demonstrare potuit, et cel, Waring fatetur demonstrationem eo dificilorem videri, quod nula notatio fingit possit, quae numerum primum exprimant. Ad nostro quidem judicio hujusmodi veritates ex notionibus potius quam notationibus hauriri debebant." [1]

*

O algebră și o teorie a numerelor cît mai liberă de servitutea calculului în care formulele reduse

[1] *Disquisitiones arithmeticae* (1801), pp. 74—75. Pe românește : „Însă nici unul din doi (nici Wilson nici Waring) n-a putut s-o dovedească, iar vestitul Waring afirmă că demonstrația îi apare cu atît mai grea, cu cît nu se poate închipui nici o formulă care să exprime numărul prim. După judecata noastră însă, adevăruri de acest fel trebuiesc extrase mai mult din noțiuni decît din notațiuni" *(n.a.)*.

la un minimum să aibă oarecum rolul figurilor din geometrie : acela de a fixa ideile, fără a participa esențial la țesătura internă a raționamentului — iată ideea conducătoare a lui Gauss și Galois.

Divizibilitatea în domenii generalizate ale numerelor, respectiv rezolubilitatea prin radicali a ecuațiilor algebrice sînt reduse la proprietățile unor scheme abstracte, anume la compunerea formelor (în care teoria idealelor din corpurile pătratice se găsește prefigurată) respectiv la descompunerea grupurilor în șiruri de compoziție.

Această direcție se afirmă prin fundarea de către unul din cei mai mari matematicieni : Richard Dedekind (1831—1916) a teoriei idealelor în corpurile de numere algebrice, triumfă însă cu E. Steinitz (Teoria extinderilor) și Emmy Noether (Teoria abstractă a idealelor) între anii 1910—1926. Ea continuă să domnească netulburată pînă spre mijlocul decadei a treia.

Cu elevii lui Emmy Noether această algebră abstractă, creată pentru a face inteligibile anume capitole de teoria numerelor, se constituie autonom. Scheme din ce în ce mai cuprinzătoare (grupuri abstracte, semigrupuri, grupuri cu operatori, inele, ideale, structuri, conexiuni galoisiene, mulțimi parțial ordonate etc. ...) sînt izolate și cercetate pentru ele însele. În același timp o îndoită tendință se face simțită :

1. Preocuparea de „global“ și neglijarea aspectului „atomistic“ al temelor. Aceasta înseamnă cercetarea de preferință a marilor unități compozite, cum ar fi subgrupurile unui grup, independent de faptul că sînt un loc de elemente, de „atomi“.

2. Caracterul exhautiv al cercetării. Aceasta înseamnă determinarea completă a unui „ontos", a unei ființe matematice, prin cîteva din proprietățile ei.

*

Așadar, o întreagă morfologie matematică. Dar unde este „beletristica", literatura creatoare matematică ?

Nimeni nu tăgăduiește oportunitatea poeților filologi : un Malherbe, un Moréas. Însemnătatea lor e garantată însă tocmai de raritatea unor atari apariții.

„A statua un înțeles mai curat rostirii tribului" e o înaltă operație lingvistică și care-și are poezia ei. Însă o literatură constituită numai din grămătici este un nonsens.

Încît la activul acestei direcții puriste, reprezentată de Emmy Noether și școala ei (W. Krull, E. Artin, B. von der Warden, O. Ore) putem trece : puterea metodelor ; punctul ridicat de comandă ; epuizare, într-un cadru axiomatic dat, a proprietăților unei existențe matematice pînă la caracterizarea ei completă printr-un număr cît mai redus de proprietăți ; dezvăluirea înrudirii intense a unor discipline matematice diferite prin materie dar apropiate prin structura lor ascunsă. [1]

[1] Geometria algebrică, teoria numerelor, teoria integralelor abeliene (schema : teoria clasică sau teoria generală a idealelor). Geometria proiectivă, părți din calculul probabilităților și teoria cuantelor (schema : teoria structurilor). Funcțiunile automorfe și formele Kléin-Clifford ale planului lui Bolyai-Lobacevsky (schema : grupuri infinite discontinue) *(n.a.)*.

Aşadar, mari reuşite, mari isprăvi critice, ţinînd mai mult de spiritul de finețe decît de cel de geometrie.

La pasivul direcţiei puriste mai sus pomenite înscriem o anumită sărăcie a conţinutului temelor.

Tribuna, 17 mai 1958

FORMAȚIA MATEMATICĂ

În ceea ce mă privește resimt ca o umilință neștiința mea de elineşte, neputința în care mă găsesc de a proba ca pe un ban de argint, sunetul ce emit în original imnurile către Demetera, tragediile lui Eschil, versurile lui Teocrit. Ceva mai mult, sînt gata s-o recunosc public, cu o singură condiție. Umaniștii clasici să declare și ei imediat, că resimt ca o umilință egală și vinovată, necunoașterea Elementelor lui Euclid, Stoicelor lui Apollonius din Perga, Colecțiilor matematice ale lui Pappus. Dar umaniștii clasici nu vor să știe de așa ceva.

Totuși gîndirea greacă se exprimă nu numai mitic, în fabulă, dar și direct, în teoreme. Poarta prin care poți aborda lumea greacă — fără de a cărei cunoaștere, după părerea mea, cultura cuiva nu poate fi socotită completă — nu este obligatoriu Homer. Geometria greacă e o poartă mai largă, din care ochiul cuprinde un peisagiu auster dar esențial.

Această poartă ni se deschidea nouă acum 40, mai exact acum 44 de ani. Noi refăceam rapid experiența intelectuală a acelor mari geometri. Ne instruiam despre proporții, cu Thales și Euclid ;

regîndeam teoria polarelor cu Apollonius ; cu Arhimede măsuram ariile ; cu Platon ne miram de incomensurabilitatea diagonalei pătratului prin diagonală şi poate concepeam naiv dar poetic, vreo doctrină a reminiscenţei, pentru explicarea contradicţiilor numărului iraţional. Tot cu Platon contemplam cele 5 existenţe perfecte, poliedrele regulate, a căror unicitate ne intriga desigur, fără a fi în stare să-i înţelegem sensul adînc.

Le-am uitat toate acestea ? Nu face nimic. Cultura este, după definiţia nu mai ştiu cui ceea ce rămîne după ce ai uitat tot — aşadar virtualităţile, predispoziţiile. Ea e superioară instrucţiunii, şi făcută din cunoştinţe ; e, oarecum, saltul ei calitativ. Primele impresii luminoase, pe care ochiul le primeşte în pruncie nu se regăsesc în memorie. Dar asta nu înseamnă că sînt pierdute. Sînt undeva, la temelia fiinţei, formează individualitatea noastră, modul nostru de a reacţiona.

Se poate vorbi de un umanism modern, de un sistem complet de cunoştinţe capabil să formeze omul, bazat însă pe matematică ? Sînt convins, că da. Ba chiar, cum ştiţi, între două spirite din toate punctele de vedere asemenea cel care are de partea lui geometria va triumfa totdeauna. Singura slăbiciune a unei atari judecăţi este, că o făcea un geometru. Totuşi cunosc un exemplu care ilustrează afirmaţia lui Pascal. Luaţi scrisorile lui Ion Ghica întretăiate ici şi colo de răspunsurile lui Alecsandri. Iată două spirite în condiţiuni comparabile. Aparţin aceleiaşi lumi, au aceleaşi credinţe politice, au trăit aceleaşi evenimente, la Paris au fost în acelaşi timp. Cît de vacuu, cît de sălciu e însă unul, poetul junei Rodica, şi cît de cuprinzător, de instructiv, de înlănţuitor e beiul de Samos! Alecsandri nu ştie să vadă, să prindă originalita-

tea unui moment. Vai, nu știe nici chiar să scrie! Limba limfatică și emfatică a acestor scrisori nu e de loc a unui „rege al poeziei" (cu toate că, slavă Domnului, exercițiul literar nu-i lipsea), ci a unui bonjurist oarecare. Pe cînd Ion Ghica e un clasic al prozei noastre. Nu e desigur o întîmplare, că unul nu avea decît cultură literară (și aceea improvizată), pe cînd Ghica audiase cursuri de analiză la Școala Politehnică, urmase școala de mine și, se pare, emulase cu Délaunay, cunoscutul astronom, la examenele de calcul infinitizimal și integral. Se știe, de altfel, că la Academia Mihăileană din Iași, a fost profesor de matematice. Ce distinge umanismul matematic de umanismul clasic ? În două vorbe : o anume modestie de spirit și supunerea la obiect. O formațiune matematică, chiar dacă se valorifică literar, aduce un anume respect pentru condițiile create în afară de noi, pentru colaborarea cu materialul dat. Dacă, de exemplu, după o perioadă de activitate literară în nemțește, cineva înzestrat cu o atare formațiune va fi adus de împrejurări să scrie în franțuzește, își va acorda inspirația cu geniul limbii celei noi, nu va brutaliza limba cea nouă cerîndu-i cu orice preț efecte proprii limbii germane.

Această condiționare a conținutului de către conținător e opusul spiritului cabotin, care e tirania clișeului. Cabotinismul în geometrie nu e posibil, se confundă cu stupiditatea. Un geometru euclidian, care într-un sistem de axiome schimbat, s-ar încăpățîna să obțină aceleași teoreme (de exemplu : teorema lui Pitagora, în geometria lui Lobacevski), ignorează A B C-ul meșteșugului.

Cu toate acestea am văzut adesea, romancieri care cer prozei efecte lirice, poeți care vor să ri-

valizeze în versuri cu oratorii sau cu autorii didactici.

Deci : veracitate, modestie a spiritului, supunere la obiect — iată caracteristicile unei formațiuni matematice. Mai mult încă : putere de a cuprinde un complex întreg de elemente într-o singură privire, spiritul de sinteză într-un cuvînt. Fără de această facultate, reținerea și redarea unui raționament nu e posibilă. Fiecare spirit e capabil de raționamente locale, de trecerea de la un silogism la un altul. Dar de orientarea ca o armată de argumente în mers, a unui sistem de silogisme, după un plan final, mult mai puține.

Cunoștințele de altă dată, fără sforțări speciale, nu le vom recăpăta ! Dar putrezirea lor a eliberat esențele celei mai subtile gîndiri, aceea a vechilor geometri greci. Aceste esențe ne umplu și ne învie. Tot modul nostru de a fi, e impregnat de ele. De aceea ne putem considera cu drept cuvînt umaniștii cei noi, umaniști moderni : nu opuși dar, sigur, distincți de umaniștii clasici.

(1958 ?)

AFORISME

Matematicile, la fel cu celelalte activități omenești, ridică probleme de stil care nu pot fi indiferente filozofilor culturii.

*

Matematicile pun în joc puteri sufletești nu mult diferite de cele solicitate de poezie și artă.

*

Operele matematice robesc și încîntă, întocmai ca operele pasiunii și imaginației.

*

Michel Angelo (acest got italian) vorbește undeva de sentimentul de care se întovărășește execuția operelor sale : acela de a ĕlibera, din piatră compactă, statui preexistente. Poziția lui nu e cu mult diferită de a unui Gauss, Riemann, Klein sau Weierstrass — pentru a nu pomeni decît nume ale „marii tradiții" — caracterizată prin postularea unei științe independente de studios (din a cărei taină ardoarea cercetării descoperă pămîn-

turi izolate) şi prin voinţa de a corecta excesul logic cu întrebarea stăruitoare a naturii.

Exemplul lui Riemann e dătător de măsură. Acest băiat de păstor din ţinutul Hanovrei valorifică pentru prima dată, în domenii de cercetare aride, *intuiţia fizică* a fenomenelor. Pînă la Riemann, numai intuiţia geometrică, spaţială, părea să aibă virtute investigativă.

*

Trebuie să admirăm deci drumurile tăinuite ale creaţiei matematice geniale, care (tocmai ca topologia, în definiţia lui Poincaré : arta de a raţiona exact pe figuri greşit făcute) pare a fi, împingînd lucrurile pînă la butadă, arta de a judeca bine cu idei rău sau incomplet formulate.

*

Ţinem să atragem atenţia asupra curioasei solidarităţi între adîncimea teoretică şi eficienţa practică asa de des verificată în matematică.

*

Criza civilizaţiei ştiinţifice greceşti a fost imposibilitatea de a concepe numărul irațional.

Nu cucerirea romană, ci infirmitatea lor de a depăşi anumite prejudecăţi privitoare la rigoare matematică, de a accepta şi alte moduri de existenţă matematică, istoveşte curînd geniul grec. Arhimede aparţine mai mult evului celui nou.

*

În redactare nu are atîta preţ poleirea frazelor, cît organizarea ideilor.

*

Nu există matematice vorbite (decît la examene și în congresele matematicienilor). Un adevăr matematic nu poate fi primit ca achiziționat decît dacă e prezentat scris și dacă rezistă verificării oamenilor competenți.

*

Desenul eorupe raționamentul.

*

A vedea în matematice o simplă colecție de probleme ierarhizate după greutatea lor e o concepție fragmentară de tehnician.

*

Simplul fapt al vestirii unei ore de seară are nevoie de mai mult decît cele cîteva cifre ale notației astronomice ; are nevoie de toată amplitudinea unui vers.

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR" BIBLIOTECA BUCUREȘTI

CUPRINS

Pag.

Prefață V
Tabel cronologic XLIII
Notă asupra ediției LI

VERSURI

DUPĂ MELCI

După melci 5

JOC SECUND

Din ceas, dedus adîncul 19
Timbru 20
Grup 21
Înecatul 22
Orbite 23
Statură 25
Increat 26
Izbăvită ardere 27
Poartă 28
Lemn sfînt 29
Legendă 30

Pag.

Aura 31
Mod 32
Secol 33
Margini de seară 34
Steaua imnului 35
Suflet petrecut 36
Dioptrie 37
Desen pentru cort 38
Edict 39

UVEDENRODE

Păunul 43
Paralel romantic 44
Riga Crypto și lapona Enigel 45
Oul dogmatic 51
Ritmuri pentru nunțile necesare 54
Paznicii 58
Înfățișare 60
Falduri 61
Uvedenrode 63

ISARLIK

Nastratin Hogea la Isarlîk 69
Domnișoara Hus 73

a) Ceas de seară 73
b) Prezentare 74
c) Vaduri și alaiuri 75
d) Cuvinte de îmbărbătare 76
e) Aur netemporal 77
f) Chemarea mosorului 78

Isarlîk 81
In memoriam 84
Încheiere 88

Pag.

ADDENDA

Elan 93
Lava 94
Munții 95
Copacul 96
Banchizele 97
Pentru Marile Eleusinii 98
Panteism 100
Arca 101
Ți-am împletit 102
Umbra 103
Dionisiacă 105
Nietzsche 107
Pytagora 108
Peisagiu retrospectiv 109
Fulgii 112
Cucerire 114
Luntrea 115
Solie 117
Cînd va veni declinul 119
Riul 121
Umanizare 123
Înfrîngere 125
În ceață... 127
Dryada 129
Ixion 134
Răsărit 136
Ultimul centaur 137
Măcel 138
Gest 139
Hierofantul 140
Cercelul lui Miss 141
Selim 143
Convertire 146

Pag.

Cinteo de rușine 148
Răsturnica 152
Maria Spring 155
O înșurupare în Maelström 157
Regresiv 158
Încleștări 159
Dedicație 160
Protocol al unui club Matei Caragiale . . . 162
Bălcescu trăind 165

PAGINI DE PROZĂ

CONFESIUNI

I. Valerian : De vorbă cu d-l Ion Barbu . . 171
F. Aderca : De vorbă cu Ion Barbu . . . 176
Paul B. Marian : De vorbă cu Ion Barbu . . 181
Note pentru o mărturisire literară 184
Fragment dintr-o scrisoare 187

ATITUDINI FAȚĂ DE POEZIE

Rînduri despre poezia engleză 193
Poetica domnului Arghezi 197
„Evoluția poeziei lirice" după E. Lovinescu . 207
Poezie leneșă 215
Legenda și somnul în poezia lui Blaga . . . 218
Răsăritul Crailor 222
Salut în Novalis 228
Cuvînt către poeți 232
Rimbaud 235
Jean Moréas 247

PROZE DIVERSE

Omagiu lui E. Lovinescu 267

Pag.

Veghea lui Roderick Usher 269
Geometrie incendiată 273

CU PRIVIRE LA SPIRITUL MATEMATIC

Sub constelațiile numerelor 277
Autobiografia omului de știință 283
G. Țițeica (Fragment) 288
Wilhelm Blaschke 291
David Hilbert (Fragment) 295
Carl Friedrich Gauss 302
Evariste Galois (Fragment) 328
Direcții de cercetare în matematicile contemporane 339
Formația matematică 347
Aforisme 351

Redactor : NICOLAE TEICĂ
Tehnoredactor : ROZA POPESCU

Apărut 1970. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 12,79. Coli tipar 13. A. nr. 25943/1969. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—0.

Tiparul executat sub comanda nr. 217 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București Republica Socialistă România